

ตำนานพระโกศและหีบศพบรรดาศักดิ์
ระเบียบการศพ

และ
คำเตือนการปฏิบัติราชการในราชสำนัก

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

สำนักพระราชวังพิมพ์เป็นอนุสรณ์

ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ (หม่อมราชวงศ์เฉลิมลาภทวีวงศ์)

ป.จ. ม.ป.จ. ม.ว.ม.

ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๔

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961154066

พ.ร.ท. 48
1098 ๗๒
๗๔๓๓๓
๒๕๑๔

23384

ตำนานพระโกศและหีบศพบรรดาศักดิ์
ระเนนการศพ

และ
คำเตือนการปฏิบัติราชการในราชสำนัก

สมุดบันทึกห้องสมุดรัฐสภา

สำนักพระราชวัง
ในสมเด็จพระราชินีสุทนต์

พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวิลยศศักดิ์ (หม่อมราชวงศ์เฉลิมลาภ ทวีวงศ์)

ป.จ., ม.ป.จ., ม.ว.ม.

ณ พระตำหนักพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๑๔

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์
สำนักพระราชวังประสงค์จะพิมพ์หนังสือเป็นอนุสรณ์นอกจากหนังสือ
ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์พระราชทานและหนังสือของ
เจ้าภาพ ได้พิจารณาเห็นว่าเมื่อ พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์
ดำรงตำแหน่งเลขาธิการพระราชวัง ซึ่งเป็นระยะเวลาสำคัญของการ
ปฏิรูปราชการสำนักพระราชวังทั้งระเบียบราชการและตัวบุคคล ท่าน
อดีตเลขาธิการพระราชวังได้วางระเบียบราชการโดยเปลี่ยนแปลงเพิ่ม
เติมให้เหมาะสมแก่กาลสมัย และถือเป็นหลักปฏิบัติอยู่ในปัจจุบัน
ผลงานของท่านในระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งเลขาธิการพระราชวัง
ปรากฏอยู่ในประวัติของท่านแล้ว

ราชการที่ท่านสนใจประการหนึ่งคือเรื่องการศึกษาที่ได้รับพระ
ราชทานเกียรติยศ ท่านได้วางระเบียบการและอบรมผู้หน้าที่ ทั้งได้
กำหนดกฎเกณฑ์ไว้ให้เป็นที่แน่นอน สะดวกทั้งฝ่ายเจ้าภาพและ
เจ้าหน้าที่ ในระหว่างที่ท่านดำรงตำแหน่งอยู่ได้ดำเนินการขออนุมัติ
งบประมาณสร้างโกศขึ้นอีกแบบหนึ่ง โดยมุ่งหมายจะจัดเข้าระดับ
ระหว่างโกศแปดเหลี่ยมและไม่สิบสอง แต่โกศยังไม่ได้นำออกใช้
จนท่านถึงอสัญกรรม ดังนั้น ในการพิมพ์หนังสือเป็นอนุสรณ์งาน
พระราชทานเพลิงศพท่าน สำนักพระราชวังจึงได้พิมพ์เรื่องตำนาน
พระโกศและหีบศพบรรดาศักดิ์ซึ่ง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ

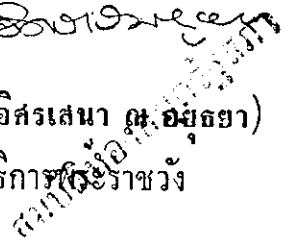
สมมตอมรพันธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงนิพนธ์ กับการเรียบเรียงการศพ นอกจากนี้ได้พิจารณาเห็นว่าท่านอดีตเลขาธิการพระราชวังได้เอาใจใส่อบรมสั่งสอนข้าราชการสำนักพระราชวังอยู่ตลอดเวลา คำอบรมของท่านเป็นประโยชน์จนถึงปัจจุบันนี้ จึงได้ประมวลพิมพ์ไว้เป็นอนุสรณ์ด้วย

ด้วยกุศลแห่งความดีที่ท่านได้บำเพ็ญมา กับกุศลแห่งวิทยาทานในการพิมพ์หนังสือนี้ จึงเป็นผลานิสงส์ส่งให้ พลตรี หม่อมทิววงศ์ถวัลย์ศักดิ์ ได้ประสบสุขในสัมปรายภพด้วยดีทุกประการ.

โอฬาร อิศรเสนา

(นายถวัลย์ อิศรเสนา ณ.อยุธยา)

เลขาธิการพระราชวัง

พลตรี หม่อมทิววงศ์ถวัลย์ศักดิ์

แต่งกายตามยศของผู้ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้า

ซึ่งเทียบยศชนเจ้าพระยาในสมัยก่อน

ที่โต๊ะทงสองข้างตงเครื่องยศที่ได้รับพระราชทาน

(ฉายเมื่อ สิงหาคม ๒๕๑๒)

ประวัติสังเขป

พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ ป.จ.,ม.ป.ช.,ม.ว.ม.

พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ เป็นบุตรหม่อมเจ้าอุคมดิเรกธาดา ทวีวงศ์ โอรสพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๔ พระองค์เจ้าทิวถวัลย์ธาดา กรมหมื่นนฤเรศธำรงค์ศักดิ์ หม่อมเจื้อย ทวีวงศ์ ณ อยุธยา (สกุลเดิม จารุจินดา) เป็นหม่อมมารดา เกิดปีฉลู วันพุธที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ ณ วังกรมหมื่นนฤเรศธำรงค์ศักดิ์ ตำบลแพร่พันธุ์ (สำราญราษฎร์) จังหวัดพระนคร ได้ชื่อว่าหม่อมราชวงศ์ภิรมย์เฉลิมธาดา ทวีวงศ์ มีพี่น้องร่วมบิดามารดา คือ

๑. ม.ร.ว. ทิพยธาดา ทวีวงศ์ (ถึงแก่กรรมเมื่ออายุ ๑๓ ปี พ.ศ. ๒๔๕๔)
๒. พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ (ม.ร.ว. ภิรมย์เฉลิมธาดา ทวีวงศ์)
๓. ม.ร.ว. ภัทรา สิ้นชีพิตักษัย
๔. ม.ร.ว. ทิถลดา ทวีวงศ์

การศึกษา

- พ.ศ. ๒๔๕๑ - โรงเรียนตัวอย่างมณฑลกรุงเก่า (อยุธยา) สอบไล่ได้ชั้นประถม ๒
- พ.ศ. ๒๔๕๖ - โรงเรียนมหาดเล็กหลวง (พระนคร) สอบไล่ได้จบชั้นมัธยม ๗
- พ.ศ. ๒๔๖๒ - สำนักศึกษาส่วนตัวของเรเวอเรนซ์ ที.เฮตเวิร์ค ตำบลเวงฟอร์ด เมืองชาร์โวลท์ ประเทศอังกฤษ ศึกษาความรู้เบื้องต้น
- พ.ศ. ๒๔๖๓ - โรงเรียนชาร์โวลท์คอลเลจ ๒ ปี สอบไล่ได้จบชั้นตามหลักสูตร
- พ.ศ. ๒๔๖๕ - สำนักศึกษาส่วนตัวของ มร. ฮอร์กินส์ เมืองบอร์นัมร์ สอบเข้ามหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ได้

พ.ศ. ๒๔๖๖ - มหาวิทยาลัยบริสตอล ๑ ปี (ก่อนไปเข้าเคมบริจ) สอบได้
วิชารัฐศาสตร์ปีที่ ๑

พ.ศ. ๒๔๖๗ - มหาวิทยาลัยเคมบริจ (มอคเคสตัน คอลเลจ) ๓ ปี สอบได้
ปริญญา บี.เอ. เกียรตินิยมทางรัฐศาสตร์

พ.ศ. ๒๔๘๔ - ได้รับปริญญา เอ็ม.เอ. จากมหาวิทยาลัยเคมบริจด้วย

๑ ก.ก. ๒๕๑๓ ได้รับพระราชทานปริญญาบัตรกิตติมศักดิ์นักศึกษาว.ป.อ. รุ่น ๑๒

กล่าวได้ว่าตั้งแต่เล็กจนโต ม.ร.ว. ภิรมย์เฉลิมลาภ ทวีวงศ์ ได้รับการอบรม
ในเรื่องระเบียบแบบแผนและราชประเพณีมาในพระราชสำนักเป็นอย่างดี เมื่อมี
อายุได้ ๑๐ ปี ท่านบิดาได้นำ ม.ร.ว. ภิรมย์เฉลิมลาภขึ้นเผ่าถวายตัวแก่สมเด็จพระ
ศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง โปรดเกล้าให้
ม.ร.ว. ภิรมย์เฉลิมลาภเข้าศึกษาในโรงเรียนมหาดเล็กหลวง ครั้นอายุได้ราว
๑๓-๑๔ ปี สมเด็จพระพันปีหลวงโปรดให้เข้าไปเฝ้าฯ ถวายตัวเป็นมหาดเล็ก
นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นมหาดเล็กรับใช้คนที่ ๕ รับราชการฉลองพระเดช
พระคุณ กับทั้งโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งคำว่า "ภิรมย์" นำหน้าชื่อออกเสีย ด้วยทรง
พระราชดำริว่า ชื่อยาวเกินไป และแต่นั้นมาจึงมีชื่อว่า ม.ร.ว. เฉลิมลาภ ทวีวงศ์
ยศที่เป็นเด็กมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดและเรียบร้อยรู้จักวางตนได้เหมาะสมกาล-
เทศะ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้สอยใกล้ชิดพระองค์ ได้
ยศเสด็จพระราชดำเนินในที่ต่างๆ บรรดาเจ้านายทั้งฝ่ายหน้าและฝ่ายในทรงรู้จัก
ในเคย ประทานพระเมตตาการุณาแก่ ม.ร.ว. เฉลิมลาภ ทวีวงศ์เสมอมา ต่อมา
ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกไปศึกษาเล่าเรียน ณ ประเทศอังกฤษด้วย
พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ แต่ยังมีหน้าที่การศึกษาจะสำเร็จเรียบร้อย ก็เสด็จ

สวรรคตเสียก่อน ทั้งนี้ยังความวิปโยคและความสะเทือนใจแก่ ม.ร.ว. เฉลิมลาภ
ทวีวงศ์เป็นอย่างยิ่ง ต่อมา ม.ร.ว. เฉลิมลาภ ทวีวงศ์ ก็ได้รับพระราชทานพระ
มหากรุณาจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้ศึกษาต่อไปจนสำเร็จ แล้วจึงเดินทางกลับประเทศไทย เข้ารับราชการใน
กระทรวงมหาดไทย

การรับราชการและตำแหน่งหน้าที่

- ๑ เมษายน ๒๔๗๑ - เลขานุการมณฑลภูเก็ต
- ๒๕ กรกฎาคม ๒๔๗๒ - รั้งปลัดจังหวัดภูเก็ต
- ๑๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๗๒ - ปลัดจังหวัดภูเก็ต
- ๑ ธันวาคม ๒๔๗๔ - มหาดไทยมณฑลภูเก็ต
- ๑ เมษายน ๒๔๗๖ - ปลัดกรมการเมือง
- ๓๐ พฤษภาคม ๒๔๗๖ - มหาดไทยมณฑลนครศรีธรรมราช
- ๑ เมษายน ๒๔๗๗ - ข้าหลวงตรวจการกรมมหาดไทย
- ๑๒ เมษายน ๒๔๘๐ - ข้าหลวงประจำจังหวัดประจวบคีรีขันธ์
- ๑๕ ธันวาคม ๒๔๘๐ - ข้าหลวงประจำจังหวัดนครราชสีมา
- ๑ มีนาคม ๒๔๘๒ - ข้าหลวงประจำจังหวัดสงขลา
- ๑ กรกฎาคม ๒๔๘๔ - ข้าหลวงประจำกระทรวง
- ๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๔ - ข้าหลวงประจำจังหวัดพระตะบอง
- ๑ ตุลาคม ๒๔๘๖ - หัวหน้าที่ปรึกษาประจำกองข้าหลวงใหญ่ ๔ รัฐมลายู
- ๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๘ - ประจำกระทรวงมหาดไทย
- ๑๕ พฤศจิกายน ๒๔๘๘ - ผู้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมมหาดไทย

กรรมการผู้แทนกระทรวงมหาดไทยจัดทำอักษรานุกรมภูมิศาสตร์ของราชบัณฑิตยสถาน ๒ ปี, เป็นกรรมการพิจารณาภาพยนตร์ ๒ ปี, เป็นผู้บรรยายวิชาปฏิบัติของกระทรวงมหาดไทย (ภาค ๕) ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒ ปี, เป็นกรรมการปรับปรุงและประมวลร่าง พ.ร.บ. ปรับปรุงท้องที่, เป็นผู้แทนกรมมหาดไทย ในการพิจารณาหลักเกณฑ์การสอบคัดเลือกนักเรียนไปศึกษาวิชาต่างประเทศ, เป็นกรรมการของสภาผู้แทนราษฎรพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ปรับปรุงเขตจังหวัด, เป็นผู้แทนกระทรวงมหาดไทยพิจารณาร่างระเบียบการพิมพ์ลายนิ้วมือผู้ต้องหา, และเป็นกรรมการที่บ้านเขตแดนระหว่างไทย-อินโดจีน (ฝรั่งเศส)

และตั้งแต่รับราชการในตำแหน่งเลขาธิการพระราชวัง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นประธานกรรมการวัดพระศรีรัตนศาสดาราม, เป็นกรรมการพระราชสำนัก, เป็นกรรมการสโมสรกอล์ฟพลุสิต (กรรมการที่ทรงแต่งตั้ง) และกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัย, คณะรัฐมนตรีอนุมัติแต่งตั้งให้เป็นประธานกรรมการพิจารณาจัดวางแผนผังจัดตั้งและซ่อมทำพระราชฐาน, เป็นผู้แทนรัฐบาลเดินทางไปประเทศสวีเดนและนอร์เวย์ เนื่องในพระประสูติกาลมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี, เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนสภาภาษาชาวไทย ไปช่วยเหลือราษฎรที่ประสบภัยจากภูเขาไฟระเบิดในประเทศอินโดนีเซีย, เป็นประธานจัดสร้างตึกโภชนาการโรงพยาบาลพาลงกรณ์, เป็นกรรมการจัดสร้างตึกศัลยกรรม โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์, เป็นกรรมการวิสามัญพิจารณาร่าง พ.ร.บ. จัดระเบียบทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์, คณะรัฐมนตรีแต่งตั้งเป็นกรรมการสร้างรัฐสภาและสำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, เป็นประธานอนุกรรมการเลือกหาสถานที่ที่เหมาะสมจะสร้างที่ทำการรัฐสภา, เป็นผู้อำนวยการกระบวนพระบรมราชาธิสริยยศ เนื่องในพระราชพิธีเฉลิม

พระชนมพรรษาครบ ๓ รอบ, เป็นอุปนายกในคณะกรรมการอำนวยการวชิราวุธวิทยาลัย, เป็นกรรมการส่งเสริมมหาวิทยาลัยมหิดล, ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเป็นกรรมการมูลนิธิอานันทมหิดล, เป็นกรรมการมูลนิธิวิจัยประสาธ, เป็นกรรมการสภาภาษาชาวไทย, เป็นสถานายกราชตฤณมัยสมาคม, เป็นผู้แทนพระองค์ในการแข่งม้าไทยลูกผสมในประเทศซึ่งด้วยคาร์บีพระราชทานประจำปี ๒๕๑๑, ๒๕๑๒ ณ ราชกรีฑาสโมสร, เป็นผู้แทนพระองค์ในการแข่งขันเทนนิสประจำปี ๒๕๑๑, ๒๕๑๒, เป็นผู้แทนพระองค์ในการแข่งขันรักบี้ฟุตบอลประเพณีจุฬา-ธรรมศาสตร์ประจำปี ๒๕๑๒ และเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสภาลูกเสือแห่งชาติ นอกจากนี้ พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ยังเป็นกรรมการและผู้อำนวยการในการรับเสด็จพระราชอาทิบัติพระราชนิ และประธานาธิบดีและภริยาของนานาประเทศในโอกาสที่ได้เสด็จและมาเยือนประเทศไทยเป็นทางการ รวมทั้งการรับเสด็จองค์รัชทายาทและสมาชิกพระราชวงศ์ต่างประเทศทุกคราวตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐-๒๕๐๙

หน้าที่การงานอื่น ๆ

- ๑๒ มีนาคม ๒๔๙๑ - เข้าร่วมบริหารงานในเครือบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด โดยได้รับเลือกเป็นกรรมการ
- ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๗ - เป็นประธานกรรมการบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด
- กรกฎาคม ๒๔๙๓ - เป็นกรรมการธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด
- มกราคม ๒๔๙๔ - เป็นนายกกรรมการธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด
- ตั้งแต่ ๒๔๙๒ ถึง ๒๕๐๒ เป็นนายกกรรมการสมาคมนักเรียนเก่าอังกฤษในพระบรมราชูปถัมภ์

วรสมรส

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ทรง
ระกอบพิธีสมรสพระราชทานแก่หม่อมทิววงศ์ถวัลย์ศกัศ์กับหม่อมราชวงศ์ทิพยวดี
ยางกูร ธิดาหม่อมเจ้าสุฤทธิเดช และหม่อมเนื่อง ชยางกูร ณ อยุธยา เมื่อ พ.ศ.
๒๔๖๖ มีธิดาท่วมกันสองคน คือ

- ๑. หม่อมหลวงถวัลย์วดี ทิววงศ์ ซึ่งสมรสกับนายพลผล เทววิทย์ มีบุตร
ธิดา ๒ คน ค.ญ. นันทนี เทววิทย์ และ ค.ช. ณพาวุธ เทววิทย์
  - ๒. หม่อมหลวงนรวรดิ ทิววงศ์ ซึ่งสมรสกับนายสนชัย ชัยเจเนียน มีธิดา
๒ คน ค.ญ. จุฑาพร ชัยเจเนียน และ ค.ญ. หนึ่งนุช ชัยเจเนียน
- ภายหลังที่หม่อมราชวงศ์ทิพยวดี ถึงแก่กรรมแล้ว ได้สมรสกับ
หม่อมราชวงศ์ พรพรรณ ชยางกูร ธิดาหม่อมเจ้าสุฤทธิเดช และ
หม่อมเนื่อง ชยางกูร ณ อยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑

เรื่องราชอิสริยาภรณ์ที่ได้รับพระราชทาน

- ๒ พฤศจิกายน ๒๔๕๘ - เหรียญราชรุจิทอง รัชกาลที่ ๖
- ๔ ตุลาคม ๒๔๕๙ - เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๖ ชั้น ๕
- ๗ มีนาคม ๒๔๗๑ - เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๗ ชั้น ๕
- ๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๓ - เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย
- ๑๕ พฤษภาคม ๒๔๗๕ - เหรียญที่ระลึกฉลองพระนคร
๒๔๗๘ - เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ
- ๑๐ กันยายน ๒๔๘๐ - จตุรตาภรณ์ช้างเผือก
- ๗ กันยายน ๒๔๘๓ - ตริตาภรณ์มงกุฎไทย

- ๑๕ กันยายน ๒๔๘๔ - ตริตาภรณ์ช้างเผือก
- ๔ ธันวาคม ๒๔๘๓ - ประถมาภรณ์มงกุฎไทย
- ๒๖ เมษายน ๒๔๘๓ - ทูตียจุตจอมเกล้าวิเศษ
- ๑๙ พฤษภาคม ๒๔๘๓ - ประถมาภรณ์ช้างเผือก
- ๑๐ กรกฎาคม ๒๔๘๓ - เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลที่ ๘ ชั้น ๒
- ๒๒ เมษายน ๒๔๘๖ - เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลปัจจุบัน ชั้น ๒
- ๕ ธันวาคม ๒๔๘๗ - มหาวชิรมงกุฎ
- ๑๒ สิงหาคม ๒๔๘๘ - การนบรอกชั้นที่ ๒ (เคนมาร์ก)
- ๕ ธันวาคม ๒๕๐๒ - มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก
- ๑๐ เมษายน ๒๕๐๖ - บุนเคส เรฟูบลิก คอชลันด์ ชั้นที่ ๑ (สหพันธ์
สาธารณรัฐเยอรมัน)
- ๑ ตุลาคม ๒๕๐๖ - ยอร์ชที่ ๑ ชั้นที่ ๑ (ประเทศกรีซ)
- ๕ ธันวาคม ๒๕๐๖ - ปฐมจุลจอมเกล้า
- ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๐๘ - เหรียญราชรุจิทอง รัชกาลปัจจุบัน
- ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑ - เหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลปัจจุบัน ชั้น ๑

บั้นปลายแห่งชีวิต

พลตรี หม่อมทิววงศ์ถวัลย์ศกัศ์ ตามปกติเป็นคนมีสุขภาพแข็งแรง ไม่มี
โรคเบียดเบียนประจำตัว เป็นคนไม่ชอบบอญึ่ง ทำงานหรือไม่ก็ไปงานที่นั่นที่นี้
หรือมิฉะนั้นก็ไปร่วมการประชุมต่างๆ เป็นนิจสิน ไม่ค่อยจะมีเวลาได้พักผ่อนเลย
เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม ๒๕๑๓ เริ่มมีอาการแน่นขึ้น จึงตามนายแพทย์มนเทียร
บุณนาค ซึ่งเป็นนายแพทย์ประจำตัวมาตรวจดูอาการ นายแพทย์มนเทียร บุณนาค
แนะนำว่า เพื่อความแน่นอน ควรที่จะเข้ารับการตรวจร่างกายโดยละเอียด

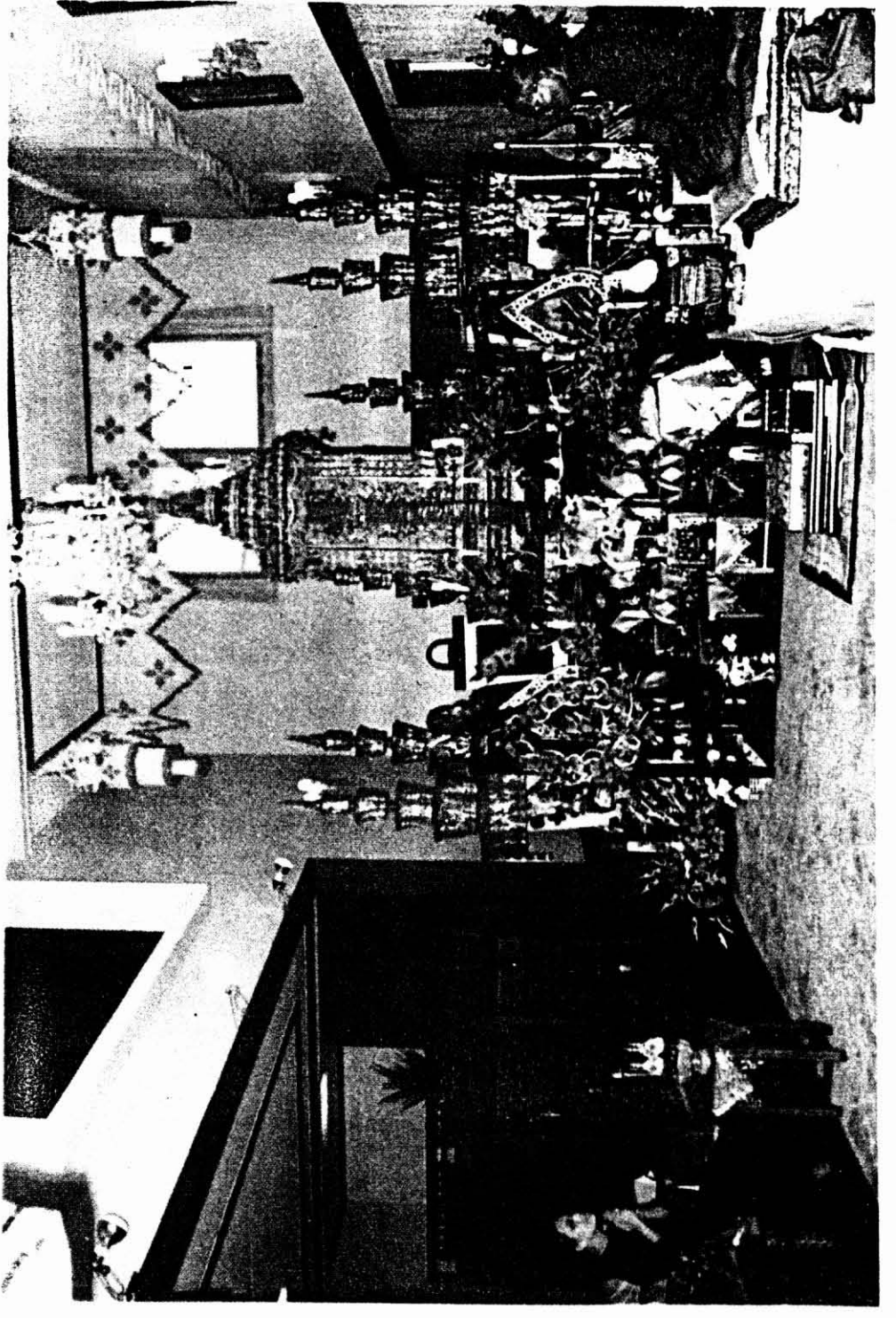
โรงพยาบาลรามาริบัติ อยู่ในความดูแลของนายแพทย์ หม่อมราชวงศ์ พัชรีสาน
ชุมพล พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์จึงได้เข้าโรงพยาบาลนั้นตามคำแนะนำ
ของแพทย์ประจำตัว เมื่อวันที่พุธที่ ๒๑ ตุลาคม เวลา ๑๗.๐๐ น. ในตอนแรก
อาการก็คุดักคุดีอยู่ ครั้นตกตอนดึกประมาณ ๑.๐๐ น. กลับมีอาการแน่นอีก พอ
รุ่งเช้า วันพฤหัสบดีประมาณ ๙.๐๐ น. เศษ ก่อนที่นายแพทย์จะเริ่มทำการตรวจ
ร่างกายก็มีอาการแน่น และอีกประมาณ ๑ ชั่วโมงให้หลังหัวใจก็หยุด นายแพทย์
หม่อมราชวงศ์ พัชรีสาน ชุมพล และคณะได้เข้าช่วยกันพยาบาลกันอย่างเต็ม
ความสามารถจนสิ้นและมีอาการดีขึ้น มีชีวิตอยู่ต่อมาได้ถึงตอนเช้าวันอังคาร
ที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๑๓ เวลา ๙.๐๔ น. จึงถึงอสัญกรรมด้วยอาการสงบ สิริ
รวมอายุได้ ๖๙ ปี ๒ เดือน ๑๙ วัน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับการศพไว้
ในพระบรมราชานุเคราะห์โดยตลอด และได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทาน
หลายครั้ง ในวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔ ได้เสด็จพระราชดำเนินพระราชทาน
เพลิงศพ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส นับเป็นเกียรติแก่
หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ อย่างสูงสุด.

สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน พระราชทาน เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๑๓

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

สารบัญ

	หน้า
ตำนานพระโกศ และ หีบศพบรรดาศักดิ์ กรมพระสมมทอมรินทร์ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์	๑
ระเบียบการศพ ม.ล. ปีย์ มาลากุล	๑๕
คำเตือนการปฏิบัติราชการในราชสำนัก พลตรี หม่อมทวิวงศ์ดวลยศักดิ์	๖๓

ตำนานพระโกศ และ หีบศพบรรดาศักดิ์

เรื่องตำนานพระโกศ และ หีบศพบรรดาศักดิ์

กรมพระสมมตอมรพันธ์ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

และสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์

ช่วยกันทรงเรียบเรียง

ตำนานพระโกศ

พระโกศที่ทรงพระบรมศพ และพระศพเจ้านาย กับโกศพระราชทาน สำหรับศพข้าราชการผู้มีบรรดาศักดิ์สูง ซึ่งมีอยู่ในเวลานี้ ๑๔ อย่าง โดยเรียงลำดับยศเป็นดังนี้

๑. พระโกศทองใหญ่
๒. พระโกศทองรองทรง นับเสมอพระโกศทองใหญ่
๓. พระโกศทองเล็ก
๔. พระโกศทองน้อย
๕. พระโกศกุดั่นใหญ่
๖. พระโกศกุดั่นน้อย
๗. พระโกศมณฑปใหญ่
๘. พระโกศมณฑปน้อย
๙. พระโกศไม้สิบสอง
๑๐. พระโกศพระองค์เจ้า เดิมเรียกว่าโกศลังกา

- ๑๑. โทศราชนิกุล
- ๑๒. โทศเกราะ
- ๑๓. โทศแปดเหลี่ยม
- ๑๔. โทศโต

เรื่องตำนานพระโทศทั้งปวงนี้ มีปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารบ้าง ต้องสันนิษฐานเอาบ้าง มีเนื้อความต้งแสดงต่อไปนี้ เรียงลำดับตามสมัยที่สร้าง

ที่ ๑ โทศแปดเหลี่ยม มีอยู่ ๔ โทศด้วยกัน แต่โทศ ๑ นั้น เก่ามาก ไม่ทราบตำนานว่าสร้างครั้งไร สังเกตทำนองลวดลายเห็นเป็นอย่างเดียวกับช่างครั้งรัชกาลที่ ๑ แต่ฝีมือทำนั้นหยาบมาก ถ้าจะกะเอาว่าสร้างครั้งกรุงธนบุรี ก็เห็นว่าจะเป็นการสมควร ด้วยเหตุข้อ ๑ ยุคนั้นเวลาว่างการทักตึกมีน้อย งานพระเมรุต้องรีบชิงทำในเวลาว่างอันเป็นเวลาสั้น จึงต้องเร่งทำเอาแต่พอให้ใช้ได้ทันงาน จะให้งดงามถึงที่ไม่ได้ ข้อ ๒ โทศแปดเหลี่ยมนี้เป็นอย่างเดียวกันกับพระโทศทุกอัน อันมีตำนานปรากฏว่าสร้างเป็นครั้งแรกในรัชกาลที่ ๑ โทศแปดเหลี่ยมต้องมีอยู่ก่อนแล้ว พระโทศทุกอันทำเอาอย่างโทศแปดเหลี่ยม จึงจะเป็นได้ซึ่งโทศแปดเหลี่ยมจะทำที่หลังเอาอย่างพระโทศทุกอันนั้นเป็นไปไม่ได้ ใช้ประกอบศพที่ค่าศักดิ์เป็นการเทียมสูง เข้าใจว่าโทศแปดเหลี่ยมนี้เก่าแก่กว่าโทศชนิดอื่นหมด ด้วยยอดเป็นหลังคา คงเป็นแบบแรกที่แปลงมาจากเหมตึงแต่ครั้งกรุงเก่า ยังอีก ๓ โทศนั้น โทศ ๑ ก็ไม่ทราบแน่ว่าสร้างเมื่อไร แต่สังเกตฝีมือเห็นว่าคงทำราวรัชกาลที่ ๓ หรือที่ ๔ เหตุที่ทำขึ้นอีกก็คงเป็นด้วยโทศเดียวไม่พอใช้

อีกโทศ ๑ กรมหมื่นปราบปรบภ์ทำขึ้นในรัชกาลที่ ๕ ใช้ประกอบศพหม่อมแม่ในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นคราวแรก ด้วยประสงค์ให้งามสะอาด เพราะโทศเก่าใช้มานานยับเยินมาก อีกโทศ ๑ กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ ขอพระบรมราชานุญาตทำถวายในรัชกาลนี้ ใช้ประกอบศพเจ้าจอมมารดาสังวาล เป็นเดิม ด้วยประสงค์ความงามเช่นเดียวกัน

ที่ ๒ โทศโต มีอยู่ ๒ โทศ โทศ ๑ นั้นเก่ามาก ลวดลายและมีมือเหมือนกับโทศแปดเหลี่ยมใบเก่า เห็นได้ว่าทำรุ่นราวคราวเดียวกัน ไม่ปรากฏตำนานว่าสร้างเมื่อไร ได้ยินแต่กล่าวกันว่าเป็นโทศเก่าแก่ ใช้มาแต่ในรัชกาลที่ ๑ แล้ว คำกล่าวเช่นนี้ประกอบกับฝีมือที่ทำรุ่นเดียวกับโทศแปดเหลี่ยม ชักให้น่าเชื่อขึ้นอีกว่าโทศแปดเหลี่ยมแลโทศโตทั้ง ๒ อย่างนี้สร้างแต่ครั้งกรุงธนบุรี เหตุใดจึงเรียกโทศโตก็เข้าใจไม่ได้รูปก็ไม่เห็นเหมือนโต ทรงอย่างโทศแปดเหลี่ยมนั่นเอง แต่เหลากลมยอดเป็นทรงมงกุฎเหมือนชฎาละคอนคงทำที่หลังโทศแปดเหลี่ยม แลเห็นจะใช้เป็นยศสูงกว่าโทศแปดเหลี่ยม ทุกวันนี้ใช้สำหรับพระราชทานพระราชอาคันและข้าราชการที่มีบรรดาศักดิ์ได้รับพระราชทานโทศเป็นชั้นต้น อีกโทศ ๑ เป็นของทำเติมขึ้นใหม่ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอลังการ เป็นผู้ทำ โดยรับสั่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบำราบปรบภ์เมื่อในรัชกาลที่ ๕ เพราะโทศเดียวไม่พอใช้

ที่ ๓ พระโทศทุกอัน ๒ พระโทศ สร้างในรัชกาลที่ ๑ เมื่อปีมะแม จุลศักราช ๑๑๖๑ (พ.ศ. ๒๓๔๒) ทรงพระศพสมเด็จพระที่นั่งเธอ เจ้าฟ้า

กรมพระยาเทพสุขาวดี แลเจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์ เมื่อทรงพระศพ สมเด็จพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ๒ พระโกศ ตามคำที่ว่ากันว่า พระโกศ กุศันนั้นชำรุดหายไปเสียองค์ ๑ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรม พระยาบำราบปรปักษ์ ทรงค้นหาได้มาแต่ตัวพระโกศจึงทรงทำฝาแลฐาน ใหม่ประกอบเข้าพระโกศองค์นี้เรียกว่า “กุศันใหญ่” ฝีมือทำซึ่งปรากฏอยู่ที่ กาบพระโกศนั้นงามอย่างยิ่งสมกับที่มีตำนานว่าเป็นของทำในรัชกาลที่ ๑ อีกองค์ ๑ เรียกว่า “กุศันน้อย” องค์นี้ที่ว่าไม่ได้ชำรุดสูญหาย แต่สูญหายไป ในกาบไม่ค่อยเทียมกันเสมอกันกับพระโกศกุศันใหญ่ อันมีตำนานว่า ทำพร้อมกัน อาจจะเป็นตัวแทนเสียแล้วก็ได้ พระโกศทั้ง ๒ องค์นี้เกียรติยศ ใช้ต่างกัน ทุกวันนี้ถือว่าพระโกศกุศันใหญ่เกียรติยศสูงกว่าพระโกศกุศัน น้อย แลพระโกศกุศันน้อยนี้ กรมหมื่นปรราบปรปักษ์ได้ทรงสร้างขึ้นเมื่อใน รัชกาลที่ ๕ อีกองค์ ๑

ที่ ๔ พระโกศไม้สิบสอง มีตำนานว่าสร้างในรัชกาลที่ ๑ เมื่อปีกรุง จุลศักราช ๑๑๖๕ (พ.ศ. ๒๓๔๖) ทรงพระศพกรมพระราชวังบวรมหา- สุธสิงหนาท ครั้งนั้นหุ้มทองคำ ในบัดนี้พระโกศไม้สิบสองมี ๒ องค์ ว่าเป็น ของเก่า ๑ องค์ เป็นของสร้างเติมขึ้นใหม่อีก ๑ องค์ แต่ไม่ได้ความว่า สร้างเติมขึ้นเมื่อไร และทั้ง ๒ องค์นี้รูปทรงก็ไม่เหมือนกัน องค์หนึ่ง ยอดเป็นทรงมงกุฎ อีกองค์หนึ่งยอดเติมเป็นทรงปรีกต่อแก็เป็นทรงมงกุฎ เห็นได้ว่าทำใช้ต่างคราวต่างชั้นมิได้ถ่ายอย่างออกจากกัน แลมิได้มีประสงค์ จะใช้แทนกันหรือตั้งคู่กัน แต่หากคราวใดคราวหนึ่งต้องการตั้งคู่ก็จะต่อ ยอดขึ้นพอให้ดูเทียมกันกันไปได้ สังกตศรูปทรงลวดลายทั้ง ๒ องค์ ไม่ เห็นสมเป็นฝีมือช่างในรัชกาลที่ ๑ สักองค์เดียว

ที่ ๕ พระโกศทองใหญ่ สร้างในรัชกาลที่ ๑ เมื่อปีมะโรง จุลศักราช ๑๑๗๐ (พ.ศ. ๒๓๕๑) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรด ให้รื้อทองที่หุ้มพระโกศกุศันมาทำพระโกศทองใหญ่ขึ้นไว้ สำหรับพระ บรมศพของพระองค์ เมื่อทำพระโกศองค์นี้สำเร็จแล้ว โปรดให้เอาเข้าไป ตั้งถวายทอดพระเนตรในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ในปีนั้นสมเด็จพระเจ้า ลุกเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงศรีสุนทรเทพ สิ้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระ พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระอาลัยมาก แลจะใคร่ทอดพระเนตรพระ โกศทองใหญ่ออกพระเมรุตั้งพระเบญจา จึงโปรดให้เชิญพระโกศทองใหญ่ ประกอบพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงศรีสุนทรเทพ เป็นครั้งแรก จึงเลยเป็นประเพณีในรัชกาลต่อมา ที่พระราชทานพระโกศ ทองใหญ่ให้ทรงพระศพอื่นเป็นพิเศษนอกจากพระบรมศพได้ มีบัญญัติไว้ในห้องพระอาลักษณ์ ลงมาจนถึงรัชกาลที่ ๔ กรมพระสมมตอมรินทร์พบ บัญชีนั้น ได้ทรงจกต่อมาอีกชั้นหนึ่งแลได้จกต่อเมื่อจะพิมพ์อีก จนถึง ปัจจุบัน มีอย่างนี้

ในรัชกาลที่ ๑

๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงศรีสุนทรเทพ

ในรัชกาลที่ ๒

๒. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
๓. สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์

๔. สมเด็จพระสังฆราช (สุก เต็มเป็นสมเด็จพระญาณสังวร อยู่
วัดราชสิทธาราม) เป็นพระอาจารย์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
๕. เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษมนตรี
๖. เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพวงศ์

ในรัชกาลที่ ๓

๗. พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
๘. กรมหมื่นสุนทรวิชัย
๙. เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราบุรี
๑๐. สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพย์
๑๑. พระองค์เจ้าลักขณานุคุณ
๑๒. สมเด็จพระศรีสุริเยนทรา บรมราชินี
๑๓. สมเด็จพระศรีสุวาลัย
๑๔. กรมหลวงเทพพลภักดิ์
๑๕. กรมหมื่นมัทยาศิวิชัย
๑๖. กรมหมื่นอัปสรสุตาเทพ

ในรัชกาลที่ ๔

๑๗. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
๑๘. สมเด็จพระนางโสมนัส
๑๙. สมเด็จพระบรมพรมาณุชิต

๒๐. กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ เมื่อรัชพระศพ
๒๑. สมเด็จพระยาเศวตฉัตร
๒๒. กรมหลวงมหิศวรินทรามเรศร์ เมื่อรัชพระศพ
๒๓. สมเด็จพระเทพศิรินทรา บรมราชินี
๒๔. กรมหมื่นวิษณุภาณุ

กรมพระพิทักษ์เทเวศร์ จะพระราชทานพระโกศทองใหญ่ แต่
รัชชองด้วยกรมพระพิทักษ์ ๖ พระรูปใหญ่โต ต้องต่อลงสี่เหลี่ยมทรง
พระศพ แลสร้างพระโกศมณฑปประกอบจึงทรงพระโกศมณฑปตลอดงาน

๒๕. พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
๒๖. กรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส

ในรัชกาลที่ ๕

๒๗. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๒๘. กรมหลวงวงศาธิราชสนิท เมื่อรัชพระศพ
๒๙. กรมพระเทเวศร์วัชรินทร์ เมื่อรัชพระศพ
๓๐. สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์
๓๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้า ๖ กรมพระเทพนารีรัตน์
๓๒. พระอรรคชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคย์นารีรัตน์
๓๓. สมเด็จพระเจ้าฟ้า ๖ กรมพระยาบวรประภักดิ์
๓๔. สมเด็จพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์
๓๕. สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ
๓๖. สมเด็จพระยาสุควัฒนราชประยูร

๓๗. สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระจักรพรรดิพงษ์
 ๓๘. สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์
 ๓๙. สมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริวรภรณ์โสภณ

ในรัชกาลที่ ๖

๔๐. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ๔๑. กรมหลวงวรเสวรสุภา
 ๔๒. พระอรรคชายาเธอฯ กรมขุนอรรควรวราชกัญญา
 ๔๓. สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันทร์
 ๔๔. สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนสวรวรคโลกลักษณวงศ์
 ๔๕. กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เมื่อชกพระศพ
 ๔๖. กรมพระสมมตอมรพันธ์ เมื่อชกพระศพ
 ๔๗. สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ
 ๔๘. สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
 ๔๙. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อออก
 พระเมรุ
 ๕๐. สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงศิริรัตนโกสินทร เมื่อออกพระเมรุ
 ๕๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย เมื่อออกพระเมรุ
 ๕๒. สมเด็จพระพระยาเทวะวงศวิโรปการ เมื่อออกพระเมรุ
 ๕๓. สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้าฯ กรมหลวงนครราชสีมา เมื่อ
 ออกพระเมรุ
 ๕๔. สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา เมื่อออกพระเมรุ

ในรัชกาลที่ ๗*

๕๕. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ๕๖. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ์ เมื่อออกพระเมรุ
 ๕๗. สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมาลยมารศรี พระอรรคราชเทวี
 ๕๘. สมเด็จพระราชปิตุจฉาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์
 กรมพระยาภาณุพันธุวงศรเทศ
 ๕๙. พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา
 เมื่อออกพระเมรุ
 ๖๐. สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ามหิตลोकฤตยเดช
 กรมหลวงสงขลานครินทร์ เมื่อออกพระเมรุ
 ๖๑. สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ เมื่อ
 ออกพระเมรุ

ในรัชกาลที่ ๘

๖๒. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอุทัยทองเขตต์ดิยานารี
 เมื่อออกพระเมรุ
 ๖๓. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เมื่อ
 ออกพระเมรุ
 ๖๔. สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวง
 เพชรบุรีราชสิรินธร

* บัญชีต่อไปนี้ จกเพิ่มเติมขึ้นใหม่

ในรัชกาลที่ ๕

๖๕. พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
 ๖๖. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
 เมื่อออกพระเมรุ
 ๖๗. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิจ
 เมื่อออกพระเมรุ
 ๖๘. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาชัยนาทนเรนทร เมื่อ
 ออกพระเมรุ
 ๖๙. สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า
 ๗๐. สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ พระราช
 อุปัชฌายาจารย์ เมื่อออกพระเมรุ

ที่ ๖ พระโกศพระองค์เจ้า* เรียกกันแต่แรกว่าโกศลังกา พระบาท
 สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริสร้างขึ้นทรงพระศพ
 สมเด็จพระเจ้าฟ้าอาภรณ์ แต่ครั้งยังทรงผนวช เป็นล่องสี่เหลี่ยมหุ้มผ้าขาว ยอด
 เป็นฉัตรระบายผ้าขาว เมื่อในรัชกาลที่ ๔ โปรดฯ ให้ใช้ทรงพระศพพระเจ้า
 ลูกเธอที่ทรงพระเยาว์ ครั้นมีพระโกศมณฑปน้อย พระโกศนี้ใช้สำหรับทรง
 พระศพพระองค์เจ้าวังหน้าแลพระองค์เจ้าตั้ง มาถึงในรัชกาลที่ ๕ สมเด็จ
 เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาบารามปรีชัญ จึงทรงคิดทำประกอบนอกขึ้น มีรูปทรง
 กงเค็ม แปลงแต่ยอดเป็นทรงชฎาพอก ต่อมากรมหมื่นปราบปรบักษ์ทำ
 เติมขึ้นใหม่อีกพระโกศหนึ่ง จึงมีอยู่ในเวลานี้ ๒ พระโกศด้วยกัน

* บัญชีเรียกว่า พระโกศราชวงศ์

ที่ ๗ พระโกศทองน้อย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 โปรดให้กรมพระเทเวศร์วัชรินทร์สร้างขึ้นตามแบบอย่างพระโกศทองใหญ่
 เมื่อในรัชกาลที่ ๔ ปีกุน จุลศักราช ๑๒๑๓ (พ.ศ. ๒๓๕๔) สำหรับทรงพระ
 บรมศพพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อผลัดพระโกศทองใหญ่
 ไปแต่ง ก่อนออกงานพระเมรุ เมื่อทรงพระบรมศพหรือตั้งงานพระศพคู่กับ
 พระโกศทองใหญ่แล้วหุ้มทองคำ ถ้าใช้งานอื่นไม่หุ้ม กรมพระสมมตอมร-
 พันธุ์ ทรงจดคราวที่ได้หุ้มทองคำไว้ มีอยู่ในท้ายบัญชีพระโกศทองใหญ่
 อย่างนี้

ทรงพระโกศทองน้อยหุ้มทองคำ

ในรัชกาลที่ ๔

๑. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในรัชกาลที่ ๕

๒. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ๓. สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาทิพวิฑูรย์

พระโกศทองน้อยนี้ เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ม.ร.ว. บัญ
 มาลากุล ณ อยุธยา) สร้างเมื่อในรัชกาลที่ ๕ อีกองค์หนึ่ง

ที่ ๘ พระโกศมณฑปน้อย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 โปรดให้สมเด็จพระยาบรมมหาพิชัยญาติสร้างขึ้นตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๔
 สำหรับทรงพระศพพระเจ้าลูกเธอที่ยังทรงพระเยาว์ เมื่อครั้งพระศพ
 สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงวิสุทธิกระษัตริย์ พระโกศนี้หุ้มทองคำเฉพาะงาน

ที่ ๙ พระโกศมณฑปใหญ่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้กรมขุนราชสีหวิกรมคิดอย่างสร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีกุนจุลศักราช ๑๒๒๕ (พ.ศ. ๒๔๐๖) เอาแบบมาแต่พระโกศมณฑปน้อยทรงพระศพกรมพระพิทักษ์เทเวศร์ก่อน ด้วยกรมพระพิทักษ์เทเวศร์ พระรูปใหญ่โต พระศพลงลงพระโกศสามัญไม้ได้ ต้องทำลงสี่เหลี่ยมขึ้นโดยเฉพาะ จึงโปรดให้สร้างพระโกศมณฑปนี้สำหรับประกอบลงสี่เหลี่ยมพระโกศมณฑปใหญ่นี้ต่อมาสร้างขึ้นอีกองค์หนึ่ง แต่จะสร้างขึ้นเมื่อใดไม่ทราบแน่

ที่ ๑๐ โศกเกราะ สร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีกุนจุลศักราช ๑๒๒๕ (พ.ศ. ๒๔๐๖) สำหรับศพเจ้าพระยานิกรบดินทร์ (โต กัลยาณมิตร) ด้วยท่านอ้วน ศพลงลงสามัญไม้ได้ ต้องทำลงสี่เหลี่ยม จึงโปรดให้ทำโกศขึ้นประกอบที่เรียกว่า “โศกเกราะ” เพราะลายสลักเป็นเกราะวัด

ที่ ๑๑ โศกราชินิภูล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้กรมขุนราชสีหวิกรม สร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อปีขาล จุลศักราช ๑๒๒๕ (พ.ศ. ๒๔๐๘) พระราชทานให้ประกอบศพพระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม บุนนาค) ก่อนผู้อื่น

ที่ ๑๒ พระโกศทองเล็ก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้กรมหมื่นปราบปรบักษ์ สร้างขึ้นในรัชกาลที่ ๕ เมื่อปีกุนจุลศักราช ๑๒๔๘ (พ.ศ. ๒๔๓๐) ทรงพระศพสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์ เป็นที่แรก แล้วได้ใช้ทรงพระศพเจ้านายต่อมา มีบัญญัติกรมพระสมมตอมรพันธ์ทรงจดไว้ในท้ายบัญชีพระโกศทองใหญ่อย่างนี้

พระโกศทองเล็ก

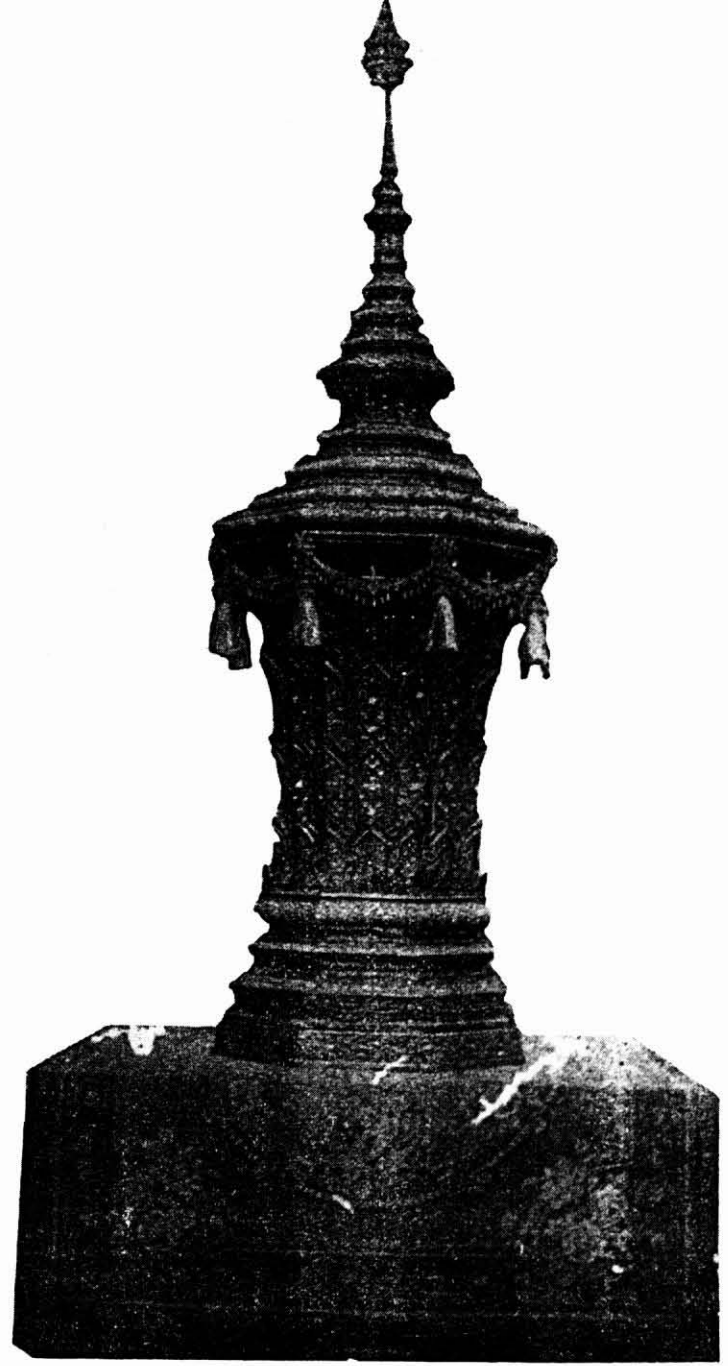
๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้าศิริราชกกุธภัณฑ์
๒. สมเด็จพระเจ้าฟ้าตรีเพ็ชรุตม์ธำรง
๓. เจ้าฟ้านางจรัสศรี
๔. กรมขุนสุพรรณภาควดี
๕. พระองค์เจ้าอรุณศรีสมโภช

ที่ ๑๓ พระโกศทองรองทรง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้กรมหมื่นปราบปรบักษ์ สร้างขึ้นแต่ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อปีชวด รัตนโกสินทรศก ๑๑๙ (พ.ศ. ๒๔๔๓) พระโกศองค์นี้ นับเหมือนกับพระโกศทองใหญ่ สำหรับใช้แทนพระโกศทองน้อยเวลาที่จะต้องหุ้มทองคำ เพื่อจะไม่ให้ต้องหุ้มเข้าแลหรือออกบ่อย ๆ นับศักดิ์เสมอพระโกศทองใหญ่

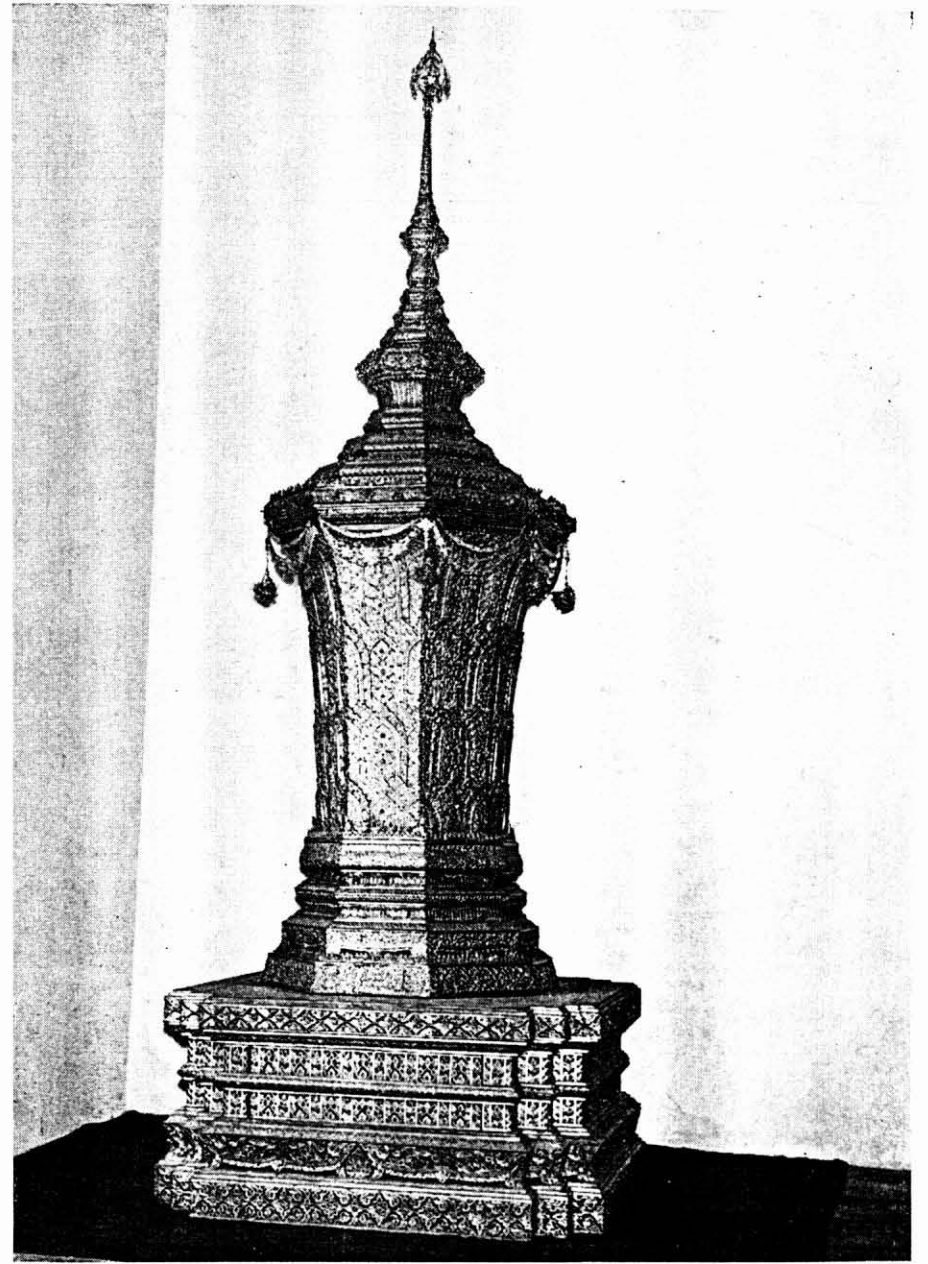
ยังมีเครื่องประดับสำหรับพระโกศอีกหลายอย่าง เช่น พระโกศทองใหญ่ มีดอกไม้เพชร เป็นพุ่มข้าวบิณฑ์ ดอกไม้ไหว เฟื่อง ดอกไม้เอวของเหล่านี้ประดับครบทุกอย่าง แต่พระบรมศพ ถ้าพระราชทานให้ทรงพระศพเจ้านายโดยปกติไม่มีเครื่องประดับ ถ้าพระราชทานเครื่องประดับด้วย มีเป็นชั้น ๆ กัน ชั้นต้นประดับพุ่มข้าวบิณฑ์กับเฟื่อง ชั้นสูงรองแต่พระบรมศพประดับดอกไม้เอวด้วยอีกอย่างหนึ่ง พระโกศเจ้านายก็มีเครื่องประดับยอดพุ่มข้าวบิณฑ์แลเฟื่อง ต่อที่ทรงบรรดาศักดิ์สูงจึงใช้เครื่องประดับ ถ้าพระราชทานให้ทรงศพเจ้านายชั้นต่ำลงมาหรือขุนนาง ไม่ใช่เครื่องประดับ

พระโกศทองใหญ่
(ประดับพุ่มเฟื่อง)

พระโกศทองเล็ก

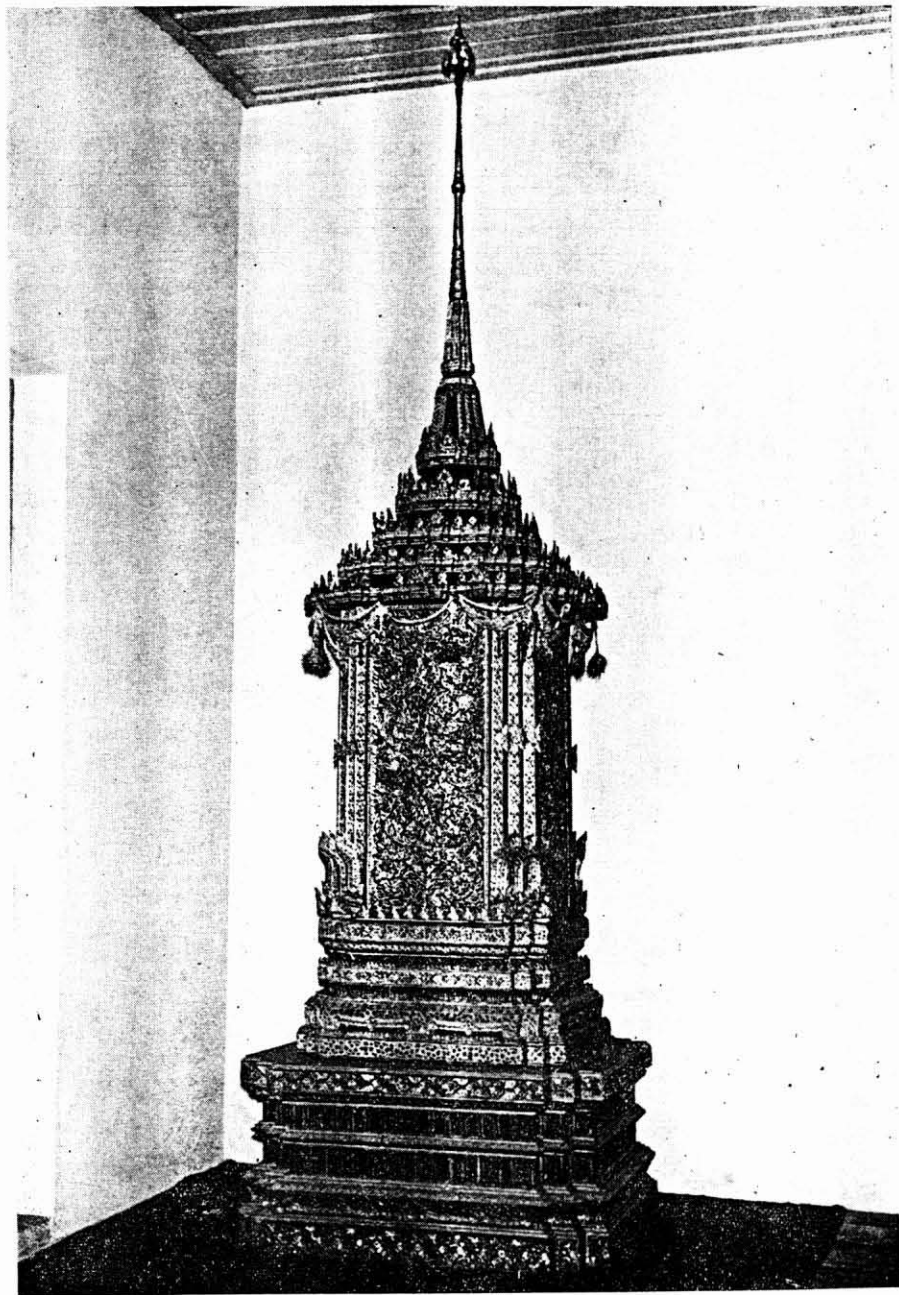
โกศทองน้อย

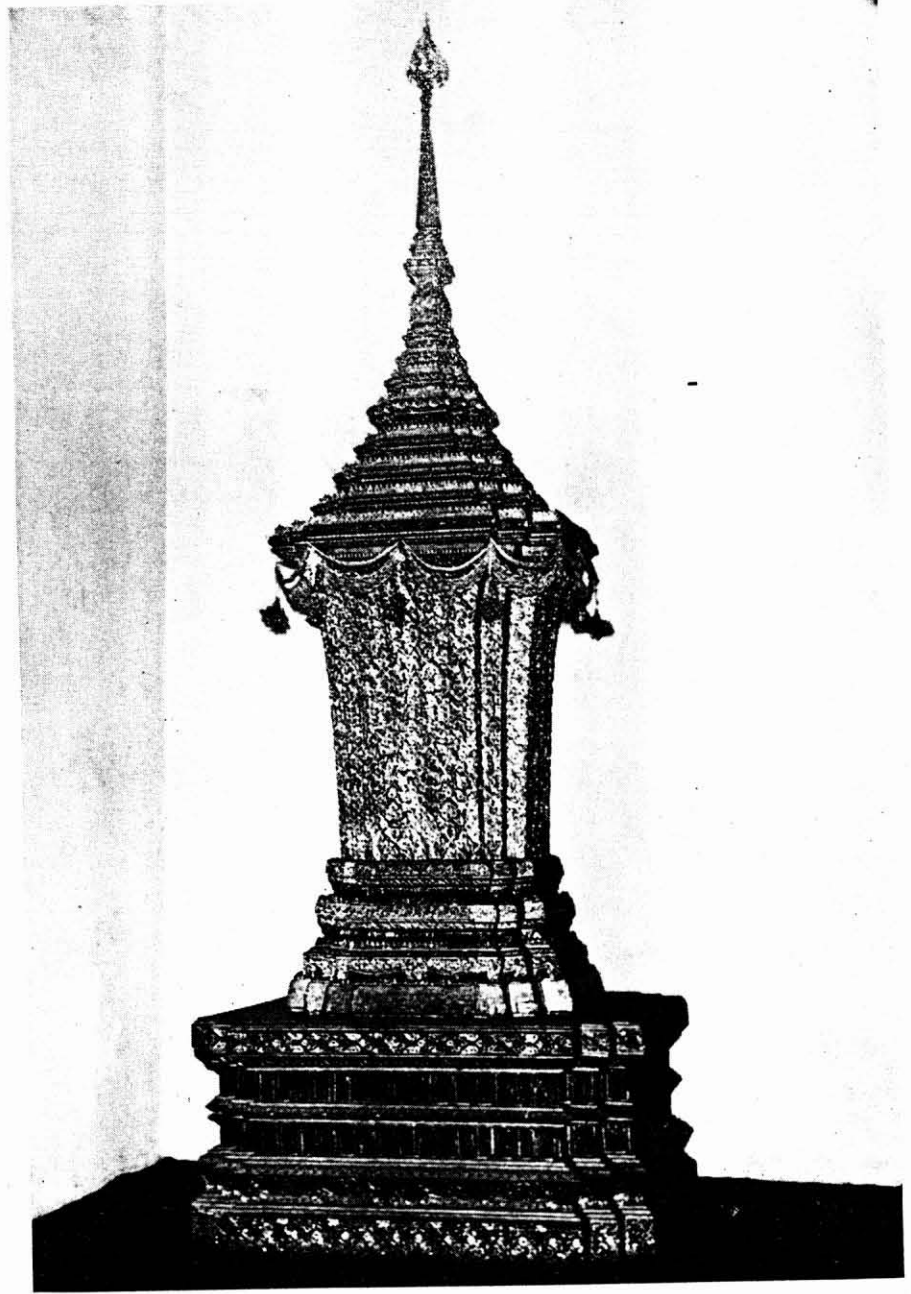
โกศกุดั่นใหญ่

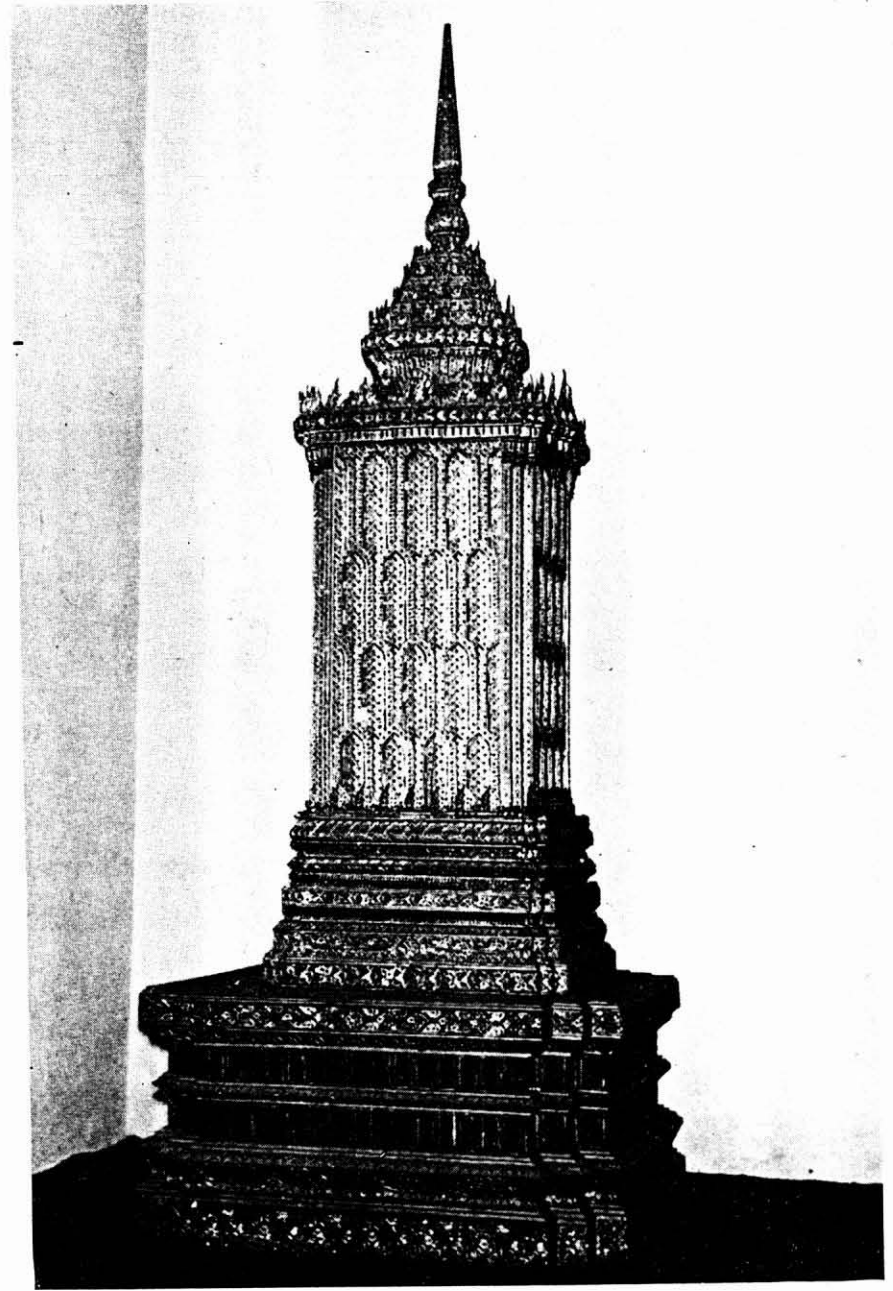
โกศกุดั่นน้อย

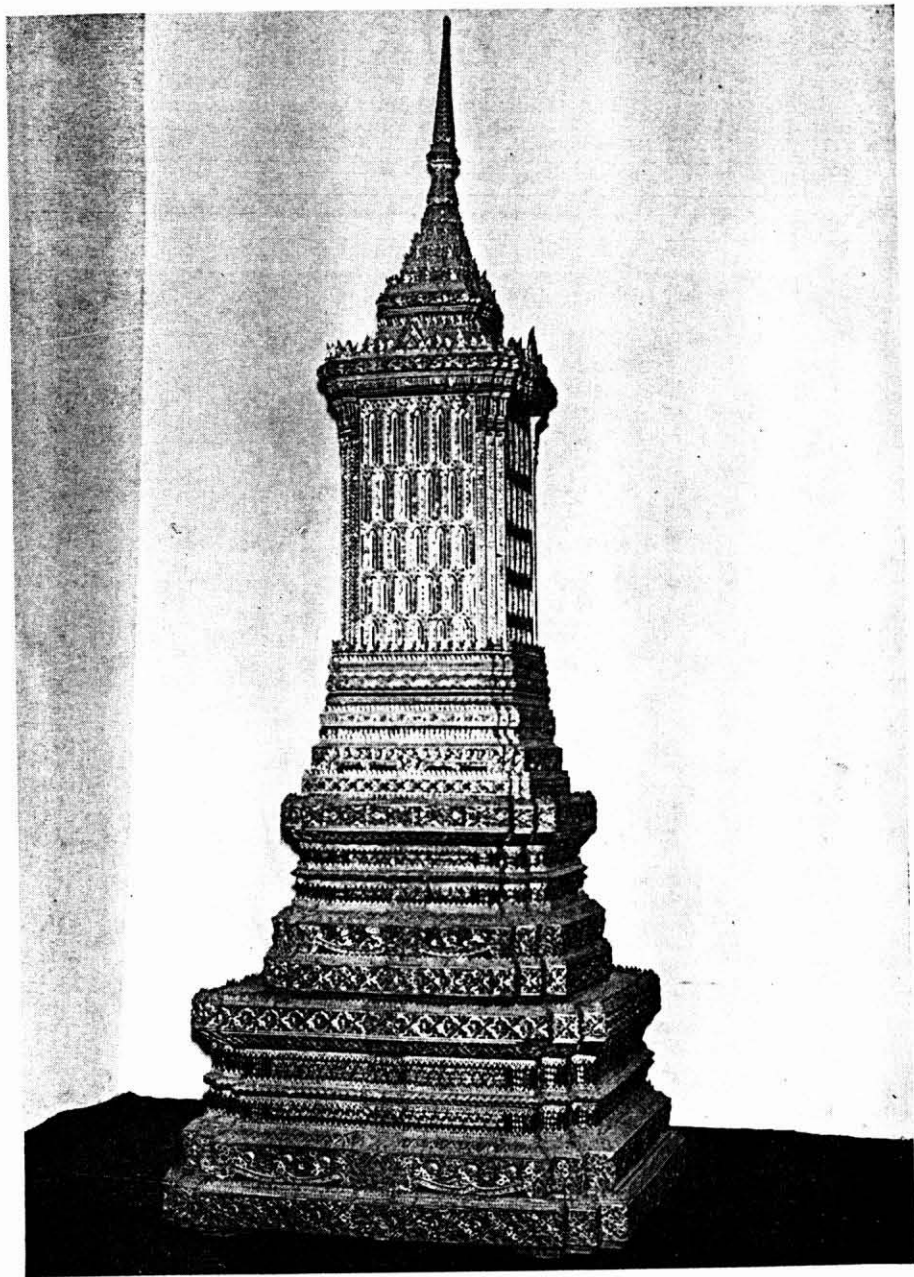
โกศมณฑป

โกศไม้สิบสอง

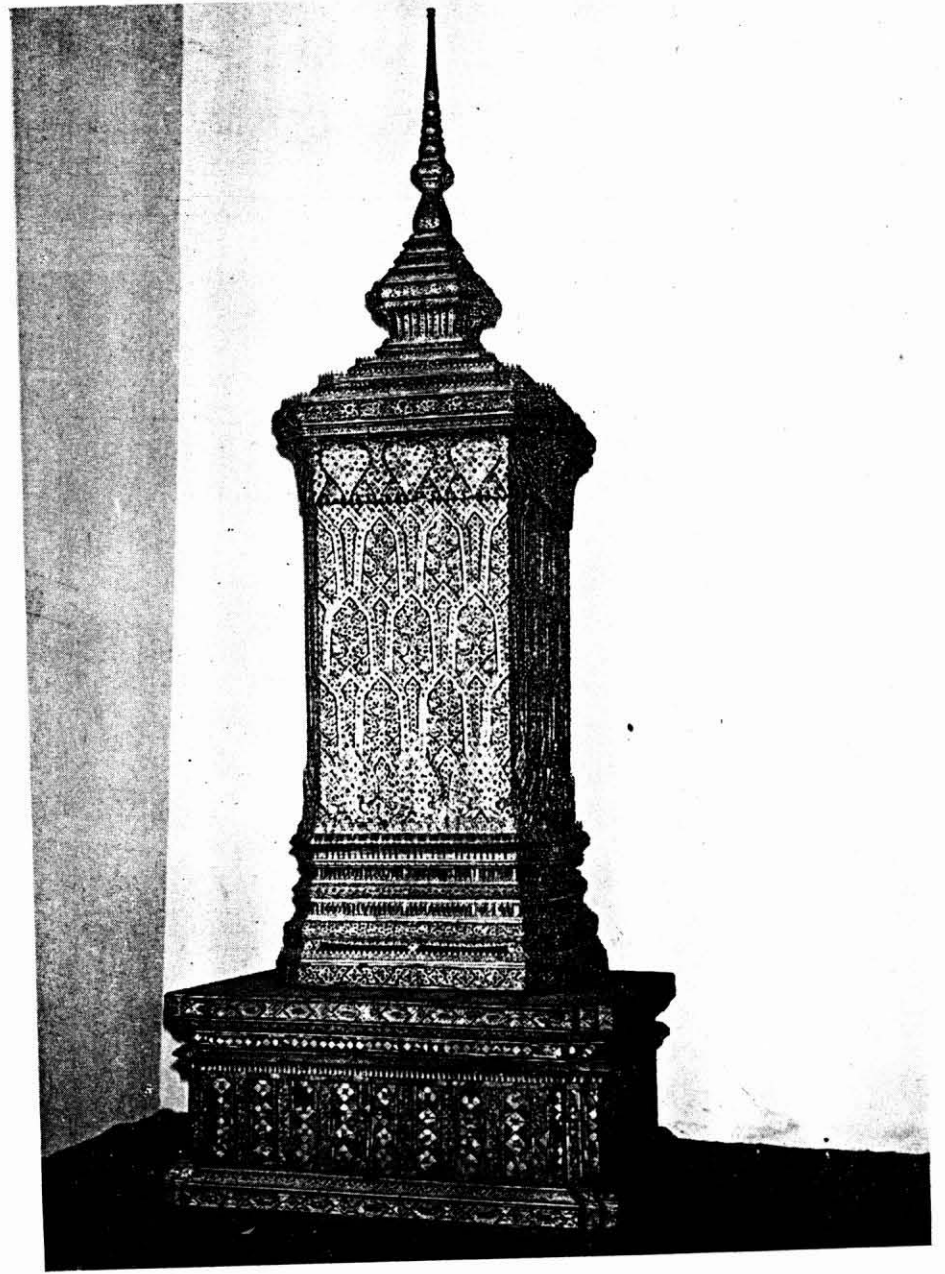

โกศราชวงศ์

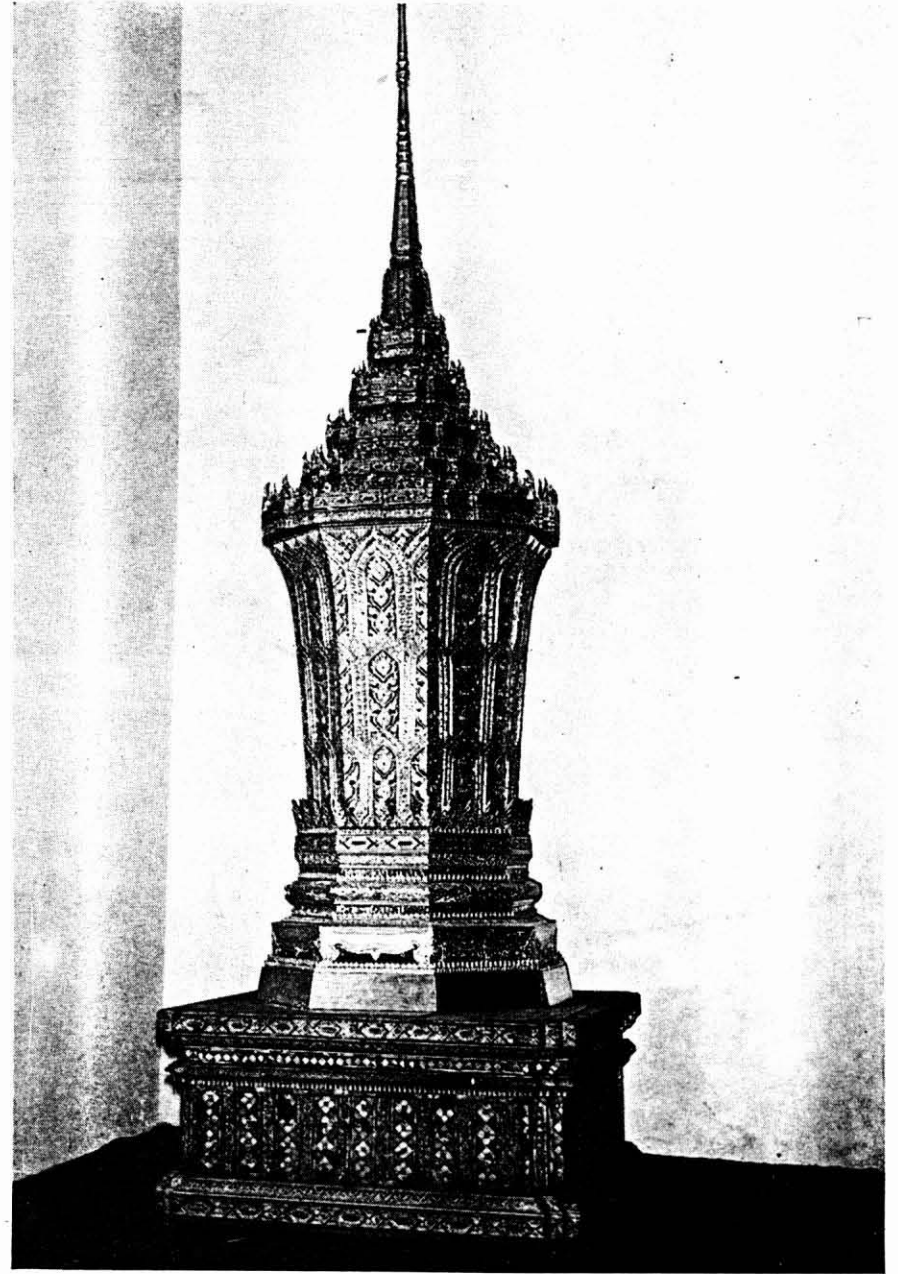

โกศราชวงศ์เล็ก

[เข้าใจว่าจะเป็นพระโกศ ที่รัชกาลที่ ๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นทรงพระศพ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ ที่สิ้นพระชนม์แต่ยังทรงพระเยาว์ ซึ่งเดิมเรียกกันว่า “พระโกศมณฑปน้อย”]

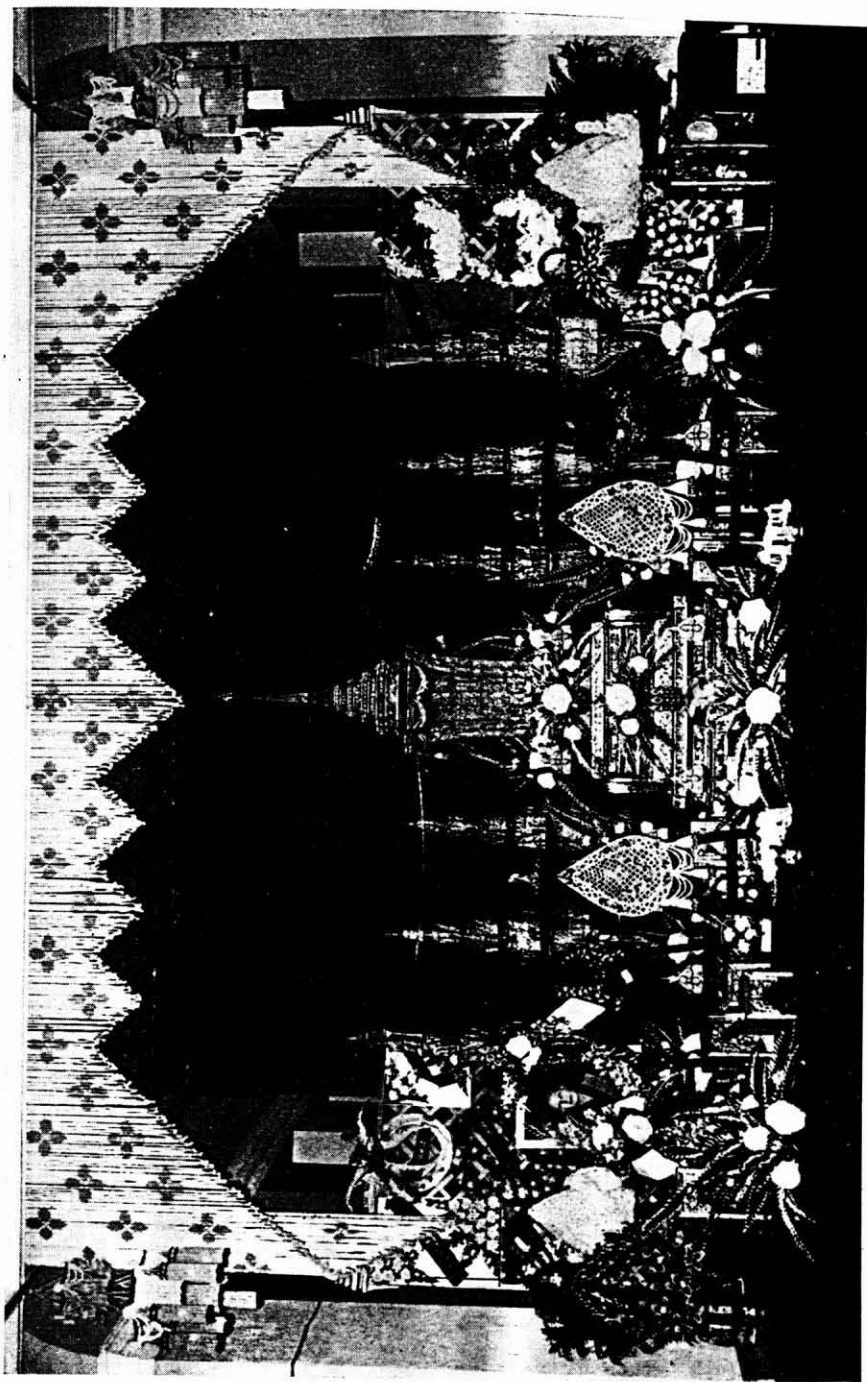
โกศราชินิกุล

โกศแปดเหลี่ยม
(ที่ พลตรี หม่อมท้าววงศ์วลัยศักดิ์ ทำขึ้นใหม่)

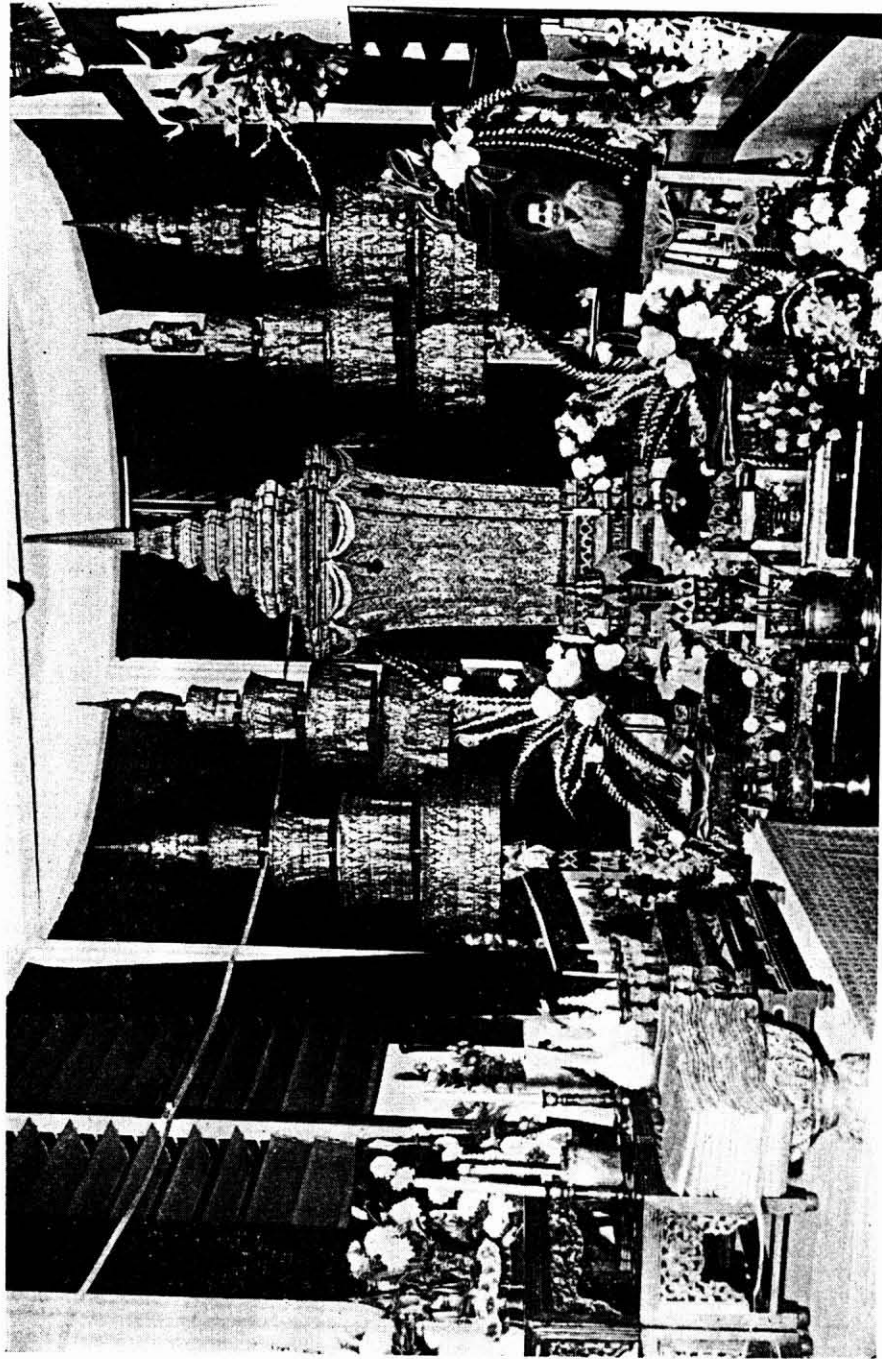

โกศโก

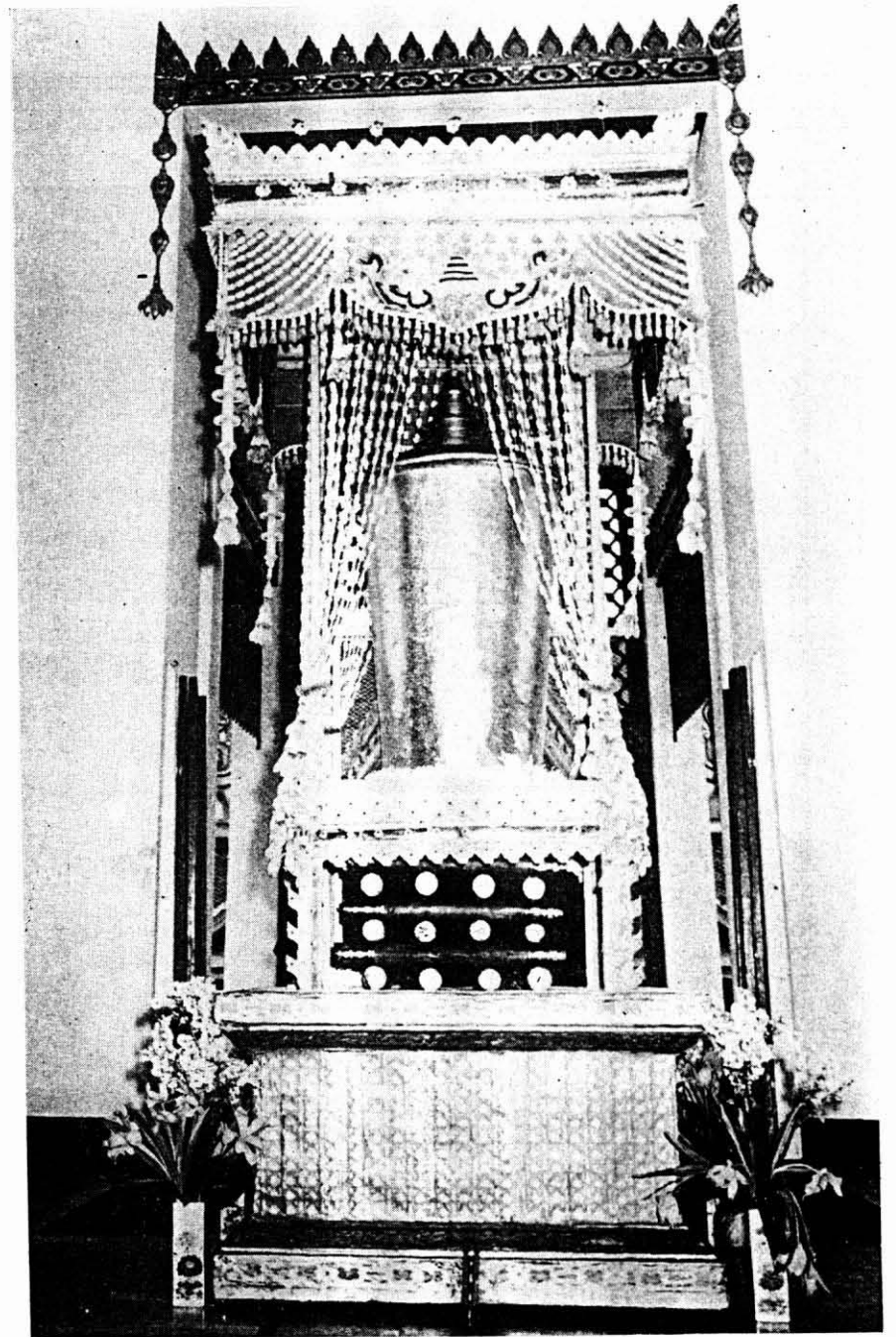
การตั้งศพบำเพ็ญกุศล

(ในภาพแบบโกศไม้สักสอง สดากตกแต่งกว้างและเพดานสูงพอ จึงเชิญโกศชมตงบนฐานถาดสัก ๒ ชั้น
แวดล้อมด้วยถาดรับบุญจากประกอบเกียรติยศ ๖ ถาด)

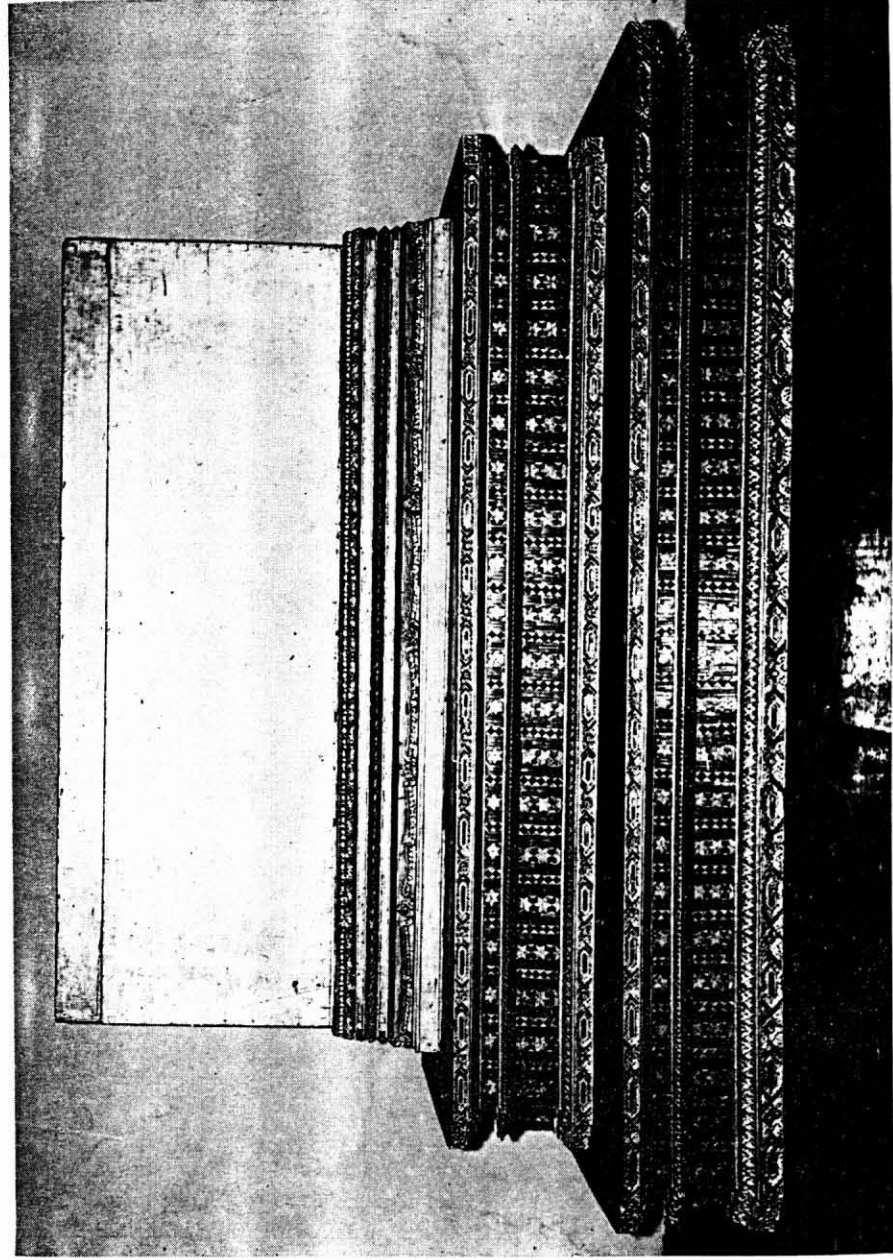

การตั้งศพบำเพ็ญกุศล

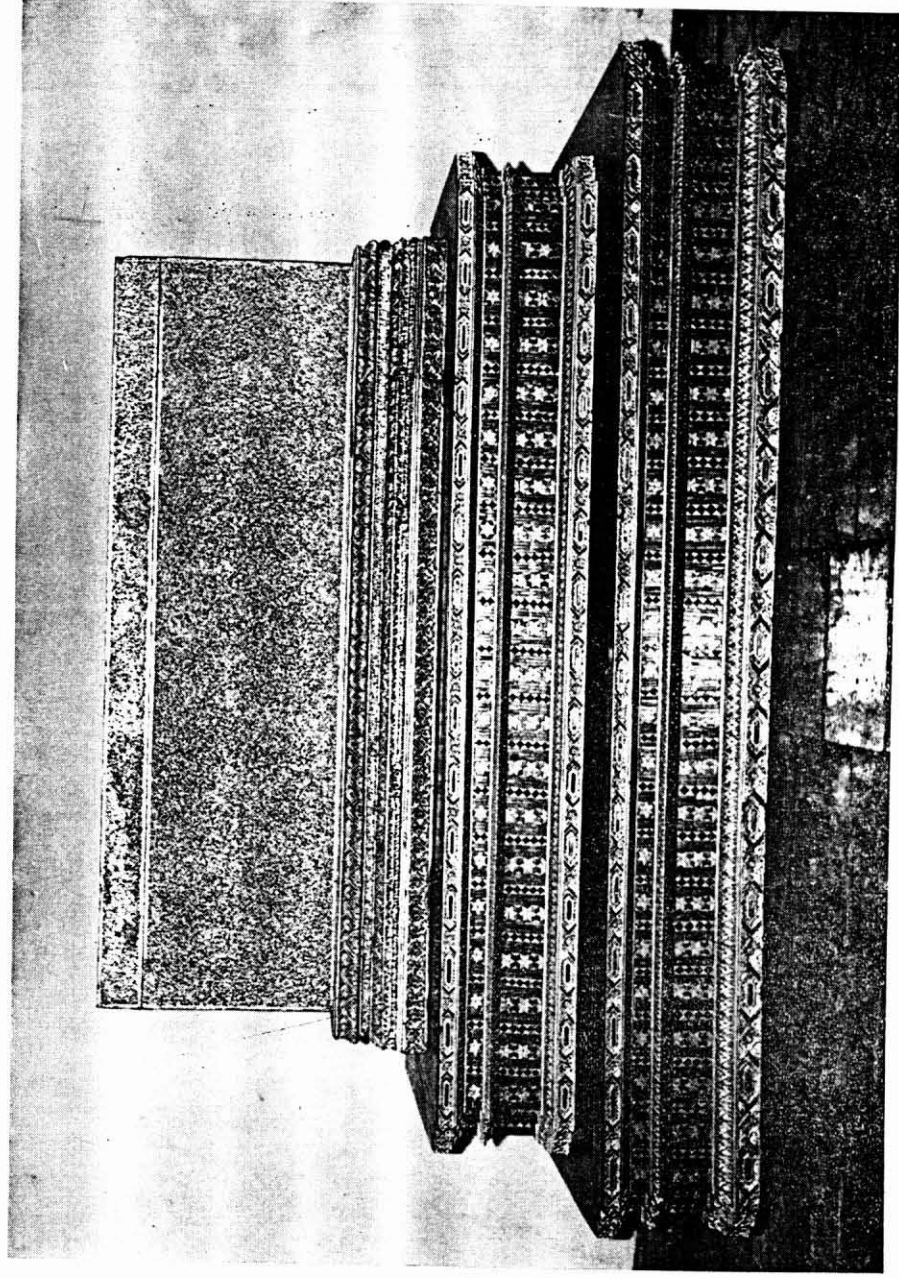
(ในภาพเป็นโลกศุภไม่สับสองเช่นเดียวกับภาพแรก แต่เพดานไม้สูงพอ ๕ ทางสถานทีกักัด
จึงเชิญโลกศุภมตงบนชานด้ายสลักเพียงชนเดียว ๕ ตั้งถ้รเบญจประกอบเกียรติยศ ๔ คน)

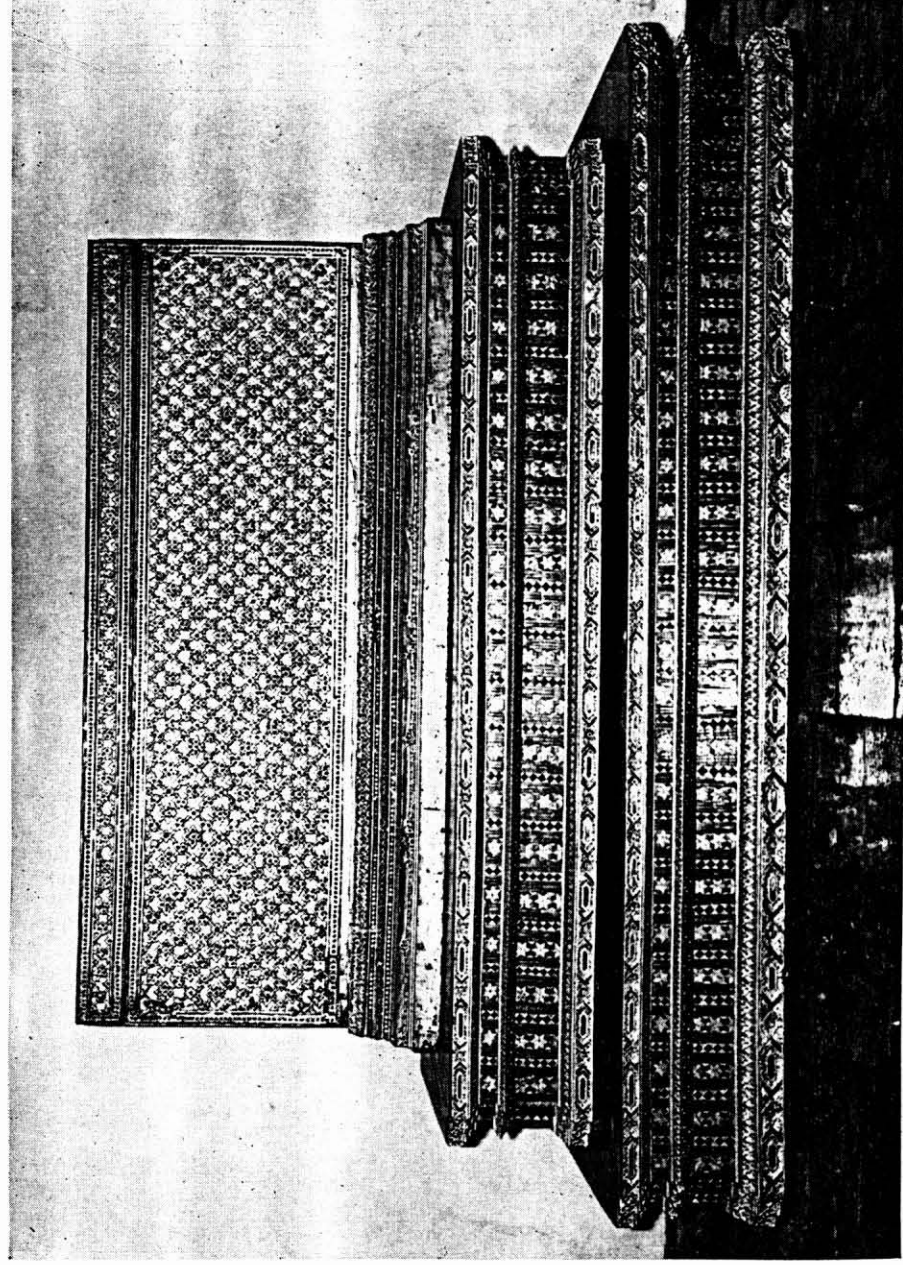
เจ็ดโกศ (ล่องใบ) ตั้งบนเจดีย์ถาวร ในวันพระราชทานเพลิงศพ

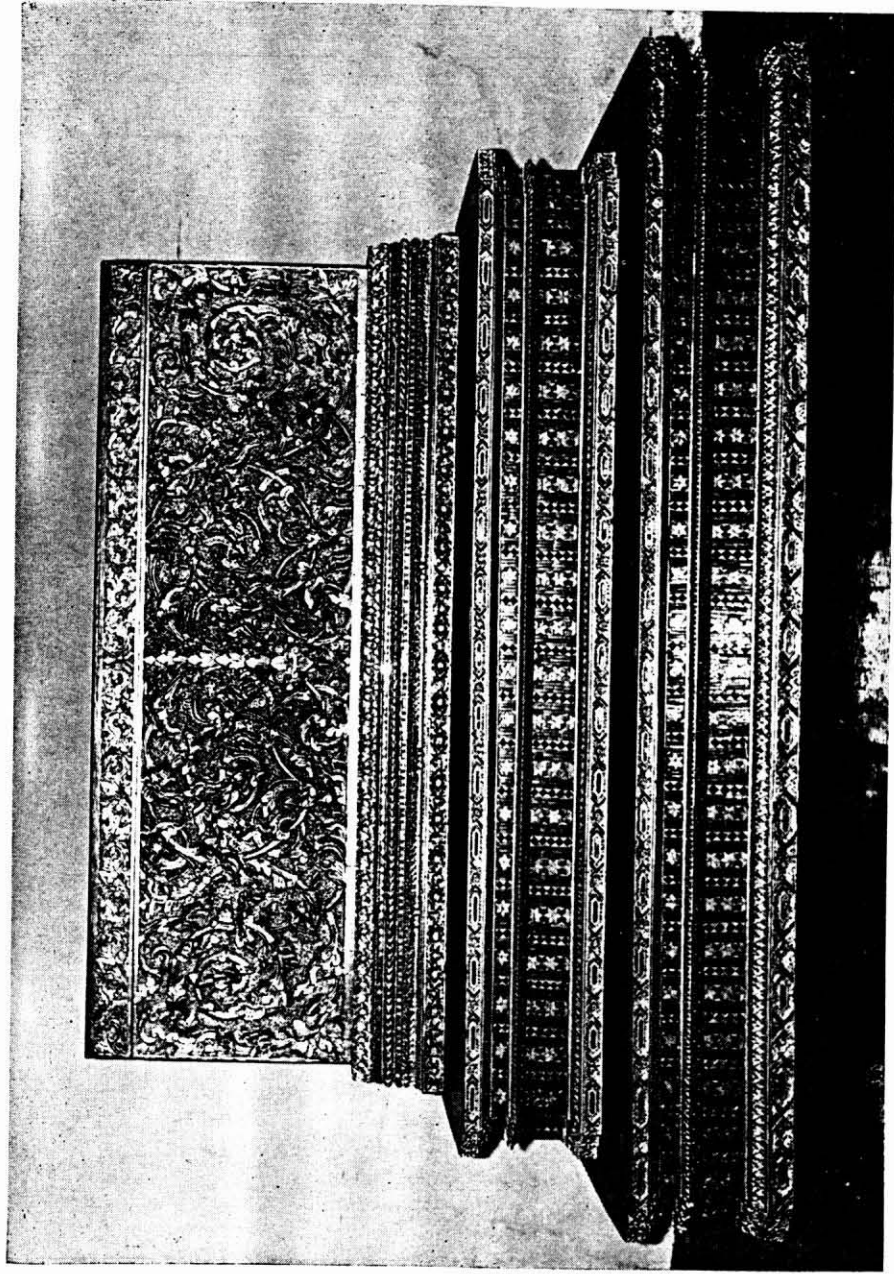
ภาพทองป

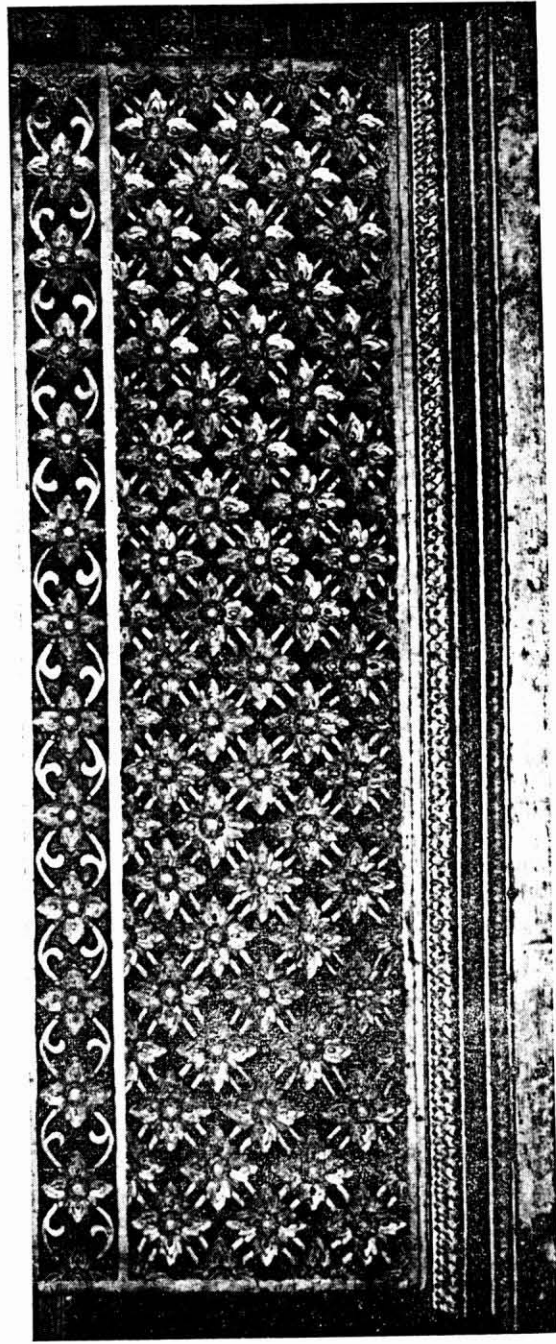
ปี่มอญ

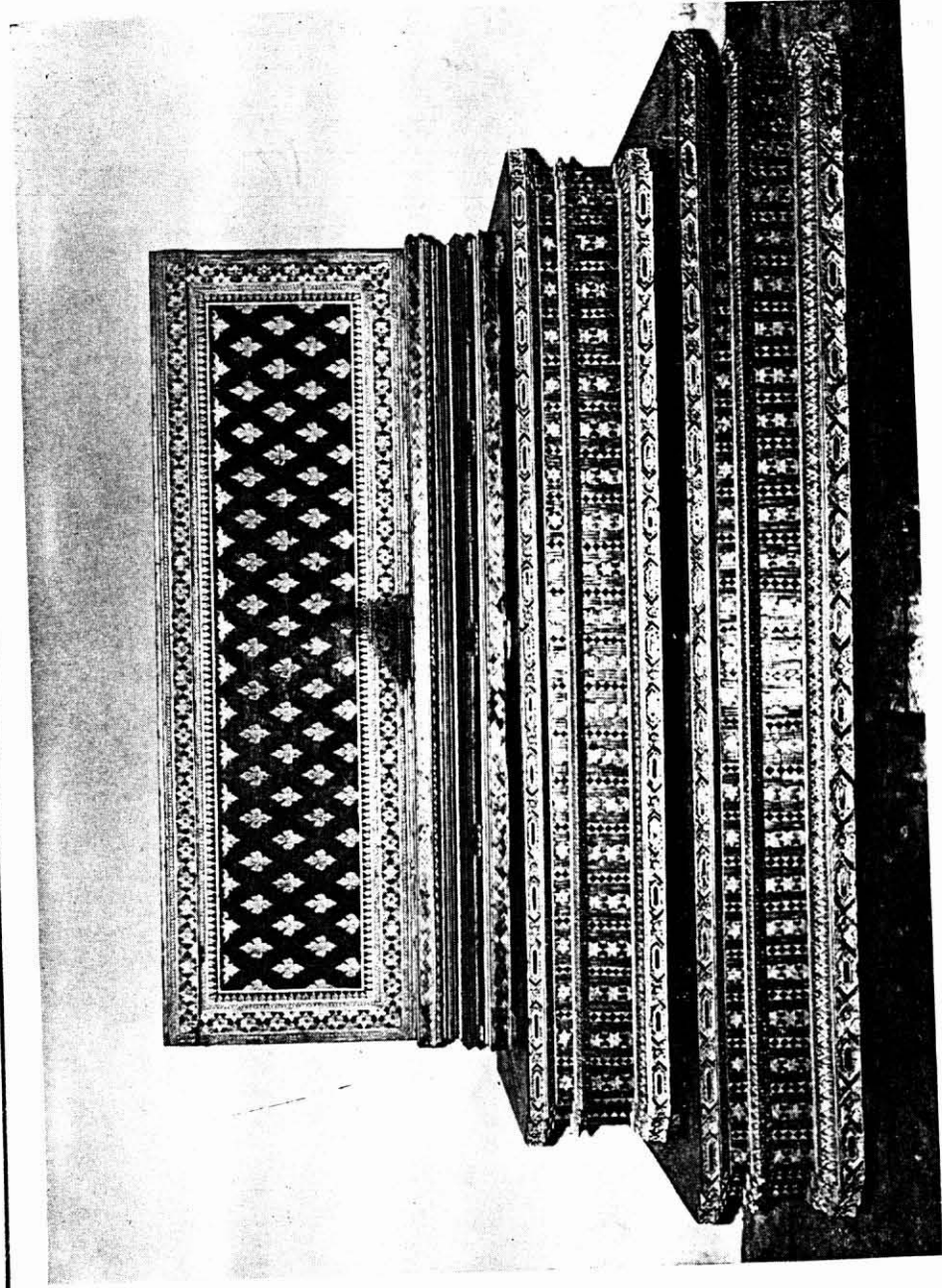
ทับทิม

หีบทองคำสลัก

รูปทิวทัศน์ (ลายใหญ่)

ทับเชิงชาย

ระเบียบการศพ

โดย

ม.ล. ปีย์ มาลากุล

ระเบียบการศพ

ตั้งแต่โบราณกาลมา พระบรมวงศานุวงศ์ พระราชาคณะ ข้าราชการ เมื่อสิ้นพระชนม์ มรณภาพ หรือถึงแก่กรรม ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานน้ำอาบศพ และเครื่องประกอบเกียรติยศศพ เช่น โศก หีบ เป็นต้น เมื่อเวลาจะฉาปนกิจศพก็พระราชทานดอกไม้ธูปเทียนและไฟหลวงไปเผาศพเป็นการพระราชทานเกียรติยศ ในปัจจุบันนี้ได้วางระเบียบ ผู้ที่จะได้รับพระราชทานน้ำอาบศพ เครื่องประกอบเกียรติยศศพ และพระราชทานเพลิงศพไว้ดังนี้

ผู้ถึงแก่กรรมมีสิทธิขอรับพระราชทานน้ำอาบศพ เครื่องประกอบเกียรติยศศพ และขอพระราชทานเพลิงศพ คือ

๑. พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ตั้งแต่ชั้นพระครูสัญญาบัตรขึ้นไป
๒. พระบรมวงศานุวงศ์ ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป
๓. ผู้ที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์จรรองเสวกตรี หรือรองอำมาตย์ตรีขึ้นไป
๔. ข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นตรีขึ้นไป
๕. ข้าราชการฝ่ายทหารและตำรวจยศชั้นร้อยตรี ร้อยตำรวจตรีขึ้นไป
๖. สมาชิกกองอาสารักษาดินแดนที่ได้รับพระราชทานยศตั้งแต่ชั้นนายหมวดตรีขึ้นไป

๗. ผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ตั้งแต่ชั้นเบญจมาภรณ์ มงกุฎไทย หรือตติยานุจุลจอมเกล้า หรือจตุตถจุลจอมเกล้า ขึ้นไป

๘. ผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์เหรียญรัตนาภรณ์รัชกาลปัจจุบัน

๙. พนักงานเทศบาลตรีขึ้นไป

๑๐. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาลที่ถึงแก่กรรมในขณะดำรงตำแหน่ง

๑๑. รัฐมนตรี ที่ถึงแก่กรรมในขณะดำรงตำแหน่ง

๑๒. ผู้ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ เป็นกรณีพิเศษ

ผู้ที่เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเทศบาล หรือรัฐมนตรี เมื่อถึงแก่กรรมเมื่อพ้นตำแหน่งแล้ว หากได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ดังกล่าว ก็ขอพระราชทานเกียรติยศศพได้

ในการที่จะขอพระราชทานเกียรติยศศพได้ ผู้ถึงแก่กรรมจะต้องถึงแก่กรรมโดยไม่ใช่อัตวินิบาตกรรม

ผู้ที่ขอพระราชทานน้ำอาบศพและเครื่องประกอบเกียรติยศศพ จะได้รับพระราชทานเมื่อการศพนั้นจัดในจังหวัดพระนครและธนบุรี

ผู้ที่ประสงค์จะขอพระราชทานน้ำอาบศพและเครื่องประกอบเกียรติยศศพ จะต้องปฏิบัติดังนี้

นำดอกไม้ธูปเทียน พร้อมทั้งหนังสือกราบถวายบังคมลาไปยังสำนักพระราชวังในพระบรมมหาราชวัง พร้อมทั้งใบมรณบัตร ซึ่งสำนักพระ-

ราชวังได้จัดที่ประดิษฐานพระบรมฉายาสถิตลักษณะไว้ ดอกไม้ธูปเทียนที่ใช้ในการนี้ประกอบด้วยธูปไม้ระกำ ๑ ดอก เทียนขี้ผึ้ง ๑ เล่ม ดอกไม้ ๑ กระถาง วางบนพาน และมีคำกราบบังคมทูลตามแบบต่อไปนี้

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ดอกไม้ธูปเทียนของข้าพระพุทธเจ้า.....(ชื่อผู้ถึงแก่กรรม).....

ราชอิสริยาภรณ์.....อายุ.....ปี ข้าราชการ.....ชั้น.....สังกัด.....

ขอพระราชทานกราบถวายบังคมลา.....ด้วยโรค.....ที่.....อำเภอ.....จังหวัด.....เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ..... เวลา.....น.

ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

หนังสือข้างต้นนี้ไม่ต้องลงนาม ผู้นำไปนำขึ้นวางบนพานหน้าพระบรมฉายาสถิตลักษณะพร้อมกับดอกไม้ธูปเทียน แล้วถวายความเคารพเสร็จแล้วเจ้าหน้าที่จะสอบถามรายการต่างๆ และกรอกลงในแบบพิมพ์ในการถึงแก่กรรมนี้จะไม่ขอพระราชทานน้ำอาบศพ และเครื่องประกอบเกียรติยศศพ จะขอพระราชทานในตอนฌาปนกิจศพก็ได้

เครื่องประกอบเกียรติยศศพมี หีบ โศก ฉัตร และเครื่องประโคม ซึ่งจะได้เพียงใดอย่างไรแล้วแต่ชั้นเกียรติยศของผู้ถึงแก่กรรม ซึ่งปรากฏในบัญชีเทียบเกียรติยศศพต่อท้ายนี้

ถ้าจะตั้งศพที่วัด การติดต่อกับวัด และการติดต่อกับเทศบาลเป็นหน้าที่
ของเจ้าภาพดำเนินการเอง

โดยที่เครื่องประกอบเกียรติยศศพ คือ ทีบ โกศ
ฉัตร มีอยู่น้อย ถ้าเมื่อตั้งศพนั้นเกิน ๗ วันแล้ว หากมี
ผู้ถึงแก่กรรมอีก ซึ่งทีบ หรือโกศ ตามชั้นนั้น ๆ หมดยกแล้ว
สำนักพระราชวังจะจัดส่งเจ้าหน้าที่ไปขอรับทีบหรือโกศ
เฉพาะลงนอกไปใช้ โดยนำทีบหรือโกศในชั้นที่ต่ำกว่า
๑ ชั้น ไปประกอบให้แทน แต่ถ้าจะมีการบำเพ็ญกุศล ก็ให้
แจ้งสำนักพระราชวัง เพื่อนำไปประกอบให้ตามเกียรติยศ

ในการขอพระราชทานน้ำอาบศพและเครื่องประกอบเกียรติยศศพ
นั้น เข้าใจกันว่าจะต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมาก ซึ่งเป็นการเข้าใจผิด คำว่า
“พระราชทาน” ก็เป็นที่ควรเข้าใจแล้วว่าย่อมไม่มีค่าใช้จ่ายใด ๆ ค่าใช้จ่าย
ส่วนที่เจ้าภาพจะต้องจ่ายก็เป็นส่วนนอกไปจากที่ได้รับพระราชทาน เช่น ค่า
ซื้อทีบลงนอก ค่าผ้าขาว ค่ายศศพ ค่าตั้งศพที่วัด ส่วนเครื่องประกอบ
เกียรติยศศพลอดจนเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังที่ไปปฏิบัตินั้น เจ้าภาพไม่ต้อง
เสียค่าใช้จ่าย ไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมใด ๆ ทั้งสิ้น ถึงแม้จะเก็บศพไว้
นานวัน ถ้าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องขอรับทีบหรือโกศลงนอกไปประกอบ
ศพอื่นคงได้กล่าวข้างต้นแล้ว สำนักพระราชวังจะไม่มาถอนทีบหรือโกศ
ลงนอกไป และจะไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมทีบโกศแต่ประการใดเลย

เมื่อไปแจ้งและแสดงความจำนงต่อเจ้าหน้าที่แผนกพระราชพิธีแล้ว
เจ้าหน้าที่แผนกพระราชพิธีจะแจ้งให้ทราบว่าผู้ถึงแก่กรรมจะได้รับพระ-

ราชทานเครื่องประกอบเกียรติยศศพอะไรบ้าง และเพื่อให้เจ้าภาพได้ทราบ
ค่าใช้จ่ายในการทำศพวันแรก เจ้าหน้าที่จะได้มอบเอกสารซึ่งมีรายการสิ่ง
ของเครื่องใช้ในการนำศพลงทีบหรือโกศวันแรกมีอะไรบ้าง สิ่งของเครื่อง
ใช้เหล่านั้นเจ้าภาพจะขอให้เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังจัดไปให้โดยคิดเงิน
จากเจ้าภาพเท่าที่ใช้จ่ายไปจริง หรือเจ้าภาพจะจัดหาให้สำนักพระราชวัง
ก็ได้ สิ่งของที่จะต้องเตรียมในการอาบศพ คือ

น้ำอบไทย เผื่อไว้สำหรับผู้ที่ไม่นำมา

ทีบลงนอกในไม้ยางหรือไม้สัก (ถ้าเป็นศพโกศก็ไม่ต้องจัดลงใน
เพราะลงนอกเป็นของสำนักพระราชวัง)

ผ้าขาวยาว ๖ เมตร

ผ้ายศศพหนัก ๑,๒๐๐ กรัม

กระดุมฟางพับใหญ่ ๔ พับ

น้ำยาฟอรั่มลิน ๒ ขวด

ดอกไม้รูปเทียนสำหรับศพถือ

หวีไทย ๑ เล่ม

เครื่องเกียรติยศศพที่พระราชทานมีทีบเกียรติยศ หรือโกศลงนอก
ลงนอก กับเจ้าหน้าที่พร้อมทั้งยานพาหนะ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย
ใด ๆ ทั้งสิ้น ถ้าเป็นศพที่เป็นพระราชวงศ์ชั้นหม่อมเจ้า หรือได้รับ
พระราชทานราชอิสริยาภรณ์ทุติยจุลจอมเกล้า ก็จะได้รับพระราชทานเพิ่ม
คือชั้นรองทีบเกียรติยศ ขวดและพานจัดดอกไม้ตั้งหน้าศพ (ดอกไม้เป็น
ของเจ้าภาพ) เชิงเทียนไฟฟ้า ฉัตรเบญจาตั้งประดับศพ และปักลงขณะ

ประโคมเวลารับพระราชทานน้ำอาบศพ สิ่งของเหล่านี้ตลอดจนพนักงานที่เป่าปี่ตีกลอง เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น เพราะได้รับพระราชทาน

เมื่อไปกราบถวายบังคมลาและแจ้งรายการต่อเจ้าหน้าที่แล้ว เจ้าภาพก็นำศพไปยังที่ที่จะอาบน้ำ เมื่อนำศพไปไว้บนเตียงอาบน้ำแล้ว ก็เปิดโอกาสให้ผู้ที่ประสงค์จะอาบน้ำศพเข้าอาบได้ จนถึงเวลาที่จะรับพระราชทานน้ำหลวง ซึ่งเป็นสุดท้าย ต่อจากนั้นเจ้าหน้าที่ก็จะได้ทำสุกัาศพ

ใกล้เวลาพระราชทานน้ำอาบศพ เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังก็จะเชิญน้ำพระราชทานไป ซึ่งประกอบด้วยน้ำ, น้ำหอม และน้ำขมิ้น

เมื่อถึงเวลาจะรับพระราชทานน้ำอาบศพ เจ้าภาพก็เชิญผู้มีอาวุโสซึ่งอยู่ในขณะนั้น หรือผู้ที่เจ้าภาพกำหนดตัวไว้เข้าไปที่ศพ เจ้าหน้าที่จะยกศพขึ้นเฉพาะส่วนบนเพื่อรับพระราชทานน้ำ เป็นที่นิยมกันมาก่อนที่ผู้เป็นประธานจะอาบน้ำศพก็บ่ายหน้าไปทางทิศทางซึ่งเป็นที่ประทับแรมถวายค่านับ แล้วจึงปฏิบัติกรต่อไป เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังจะส่งให้ตามลำดับ คือ น้ำ น้ำหอม และน้ำขมิ้น ผู้เป็นประธานรดน้ำนั้นที่ศพ โดยเริ่มจากบ่าขวาเฉียงลงมาตามอก ไม่ต้องรดจนหมดก็ได้ เมื่อรดน้ำขมิ้นแล้วก็บ่ายหน้าไปถวายบังคมอีกครั้ง เจ้าหน้าที่จะวางศพลงในท่านอนตามเดิม ต่อจากนั้นทายาทของผู้ถึงแก่กรรมก็เข้าไปหิวผมให้ศพ การหิวผมตามประเพณีก็หิวแล้วหิวขึ้น แต่จะหิวอย่างธรรมดาก็ได้ แล้วหักหิวเสีย ต่อจากนั้นเจ้าหน้าที่จะสุกัาศพ

เมื่อทำสุกัาศพเสร็จแล้ว เจ้าหน้าที่ก็ยกหีบหรือโกศศพขึ้นตั้ง (ผู้ที่อยู่ ณ ที่นั้นควรยืนเป็นการเคารพศพ) แล้วตั้งแต่เครื่องประดับและเครื่องประกอบเกียรติยศศพ

ที่ตังศพไม่ควรจัดดอกไม้วางบนฝาหีบศพ และไม่ควรถัดดอกไม้ประดับที่ตัวหีบศพ เพราะเป็นหีบเกียรติยศอยู่แล้ว ที่หน้าศพไม่ต้องตั้งชั้นลตหรือวางหมอนสำหรับกราบศพ (รวมทั้งไม่ต้องชั้นลตหน้าโต๊ะพระพุทธรูปด้วย) ถ้าจะจัดเป็นที่กราบก็ควรปูพรมเล็ก ๆ ไว้บนพรมใหญ่อีกชั้นหนึ่ง และไม่ต้องตั้งกระดานรูปสำหรับผู้ไปเคารพศพบักธูป การจุดธูปเคารพศพไม่ใช่ธรรมเนียมหรือประเพณีไทย ในสมัยโบราณหน้าศพมักจะมีที่เผาเครื่องหอมหรือจุดธูปหอมไว้เป็นจำนวนมาก ๆ ทั้งนี้ ไม่ใช่เป็นเครื่องบูชาศพเป็นเครื่องระงับกลิ่นศพ แต่ปัจจุบันนี้ หีบศพมิดชิดพอไม่มีกลิ่นศพออกมาจึงไม่จำเป็นต้องจุดเครื่องหอมอย่างสมัยก่อน

การจัดดอกไม้หน้าศพที่ควรระวังก็คือไม่ใช่พานทองจัดดอกไม้และดอกไม้พานอย่าจัดให้เป็นพุ่ม (คืออย่าให้มียอด)

เมื่อตังศพแล้ว ตามประเพณีนิยมมักจะมีบังสกุลหรือสحابปรณซึ่งมักจะเรียกกันอย่างสามัญว่าบังสกุลปากหีบ หรือสحابปรณปากโกศ การบังสกุลหรือสحابปรณนั้นเป็นการบำเพ็ญกุศลส่วนของเจ้าภาพเอง จะมีก็ได้หรือไม่ก็ได้ และจะนิมนต์พระบังสกุลหรือสحابปรณก็รูปก็ได้ จะถวายไตร สบง ผ้าท่อน หรือจะถวายแต่บังจ้อยอย่างเดียวก็ได้ ถ้าถวายแต่บังจ้อยเวลาทอดบังสกุลก็ทอดใบปวารณาแทนเงิน

หากศพนั้นเกียรติยศได้รับพระราชทานพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมด้วย ก็จะต้องสวดพระอภิธรรมเสียจบหนึ่งก่อน แล้วจึงบังสกุลหรือสحابปรณส่วนของเจ้าภาพ

การสวดพระอภิธรรม

ศพที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ตั้งแต่ประตมาภรณ์ช้างเผือกขึ้นไป นอกจากเครื่องประกอบเกียรติยศศพทั้งได้กล่าวข้างต้นแล้วยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมด้วย จะพระราชทานให้มีสวดกี่คืนสวดแล้วแต่ระดับเกียรติยศศพของผู้ถึงแก่กรรม (ดูรายการพระราชทานเกียรติยศศพ)

พระที่จะสวดพระอภิธรรมมี ๔ รูป การที่กำหนด ๔ รูปนั้นเป็นจำนวนน้อยที่สุดของพระสงฆ์ พระภิกษุ ๔ รูปจึงจะเป็นสงฆ์ โดยที่เป็นธรรมเนียมนิมนต์พระสวดพระอภิธรรม จะต้องเป็น ๔ รูป งานต่างๆ จึงไม่นิมนต์พระ ๔ รูป ความจริงไม่ใช่ข้อห้ามหรือกฎเกณฑ์อะไร งานใดๆ จะนิมนต์พระเพียง ๔ รูปก็ได้ ที่นิมนต์พระ ๕ รูปขึ้นไปก็เป็นเพียงการเลี้ยงไม่ให้เหมือนสวดพระอภิธรรมศพเท่านั้น

การสวดพระอภิธรรมแต่ก่อนนี้มีถวายภัตตาหารเช้าวันรุ่งขึ้นด้วย แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีถวายภัตตาหาร คงถวายบัจจายแทน ศพที่ได้รับพระราชทานพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมก็ได้รับพระราชทานเงินสำหรับถวายด้วย พร้อมทั้งเจ้าหน้าที่จะจัดเครื่องใช้สำหรับพระไปด้วย คือกระโถน ชันน้ำ พานบุหรี ไม้ขีดไฟ และจะจัดเครื่องนมัสการสำหรับเจ้าภาพจุฑาธุชาพระสวดพระอภิธรรมด้วย ทั้งนี้ เป็นการพระราชทานเจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น

กำหนดเวลาสวดพระอภิธรรมเกี่ยววันนิยมสวด ๔ จบ เวลาระหว่าง ๑๙.๐๐ น. ถึง ๒๑.๐๐ น. เครื่องตั้งแตงมีตู้พระธรรมตั้งข้างหน้า (ถ้าเป็น

การพระราชทานให้มีพระพิธีธรรม สวดพระอภิธรรม ตู้พระธรรมก็ปักพัดยศ) และหน้าตู้พระธรรมก็ตั้งเครื่องนมัสการ เมื่อจะเริ่มสวดก็จุกธูปเทียนที่เครื่องนมัสการนั้น พระจะให้ศีลแล้วสวดต่อไป ระหว่างสวดผู้ที่ไปในงานศพ จะทำอะไรก็ได้ แต่ควรให้เป็นการสำรวม เช่นจะเข้าเคาพศพ วางพวงมาลา ทำได้ทั้งสิ้น ผู้ที่เข้าไปเคาพศพไม่จำเป็นต้องถอดรองเท้า ผู้ที่ไปในงานศพจะต้องเว้นการกระทำใดๆ และนั่งประนมมือเฉพาะเวลาพระสงฆ์ให้ศีลและสวดสรรเสริญพระพุทธเจ้า (สวดนะโม ๓ จบ) เท่านั้น

เมื่อสวดจบ ก็มีบังสุกุล เมื่อลาดผ้าโยงแล้ว ผู้เป็นประธานก็วางสิ่งที่บังสุกุลลงบนผ้าโยง เช่น ไตร สบง หรือใบปวารณา วางตรงหน้าพระภิกษุรูปหนึ่งๆ แล้วพระก็สดับปรกณ์ หรือบังสุกุล แล้วสวดอนุโมทนาเจ้าภาพกรวดน้ำ เป็นเสร็จการ

ถ้าเจ้าภาพจัดเครื่องไทยธรรมถวายด้วย เมื่อสวดจบก็ประเคนเครื่องไทยธรรมเสียก่อนแล้วจึงลาดผ้าโยง บนผ้าโยงนอกจากผ้าและใบปวารณาแล้ว อย่าวางสิ่งของอื่นๆ เพราะถือว่าผ้าโยงนั้นต่อเนื่องมาจากศีรษะของผู้ตาย จึงไม่วางสิ่งหนึ่งสิ่งใด และไม่ต้องทำอะไรข้ามผ้าโยงด้วย

การบำเพ็ญกุศล

ตามประเพณีไทย ก่อนที่จะฌาปนกิจศพ มีการบำเพ็ญกุศลในวันที่ถึงแก่กรรมครบ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ต่อจากนั้นก็มีการบำเพ็ญกุศลออกเมรุ และฌาปนกิจศพ แต่ปัจจุบันนี้นิยมทำเพียงงาน ๗ วันเท่านั้น ศพที่อยู่ในชั้นได้รับพระราชทานจัดงานบำเพ็ญกุศล ๗ วัน เมื่อถึงกำหนด

เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังก็ไปดำเนินการให้ทุกอย่าง รวมทั้งภัตตาหารและ จตุปัจจัยไทยธรรม โดยเจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใดเลย

งานบำเพ็ญกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน นิยมทำเป็นงาน ๒ วัน วันแรกเป็นงานตอนเย็นมีสวดมนต์และเทศน์ วันรุ่งขึ้นเป็นงานเช้า ถวายภัตตาหารเพลแล้วบังสุกุลหรือสดับปกรณ์ งาน ๒ วันเช่นนี้ วันถวาย ภัตตาหารต้องตรงกับวันคล้ายวันถึงแก่กรรม หรือถึงแก่กรรมครบ ๕๐ วัน ๑๐๐ วัน เช่นถึงแก่กรรมวันพุธ ก็สวดมนต์ เทศน์วันอังคาร ถวาย ภัตตาหาร วันพุธ ซึ่งตรงกับวันถึงแก่กรรม งานบำเพ็ญกุศลนี้จะทำวันเดียว ก็ได้ เป็นงานเช้า มีสวดมนต์ เทศน์ และถวายภัตตาหาร ทำในวัน ตรงกับวันถึงแก่กรรม

งานบำเพ็ญกุศลจะทำหรือไม่ และจะทำวันใด ไม่มีข้อห้าม และ จะทำเพียงใดก็ได้ เช่นมีแต่สวดมนต์ เลี้ยงพระ ไม่มีเทศน์ก็ได้ และอาจ จะทำคนละเวลา เช่นเช้าสวดมนต์เลี้ยงพระ บ่ายเทศน์ก็ได้ ไม่มีข้อห้าม ใดๆ

งานบำเพ็ญกุศลออกเมรุ ก็เหมือนงาน ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ถ้ากำหนดวันฌาปนกิจศพใกล้กับวันครบ ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน ก็ มักรวมเป็นงานเดียวกัน จะทำเป็นงานวันเดียวในวันฌาปนกิจศพก็ได้

การขอรับพระราชทานเพลิงศพ

เมื่อได้กำหนดวันฌาปนกิจศพโดยติดต่อทางวัดเรียบร้อยแล้วศพที่ได้ เกียรติยศขอพระราชทานเพลิงได้ เจ้าภาพจะต้องขอรับพระราชทานเพลิง

วันฌาปนกิจศพนั้น ประเพณีไทยไม่นิยมทำในวันศุกร์ และยังมี กำหนดพิเศษอีก ที่กล่าวกันง่าย ๆ ว่าข้างขึ้นเผาคู่ ข้างแรมเผาเดี่ยว หมายถึง ให้พิจารณาวันทางจันทรคติ ซึ่งนอกจากจะไม่เป็นวันศุกร์แล้ว ถ้าจะเผา ศพในช่วงขึ้นก็เผาในวันขึ้นคี่ ที่เป็นเลขคู่ เช่นขึ้น ๒ ค่ำ ๔ ค่ำ ๖ ค่ำ ฯลฯ ถ้าเป็นข้างแรมก็วันที่เป็นเลขคี่ เช่นแรม ๑ ค่ำ ๓ ค่ำ ๕ ค่ำ แต่เรื่องวันคู่- คี่นี้ ไม่ถือเคร่งครัดกันแล้ว

การขอรับพระราชทานเพลิงศพข้าราชการกระทรวงใด เจ้าภาพจะ ต้องแสดงความจำนงไปยังกระทรวงเจ้าสังกัด เว้นแต่ข้าราชการสำนักพระ ราชวังแสดงความจำนงโดยตรง ในหนังสือแสดงความจำนงจะต้องระบุว่า ถึงแก่กรรมด้วยโรคอะไร เมื่อใด จะประกอบพิธีฌาปนกิจที่ใด วันและ เวลาใด

สำหรับสถานที่รับพระราชทานเพลิงศพเจ้าภาพต้องติดต่อทางวัดเอง การขอรับพระราชทานเพลิงศพ ถ้าศพที่อยู่ต่างจังหวัดและกำหนด การกระชั้น เจ้าภาพมีหนังสือแสดงความจำนงขอรับพระราชทานเพลิงศพ ไปทางเจ้าสังกัดของผู้ถึงแก่กรรมทางจังหวัดได้ คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด อธิบดีผู้พิพากษาศาล และผู้บังคับการจังหวัดทหารบก หรือผู้บัญชาการ มณฑลทหารบก หรือแม่ทัพภาค

เมื่อกระทรวงคันสังกัด หรือผู้บังคับบัญชาส่วนจังหวัดได้รับแจ้ง ความจำนงแล้วก็จะให้หนังสือแจ้งความประสงค์ไปยังสำนักพระราชวัง ซึ่ง สำนักพระราชวังจะได้ส่งเจ้าหน้าที่ปฏิบัติตามความประสงค์

เมื่อได้ทำหนังสือแจ้งสำนักพระราชวังแล้ว ก็ถือว่าจะได้รับพระราชทานเพลิงตามกำหนดนั้น เจ้าภาพดำเนินการต่อไปได้

ค่าใช้จ่ายในการรับพระราชทานเพลิงศพมีดังนี้ คือ

๑. ค่าใช้จ่ายทางสุสาน เจ้าภาพจ่ายเองตามที่ตกลงกับทางวัด
๒. ค่าใช้จ่าย ค่าสิ่งของที่สำนักพระราชวังจะต้องใช้ เจ้าภาพจะต้องจ่ายค่าใช้จ่ายให้สำนักพระราชวัง

๓. ค่าใช้จ่ายในการจัดเจ้าหน้าที่และสิ่งของเครื่องใช้อันเป็นเครื่องประกอบเกียรติยศศพ เป็นของพระราชทาน เจ้าภาพไม่ต้องจ่ายค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น

สิ่งของเครื่องใช้ส่วนที่สำนักพระราชวังจัด จะเป็นสิ่งใดบ้างและมากน้อยเพียงใด สุดแต่ระดับเกียรติยศของผู้ถึงแก่กรรม ซึ่งจะประมวลค่าใช้จ่ายให้ทราบดังนี้

ศพนันโกศ

ในการรับพระราชทานเพลิงศพผู้ที่ได้รับพระราชทานโกศประกอบศพ เจ้าหน้าที่จะต้องเปลื้องเครื่องสุกาศก่อนกำหนดวันรับพระราชทานเพลิง

การเปลื้องเครื่องสุกาศนั้น เป็นการนำสิ่งปฏิกูลภายในโกศ เช่น กระจาดฟาง หมอนหนุนนำไปเผาพร้อมกับเผาบุพโพและห่อผ้าให้ศพใหม่ ทั้งนี้ไม่มีการทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดต่อศพเลย มิได้มีการนำเอาเนื้อศพออก หรือ

อย่างหนึ่งอย่างใดตามที่เข้าใจกัน และเมื่อเปลื้องแล้ว เครื่องปฏิกูลจะได้อบรมเผากับบุพโพที่เมรุของวัด ก่อนเผาบุพโพควรมีบังสุกุลเสียก่อน แล้วจุดไฟเผาบุพโพ ค่าเผาบุพโพ เจ้าภาพชำระทางวัด

สิ่งของที่สำนักพระราชวังจัดหาไปใช้ในการเปลื้องเครื่องสุกาศมีผ้าขาว ๘ เมตร

ค้ายศิป ๑,๒๐๐ กรัม

ผ้าพลาสติก ๕ เมตร

กระจาดฟางพับใหญ่ ๕ พับ

เสื่อหรือผ้าน้ำมัน ๑ ผืน

หีบสำหรับใส่บุพโพ ๑ หีบ (ถ้าเป็นศพที่บรรจุหีบอยู่แล้ว และเปลี่ยนเป็นประกอบโกศก็ใช้หีบเก่าได้)

สิ่งของเครื่องใช้ในการฌาปนกิจ

เครื่องสูมดับกลิ่นกับมะพร้าวแก้ว (สำหรับรดศพก่อนเผาจริง)

หยวกกลายเครื่องสดแต่งจิตกาธาร

ดอกไม้แดงเครื่องสดแต่งจิตกาธาร

๓ รายการนี้ เจ้าภาพมอบเงินให้สำนักพระราชวัง

เครื่องประกอบเกียรติยศศพที่ได้รับพระราชทาน โดยเจ้าภาพไม่ต้องออกเงินค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น คือ

เครื่องขมาศพ

เพลิงหลวง

รถอวประเทียบเชิญศพ

โกศเกียรติยศประกอบศพ

ฉัตรแห่เวียนเมรุ

บี กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนเมรุและประโคมเวลารับพระ
ราชทานเพลิง เจ้าพนักงานปฏิบัติ

พาหนะสำหรับเจ้าพนักงานที่ไปปฏิบัติการศพ

ถ้าศพผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ประดมาภรณ์ช้างเผือก
ขึ้นไป จะได้รับพระราชทานผ้าไตรของหลวงทอดถวายพระบังสกุลก่อนรับ
พระราชทานเพลิง ๕ ไตร

ศพที่จะพระราชทานพระบรมราชานุญาตประกอบการรับพระราชทาน
เพลิงเผาศพที่เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส เจ้าภาพ
ต้องทำหนังสือขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ยื่นต่อสำนักพระราชวัง
ในการรับพระราชทานเพลิงศพที่เมรุนี้ จะต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นอีก คือ

ค่าน้ำมันสำหรับเผาบุพโพและเผาศพ

โกศไม้สำหรับบรรจุศพเผาจริง

ค่าอาหารล่องเวลาสำหรับเจ้าหน้าที่เฝ้าสิ่งของที่นำไปตักแต่งเมรุ
๒ วัน

เพลิงหลวงที่พระราชทานไปเผาศพ มี ๒ แบบ คือ ในจังหวัด
พระนครและธนบุรี หรือจังหวัดใกล้เคียงที่เจ้าหน้าที่ไป-กลับได้ในวันเดียว
เจ้าพนักงานจะได้เชิญเครื่องขมาและไฟหลวงไปเมื่อใกล้กำหนด เเพลิงหลวง
ประกอบด้วย โคมเชิญไฟที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดพระราชทาน

ไว้ ข้าวตอก ดอกไม้สด อย่างละ ๑ กระถาง ดอกไม้จันทร์ ๑ ช่อ รูปไม้
ระกำ ๑ ดอก เทียน ๑ เล่ม ถ้าเป็นงานพระราชทานเพลิงต่างจังหวัด จะ
มอบหีบเพลิงให้รับไปมอบผู้เป็นประธานจุด หีบเพลิงประกอบด้วยรูปไม้
ระกำ ๒ ดอก เทียน ๒ เล่ม ดอกไม้จันทร์ ๑ ช่อ และไม้ขีดไฟบรรจุหีบ
มีดงแพรท่วนสีดำหุ้มห่อ

ศพที่อยู่ในเกณฑ์เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิง หรือศพ
ไม่อยู่ในเกณฑ์แต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินเป็นกรณี
พิเศษ การพระราชทานเพลิงมี ๒ แบบ ตามเกณฑ์เกียรติยศศพคือเสด็จ
พระราชดำเนินขึ้นไปพระราชทานเพลิงบนเมรุ และพระราชทานเพลิงโดย
ทรงจุดผัดแค

ถ้าเสด็จพระราชดำเนินขึ้นเมรุ การบังสกุลก่อนพระราชทานเพลิง
ก็ทำบนพลับพลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงทอดผ้าไตร พระสงฆ์
บังสกุล หรือสดับปกรณ์แล้วถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก เมื่อพระสงฆ์
ลงจากพลับพลา แล้วก็เสด็จขึ้นเมรุ

ถ้าพระราชทานเพลิงโดยทรงจุดผัดแค ก็ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ พระราชทานผ้าไตรให้ผู้สืบสกุลหรือทายาทไปทอดบนเมรุ วิธีปฏิบัติ
ตอนนั้นคือ จะมีเจ้าพนักงานและพนักงานเชิญไตรไปพร้อมกับทายาทไปยื่น
หน้าพลับพลาเฉพาะพระพักตร์ ถวายค่านับพร้อมกันแล้วพนักงานจะกราบ
บังคมทูลพระกรุณาว่า

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ในการพระราชทานเพลิงศพ.....(ชื่อผู้ถึง
แก่กรรม).....ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราช
ทานผ้าไตร ๕ ไตร และของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม
ราชินีนาถอีก ๕ ไตร มาบำเพ็ญพระราชกุศลบังสุกุลพระราช
ทานนั้น.....(ชื่อผู้สืบสกุลหรือทายาท).....
ผู้เป็นผู้สืบสกุล (หรือทายาท) จะได้รับพระราชทานเชิญไป
ทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุลตามพระบรมราชูทิศ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

จับคำกราบบังคมทูล ถวายคำนับพร้อมกัน แล้วพนักงานจะเชิญ
ไตร นำทายาทขึ้นสู่เมรุ เมื่อจะทอดไตร ทายาทถวายคำนับก่อน เมื่อทอด
และพระบังสุกุลเสร็จ ทายาทลงจากเมรุไปถวายคำนับหน้าที่ประทับแล้ว
พนักงานพระราชพิธีจะเชิญพานเครื่องขมาศพไปวางเครื่องขมาที่หน้าศพ
ต่อจากนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรม
ราชินีนาถทรงจุดผัดแคพระราชทานเพลิงศพตามลำดับ

ถ้าเจ้าภาพจะทูลเกล้าฯ ถวายหนังสือ ก็ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายหลัง
จากพระราชทานเพลิงแล้ว

ในการรับพระราชทานเพลิงที่เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัด
เทพศิรินทราวาส ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน สำนักพระราชวังจะเปิดพลับพลา
อิศริยาภรณ์ และจัดที่นั่งเฝ้าฯ ตามระเบียบ การเลี้ยงนำผู้มาเฝ้าฯ บน

พลับพลาเป็นหน้าที่สำนักพระราชวัง ส่วนที่อื่นเป็นเรื่องของเจ้าภาพ ถ้า
ไม่เป็นงานเสด็จพระราชดำเนิน การเลี้ยงนำเป็นเรื่องของเจ้าภาพโดยตลอด

ปัจจุบันนี้นิยมเผาจริงต่อไปเลยทีเดียว ไม่รอเปิดไฟจริงเวลากลางคืน
เมื่อหมกแขกขึ้นเมรุแล้ว เจ้าหน้าที่จะปิดฉากเมรุและยกศพลงจากจิตกาธาร
เข้าเตาเผา ถ้าเป็นศพโกศ ก่อนยกลงจากจิตกาธารเจ้าหน้าที่จะเชิญทายาท
รดน้ำมะพร้าวแก้วลงบนศพ (ประเพณีรดน้ำมะพร้าวแก้วนี้มีมาแต่โบราณ
รดทั้งศพหีบและศพโกศ ถือว่าน้ำมะพร้าวเป็นน้ำบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งอื่นเจือ
ปน จึงใช้อาบศพเป็นครั้งสุดท้ายก่อนที่จะฌาปนกิจ ที่เคยทำกันมาโดยทั่วไป
ในสมัยก่อนก็ใช้พื้นเผาศพต่อมะพร้าวให้แตกแล้วรดน้ำมะพร้าวลงบนศพ
มะพร้าวแก้วที่สำนักพระราชวังจัดนั้นเป็นมะพร้าวห้าว ปอกเปลือกหมก
เหลือแต่เนื้อมะพร้าว เจาะรูตรงตามมะพร้าว แล้วห่อผ้าขาว ทายาทเท
น้ำมะพร้าวจากรูที่เจาะลงบนศพ ไม่ต้องให้หมกตุ๊กก็ได้)

เมื่อรดน้ำมะพร้าวแก้วแล้ว เจ้าหน้าที่จะยกศพออกจากลงในบรรจุ
ในโกศไม้ (ถ้าเป็นเมรุอื่นนอกจากเมรุหลวงใช้บรรจุหีบ) แล้วนำเข้า
เตาเผา ต่อจากนั้นก็เชิญประธานจุดไฟจริง แล้วผู้อื่นขึ้นเผาต่อไป

ต่อจากนั้นเจ้าภาพก็ไปถวายจตุปัจจัยพระที่สวดพระอภิธรรมที่ข้าง
เมรุ (พระ ๔ รูปสวดหน้าไฟ) แล้วเป็นเสร็จการ

มีประเพณีที่นิยมทำหลังจากเผาจริงแล้วอีกอย่างหนึ่งคือบังสุกุลหรือ
สดับปกรณ์กองฟอน ซึ่งไม่จำเป็นต้องทำนัก เมื่อศพไหม้หมกแล้วเหลือ
แค่สุ่มอัฐิอยู่ เจ้าหน้าที่จะใช้เหล็กยาวต่อออกมาจากกองฟอน เจ้าภาพ
ทอดผ้าลงที่ปลายเหล็ก แล้วพระชั้นบังสุกุลหรือสดับปกรณ์จะนิมนต์พระ
กัณฑ์ก็ได้

งานเก็บอัฐิ

การเก็บอัฐิดำเนินศพหีบจะเก็บในวันรับพระราชทานเพลิงก็ได้ ถ้าเป็นศพโกศก็เก็บในวันรุ่งขึ้น งานเก็บอัฐินี้เป็นงานของเจ้าภาพ หลังจากเก็บอัฐิแล้วจะมีถวายภัตตาหารพระที่บึงสุกศุภชัยก็ได้ เรียกว่าถวายภัตตาหารสามหาบ จะถวายให้ฉันที่นั่นก็ได้ หรือจะถวายเป็นสำรับหรือปั้นโตนำไปฉันที่วัดก็ได้ แต่เดิมสำรับพระนี้มีคนหาบมา จึงเรียกว่าสามหาบ

สิ่งของที่ใช้ในการเก็บอัฐิมี

โกศสำหรับบรรจุอัฐิ

ขันพานรองพร้อม ๑ ชุด

น้ำอบไทยขวดใหญ่ ๑ ขวด

เครื่องทองน้อยสักการะอัฐิ ๑ เครื่อง

ลั้งใส่อังคาร ๑ ลั้ง

เงินปลีก

พนักงานพิธีจะแปรอังคารและอัฐิไว้เป็นรูปคน กลุ่มผ้าไว้ เมื่อถึงเวลาเจ้าภาพจุดธูปเทียนเครื่องทองน้อย แล้วทอดผ้าบังสุกุลบนผ้าที่คลุมอัฐิ พระบังสุกุลทีละรูปจนครบ ๓ รูป แล้วเปิดผ้าคลุม เจ้าภาพพรมน้ำหอมบนอัฐิแล้วโปรยเงินปลีก ต่อจากนั้นก็เก็บอัฐิส่วนที่ต้องการชุบลงในน้ำหอมแล้วบรรจุโกศ อัฐิที่เหลือพนักงานพิธีจะได้ประมวลรวมกับอังคารบรรจุลั้งต่อไป แล้วเชิญโกศอัฐิและลั้งอังคารไปตั้งบนที่ที่จัดไว้ ต่อจากนั้นก็ประเคนภัตตาหาร ภายหลังก็เชิญโกศอัฐิไปบรรจุหรือเก็บรักษาไว้ อังการนำไปบรรจุหรือลอยน้ำตามความประสงค์

การศพตั้งแต่วันถึงแก่กรรมจนรับพระราชทานเพลิง ถ้าเจ้าภาพจะไปติดต่อกับเจ้าหน้าที่แผนกพระราชพิธี สำนักงานเลขานุการ สำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง เจ้าหน้าที่จะชี้แจงรายละเอียดตลอดจนแนะนำอำนวยความสะดวกให้ทุกประการ

อนึ่ง สำนักพระราชวังจะไม่ปฏิบัติการศพทุกกรณี ในวันที่ตรงกับวันเฉลิมพระชนมพรรษา และวันคล้ายวันเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ.

หลักเกณฑ์เทียบเกียรติยศพระราชมานแก่พระยศและยศ

พระศัพทพระราชวงศ์

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
สมเด็จพระอัครมหาเสด็จเจ้าพระยาพรหม (พระบรมศพ)	<p>นำหลวง</p> <p>พระโกศทองใหญ่ มีเศวตฉัตร ๗ ชั้น แขนวเหนือพระโกศ</p> <p>เครื่องสูงหักทอกของชาวและชุมสายหักทอกของชาว</p> <p>มโหรีระทึก สังข์ แตรทองน แตรฝรั่ง ปี</p> <p>กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทาน</p> <p>นำสรองพระบรมศพ และประโคมย้ายม</p> <p>กลางวันกลองกินตลอด ๑๐๐ วัน</p> <p>พระสงฆ์สวดขับปกรณ์</p>	<p>พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเมื่อออกพระเมรุ</p> <p>กระบวนแห่พระราชอิสริยยศ</p> <p>ราชรถทรงพระโกศพระบรมศพจากที่ประดิษฐานไปยังพระเมรุหลวง</p> <p>พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำข้างเมรุ</p> <p>ปี กลองชนะ ประโคมย้ายมที่พระเมรุทุก ๓ ชั่วโมงตลอดคืน</p> <p>เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่พระเมรุ</p>

๑๘

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
สมเด็จพระเจ้าฟ้า	<p>พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวัน, กลางคืนกำหนด ๑๐๐ วัน</p> <p>ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน</p> <p>นำหลวง</p> <p>พระโกศทองน้อยมีเศวตฉัตร ๕ ชั้น แขนวเหนือพระโกศ</p> <p>เครื่องสูงทองแผ่ลวดและชุมสายทองแผ่ลวดสังข์ แตรทองน แตรฝรั่ง ปี กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานนำสรองพระศพ และประโคมย้ายมทุก ๓ ชั่วโมงถึง ๒๔ นาฬิกา ๑๕ วัน</p>	<p>เสด็จขึ้นพระเมรุทรงจุดเพลิงพระราชทานฉัตรแหวนสมุหพระบรมอัฐิบนพระเมรุ</p> <p>พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ</p> <p>กระบวนแห่พระราชอิสริยยศ</p> <p>ราชรถทรงพระโกศพระศพจากที่ประดิษฐานไปยังพระเมรุหลวง</p> <p>พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำข้างเมรุ</p> <p>กลองชนะประโคมย้ายมที่พระเมรุทุก ๓ ชั่วโมง ถึง ๒๔ นาฬิกา</p>

๑๙

๕
ชน, ยศ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์

เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต

พระสงฆ์สถาปนาภรณ์
พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวัน,
กลางคืน ๑๕ วัน
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน
และ ๑๐๐ วัน
นำหลวง
พระโกศท่อน้อย มีฉัตรชวาลายทอง ๕ ชั้น
แขวนเหนือพระโกศ
เครื่องสูงทองแผ่ลวด
ตั้งขี้ต๋องบนแท่นฝรั่ง ปี กลองชนะ ประโคม
เวลารับพระราชทานนาสารงพระศพ และ
ประโคมย้ายมาถึง ๒๔ น.

เครื่องเกียรติยศที่พระราชทาน
เมื่อพระราชทานเพลิง

เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศล
ที่พระเมรุ
เสด็จขึ้นพระเมรุทรงจุดเพลิงพระราชทาน
ฉัตรแขวนสมพระอัฐิบนพระเมรุ

๑๖

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออก

พระเมรุ

ราชรถเชิญพระโกศพระศพไปยังพระเมรุ

หลวง

กระบวนพระอิสริยยศแห่พระศพเวียนพระเมรุ

พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำช่าง

พระเมรุ

๕
ชน, ยศ,

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ

เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต

พระสงฆ์สถาปนาภรณ์
พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวัน
กลางคืน ๑๕ วัน
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน
และ ๑๐๐ วัน

นำหลวง
พระโกศท่อน้อย มีฉัตรโหมศทอง ๕ ชั้น
แขวนเหนือพระโกศ
เครื่องสูงทองแผ่ลวด

เครื่องเกียรติยศที่พระราชทาน
เมื่อพระราชทานเพลิง

ตั้งขี้ต๋องบนแท่นฝรั่ง ปี กลองชนะ

ประโคมเวลารับพระราชทานเพลิง และ

ประโคมย้ายขี้ต๋องที่พระเมรุจนถึง ๒๔ น.

เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศล

ที่พระเมรุ

เสด็จขึ้นพระเมรุทรงจุดเพลิงพระราชทาน

ฉัตรชวาลายทอง ๕ ชั้นแขวนสมพระอัฐิ

บนพระเมรุ

พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออก

พระเมรุ

รถอวพระประเทียบเชิญพระโกศพระศพไป

ยังพระเมรุหลวง

๑๗

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระราชวงศ์ที่เป็นสะใภ้ หลวงซึ่งได้รับพระราชทานตราทิวติยจุลจอมเกล้า	สังข์ แตรทอง ปี กลองชนะ ประโคม เวลารับพระราชทานนาสรงพระศพ พระสงฆ์สดับปกรณ์ ๑๐ รูป พิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวัน กลางคืน ๗ วัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วัน	พระเมรุ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำข้างสังข์ แตรทอง ปี กลองชนะ ๑ ประโคมเวลารับพระราชทานเพลิง เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ที่พระเมรุ เสด็จขึ้นพระเมรุทรงจุดเพลิงพระราชทาน จันทรโหมศของ ๕ ชั้นแขวนสมุทพระอัฐิ

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระราชวงศ์ที่เป็นสะใภ้ หลวงซึ่งได้รับพระราชทานตราทิวติยจุลจอมเกล้า	นาทหลวง พระโกศมณฑป เครื่องสูงทองแผ่ลวด สังข์ แตรทอง ปี กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานนาสรงพระศพ พระสงฆ์สดับปกรณ์ ๑๐ รูป พิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วัน	รทอพระประเทียบเชิญพระโกศพระศพ เครื่องสูงทองแผ่ลวด ๑ สำรับแท้พระศพ เวียนพระเมรุ สังข์ แตรทอง ปี กลองชนะ ๑ ประโคมเวลาเวียนพระเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำข้างพระเมรุ เสด็จพระราชดำเนินทรงทอดผ้าไตร สดับปกรณ์ เสด็จขึ้นพระเมรุพระราชทานเพลิง

ชั้น, ยศ	<p>เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต</p>	<p>เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง</p>
<p>พระวรวงศ์เธอ</p>	<p>นำหลวง พระโกศราชวงศ์ เครื่องสูงทองแผ่ลวด สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานนาสรงพระ ศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน</p>	<p>ราวอเชิญพระโกศพระศพ เครื่องสูงทองแผ่ลวด ๑ สำหรับแต่พระศพ เวียนพระเมรุ สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนพระเมรุ และเวลารับ พระราชทานเพลิง เสด็จพระราชดำเนินทรงทอดผ้าไตร สถาปนาพระเมรุพระราชทานเพลิง เสด็จขึ้นพระเมรุพระราชทานเพลิง</p>

ชั้น, ยศ	<p>เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต</p>	<p>เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง</p>
<p>หม่อมเจ้าที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ ประถมาภรณ์มงกุฎไทยชั้นไป หรือได้รับพระราชทานตราทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ</p>	<p>นำหลวง โกศราชวงศ์ เครื่องสูงทองแผ่ลวด แตรงอน แตรฝรั่ง ปี กลองชนะ ประโคม เวลารับพระราชทานนาสรงศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน</p>	<p>เพลิงหลวง ราวอเชิญโกศศพ เครื่องสูงทองแผ่ลวด ๑ สำหรับแต่เวียนพระเมรุ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี กลองชนะ ประโคม เวลาเวียนพระเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตร๕ ไตรทอดถวายพระสงฆ์ สถาปนาพระเมรุ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จฯ ไปพระราชทานเพลิง เปลี่ยนเป็นทรงทอดผ้าไตร ๑๐ ไตร สถาปนาพระเมรุ (ถ้าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จฯ ไปพระราชทานเพลิง เปลี่ยนเป็นทรงทอดผ้าไตร ๑๐ ไตร สถาปนาพระเมรุ)</p>

ช.น., ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
หม่อมเจ้า กงที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าหรือที่ไม่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์	นำทลวง ทับทองทับ ฉัตรเบญจา ๔-คัน ปี กลองชนะ ประโคมเวลาไว้พระราชทาน นำสรงศพ นำทลวง ทับทองทับ	ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน เสด็จฯ ชนม์ พระราชทานเพลิง เพลิงหลวง รถวอเชิญทับศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ คันแห่วียนเมรุ ปี กลองชนะ ประโคมเวลาแห่วียนเมรุและ เวลาไว้พระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตร ๓ ไตรทอดถวาย พระสัสดีบปรกณ์ก่อนพระราชทานเพลิง รถวอเชิญทับศพ เพลิงหลวง
เจ้าจอม		

๕๕

พระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์

ช.น., ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อมรณภาพ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
สมเด็จพระสังฆราชเจ้า	นำทลวง ไตรแพรทรงพระศพ พระโกศทองน้อย มีฉัตรทาดเหลือง ๕ ชั้น แหวนเหนือพระโกศ เครื่องสูงทองแผ่ลวด สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี กลองชนะ ประโคมเวลาไว้พระราชทานนาสรงพระศพ และประโคมย้ายมาถึง ๒๔ น. พระสงฆ์สัสดีบปรกณ์ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวัน กลางคืน ๑๕ วัน	พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ ราชรถเชิญพระโกศพระศพจากที่ประดิษฐาน ไปพระเมรุหลวง กระบวนแห่พระอิสริยยศเชิญพระศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำช่างพระเมรุ สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี กลองชนะ ประโคมเวลาไว้พระราชทานเพลิง และ ประโคมย้ายมาถึง ๒๔ น.

๕๖

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อมรณภาพ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
สมเด็จพระสังฆราช	ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน พระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ) นำหลวง ไตรแพทรวรพระศพ พระโกศกุดั่นน้อย มีฉัตรผ้าขาว ๓ ชั้น แขวนเหนือพระโกศ เครื่องสูงทองแผ่ลวด สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ	เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่พระเมรุ เทคนิ์ สดับปกรณ์ เสด็จขึ้นพระเมรุ ทรงจุดเพลิงพระราชทาน ฉัตรதாகเหลือง ๕ ชั้น แขวงสมุหพระบรมอัฐิบนพระเมรุ (แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ) พระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกพระเมรุ ราชรถเชิญพระโกศพระศพจากที่ประดิษฐานไปพระเมรุหลวง กระบวนแห่พระอัฐิขบวนเชิญพระศพ

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อมรณภาพ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
สมเด็จพระสังฆราช	ประโคมเวลารับพระราชทานนำสรงพระศพ และประโคมย้ายถึง ๒๔ น. พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมกลางวัน กลางคืน ๗ วัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน พระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ)	พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำช่างพระเมรุ สังข์ แตรงอน แตรฝรั่ง ปี่ กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทานเพลิง และประโคมย้ายถึง ๒๔ น. เสด็จพระราชดำเนินทรงบำเพ็ญพระราชกุศลที่พระเมรุ เทคนิ์ สดับปกรณ์ เสด็จขึ้นพระเมรุ ทรงจุดเพลิงพระราชทาน ฉัตรผ้าขาว ๓ ชั้น แขวงสมุหพระบรมอัฐิบนพระเมรุ (แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ)

<p>๕ ชน, ยศ</p>	<p>เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อมรณภาพ</p>	<p>เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง</p>
<p>สมเด็จพระราชาคณะ</p>	<p>นำหหลวง ไตรครองถวายสุกัภาพ โกศไม้สิบสอง ฉัตรเครื่อง แตรองอน แตรฝรั่ง ปี กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานนาสรงศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วัน พระราชทาน</p>	<p>เพลิงหลวง ราวอเชิญโกศศพ ฉัตรเครื่อง ๑๐ คัน แท้เวียนนเมรุ แตรองอน แตรฝรั่ง ปี กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนนเมรุ และเวลารับ พระราชทานเพลิง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำข้างเมรุ พระราชทานผ้าไตร ๕ ไตร ทอดถวาย พระสงฆ์บังสุกุลก่อนรับพระราชทานเพลิง (ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน ทรงทอดผ้าไตร ๑๐ ไตร บังสุกุลบนพลับพลา แล้วเสด็จ ขึ้นเมรุพระราชทานเพลิง) (แต่งกายเครื่องแบบบวรียศ)</p>

<p>๕ ชน, ยศ</p>	<p>เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อมรณภาพ</p>	<p>เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง</p>
<p>พระราชกณะชั้นเจ้าคณะรอง (ทวิบัญญัติ)</p>	<p>นำหหลวง ไตรครองถวายสุกัภาพ โกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจา ปี กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานนาสรงศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน</p>	<p>เพลิงหลวง ราวอเชิญโกศศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ คัน แท้เวียนนเมรุ ปี กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนนเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตร ๕ ไตร ทอดถวาย พระสงฆ์บังสุกุลก่อนรับพระราชทานเพลิง (ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน ทรงทอดผ้าไตร ๑๐ ไตร บังสุกุลบนพลับพลา แล้ว เสด็จขึ้นเมรุพระราชทานเพลิง)</p>

ชน, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมอ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมอ
พระราชกฤษฎีกา	นำหลวง โกศโต ฉัตรเบญจา ปี กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานนาสรองศพ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมอ เมื่อพระราชทานเพลิง
พระราชกฤษฎีกา, ราช และพระราชกฤษฎีกา	นำหลวง หีบทองกบ	เพลิงหลวง รถวอเชิญหีบศพ
พระครูสัญญาบัตร	นำหลวง หีบเชิงชาย	เพลิงหลวง

๑๒

ข้าราชการและผู้มีเกียรติ

ชน, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมอ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมอ
๑. ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ถึง	นำหลวง โกศกุดน้อย ฉัตรเครื่อง แตรวง ๑๐ ประโคม เวลารับพระราชทานนาสรองศพ และประโคมประจายาม	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมอ เมื่อพระราชทานเพลิง
๒. ผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ชั้นพริตนาชาวราภรณ์	พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ วัน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน ๕๐ วัน และ ๑๐๐ วัน พระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ)	ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลออกเมรุ ราชรถเชิญศพจากที่ประดิษฐานไปยังเมรุ กระบวณอิสริยยศเชิญศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำข้าง เมรุ แตรวง ๑๐ ประโคม เวลารับพระราชทานเพลิง เสด็จพระราชดำเนิน ทรงทอดผ้าไตร บังสุกุล เสด็จขึ้นเมรุ ทรงจุดเพลิงพระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบเต็มยศ)

๑๓

<p>ชั้น, ยศ</p>	<p>เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต</p>	<p>เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง</p>
<p>นายกรัฐมนตรี, ประธานวุฒิสภา, ประธานสภาผู้แทนราษฎรและประธานศาลฎีกา ซึ่งถึงอนิจกรรม ในขณะดำรงตำแหน่ง</p>	<p>นำหลวงโกศไม้สิบสอง ฉัตรเครื่อง แตรองอน แตรฝรั่ง ปี กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานหน้าอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วัน พระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ)</p>	<p>รวอเชิญโกศศพ ฉัตรเครื่อง ๑๐ คัน แห่งเวียนเมรุ แตรองอน แตรฝรั่ง ปี กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำข้างเมรุ เสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานผ้าไตรให้ ทายาททอดถวาย พระสงฆ์บังสุกุลที่โกศศพ เสด็จขึ้นเมรุทรงจุดเพลิงพระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ)</p>

<p>ชั้น, ยศ</p>	<p>เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต</p>	<p>เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง</p>
<p>ประธานองคมนตรี และองคมนตรี ที่ถึงแก่อนิจกรรม ในขณะดำรงตำแหน่ง</p>	<p>นำหลวงโกศมณฑป ฉัตรเครื่อง แตรองอน แตรฝรั่ง ปี กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานหน้าอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วัน พระราชทาน</p>	<p>รวอเชิญโกศศพ ฉัตรเครื่อง ๑๐ คัน แห่งเวียนเมรุ แตรองอน แตรฝรั่ง ปี กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนเมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำข้างเมรุ เสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานผ้าไตร ให้ทายาทเชิญไปทอดถวาย พระสงฆ์บังสุกุลที่โกศศพ เสด็จขึ้นเมรุ ทรงจุดเพลิงพระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบครึ่งยศ)</p>

ช.น. ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
รัฐมนตรีว่าการ และ รัฐมนตรีช่วยว่าการ ซึ่งถึงอนิจกรรม ในขณะดำรงตำแหน่ง เจ้าพระยาสุรสุพรรณภูมิ หรือหิรัญบัฏที่เคยดำรงตำแหน่งเสนาบดี	โกศไม้สิบสอง นอกเหนือเหมือนเกียรติยศของกมณตรี นวหลวง (ถ้าเป็นหม่อมหลวง หม่อมราชวงศ์ พระราชทานโกศมณฑป) โกศไม้สิบสอง จักรเครื่อง แครงอน แครงฝรั่ง ปี กลองชนะ ๑๐ ประ โคมเวลารับพระราชทานหน้าอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๗ คืน ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลงาน ๗ วัน พระราชทาน	เหมือนเกียรติยศของกมณตรี รถวอเชิญโกศศพ จักรเครื่อง ๑๐ คัน แท้เวียนนมรุ แครงอน แครงฝรั่ง ปี กลองชนะ ๑๐ ประ โคม เวลาเวียนนมรุ และเวลาพระราชทานเพลิง พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมประจำช่างนมรุ เสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานผ้าไตร ให้ทายาทเชิญไปทอดถวาย พระสงฆ์บังสุกุลที่โกศศพ

ช.น. ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
เจ้าพระยาที่ไม่ได้รับพระราชทานสุพรรณบัฏ หรือหิรัญบัฏ, จอมพล, รัฐมนตรีสั่งราชการถึงแก่กรรม ในขณะที่ดำรงตำแหน่ง, ผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ ประถมภาภรณ์ช้างเผือก, มหาวิกรมภักดิ์ และมหาปรมาภรณ์ช้างเผือก	นพหลวง โศกแปดเหลี่ยม จักรเบญจา ปี กลองชนะ ๑๐ ประ โคมเวลารับพระราชทานหน้าอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน	เสด็จนมรุ ทรงจุดเพลิงพระราชทาน (แต่งกายเครื่องแบบครั้งยศ) เพลิงหลวง รถวอเชิญโกศศพ จักรเบญจา ๑๐ คัน แท้เวียนนมรุ ปี กลองชนะ ๑๐ ประ โคมเวลาเวียนนมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตรให้ทอดถวายพระสงฆ์ บังสุกุลก่อนรับพระราชทานเพลิง ๕ ไตร (ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานผ้าไตรให้ทายาทเชิญไปทอดถวาย พระสงฆ์ บังสุกุลที่โกศศพ ๑๐ ไตร แล้วทรงจุด ผักแกพระราชทานเพลิงเผาศพ)

ชน, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
ผู้ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ปฐมจุลจอมเกล้า แต่ไม่ได้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ราชการ ขณะถึงอนิจกรรม	นำหลวงโกศแปดเหลี่ยมฉัตรเบญจา ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานหน้าอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน	เพลิงหลวง รดวยเชิญโกศศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ คัน แท้เวียนเมรุ ปี กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนเมรุ และ เวลารับพระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตรให้ทอดถวายพระสงฆ์ บังสุกุลก่อนรับพระราชทานเพลิง ๔ ไตร (ถ้าเสด็จพระราชดำเนิน พระราชทานผ้าไตรให้ทายาทเชิญไปทอดถวายพระสงฆ์ บังสุกุลที่โกศศพ ๑๐ ไตร แล้วทรงจุด ผักเคแพรพระราชทานเพลิงเผาศพ)

ชน, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
๑. รัฐมนตรีที่ถึงแก่กรรมขณะดำรงตำแหน่ง ผู้ที่ได้รับพระราชอิสริยาภรณ์ประถมาภรณ์มงกุฎไทย	นำหลวงโกศโต (ถ้าเป็นราชินิกุลหรือราชินีกุลพระราชทานโกศราชินีกุล) ฉัตรเบญจา ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานหน้าอาบศพ	เพลิงหลวง รดวยเชิญทับศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ แท้เวียนเมรุ ปี กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนเมรุ และ เวลารับพระราชทานเพลิง
บิดามารดาของผู้ดำรงตำแหน่งเสนาบดี, องคมนตรี, นายกรัฐมนตรี, ประธานวุฒิสภา, ประธานสภาผู้แทนราษฎร,	นำหลวง หีบทองลายสลัก ฉัตรเบญจา ๔ คัน ปี กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราชทานหน้าอาบศพ	เพลิงหลวง รดวยเชิญทับศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ แท้เวียนเมรุ ปี กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาเวียนเมรุ และรับพระราชทานเพลิง

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
ประธานศาลฎีกา, รัฐมนตรีว่าการ และรัฐมนตรีช่วยว่าการ	นำหลวง โกศแปดเหลี่ยม ฉัตรเบญจา ปี กลองชนะ ประโคมเวลารับพระราชทาน นำอาบศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน	เพลิงหลวง รดอัฐกุญทิบศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ แท่งเวียนเมรุ ปี กลองชนะ ประโคมเวลาเวียนเมรุและ เวลารับพระราชทานเพลิง พระราชทานผ้าไตรทอดถวายพระสงฆ์ บังสุกุลก่อนรับพระราชทานเพลิง ๕ ไตร

๕๖

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
ผู้ที่ได้รับพระราชทาน ตราทูลเกล้าฯ เจ้าหมื่น พระยาทิมยศ ชนมมหาเสวกหรือมหา อำมาตย์ นายพลทหาร บก-เรือ-อากาศ และ นายพลตำรวจ, ข้าราชการ การพลเรือนสามัญชน	นำหลวง ทึบทองลายสลัก ฉัตรเบญจา ๔ คัน ปี กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลารับพระราช- ทานนำอาบศพ นำหลวง ทึบทองลายสลัก	เพลิงหลวง รดอัฐกุญทิบศพ ฉัตรเบญจา ๑๐ แท่งเวียนเมรุ ปี กลองชนะ ๑๐ ประโคมเวลาแท่งเวียน เมรุ และเวลารับพระราชทานเพลิง เพลิงหลวง รดอัฐกุญทิบศพ

๕๗

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
พิเศษ, พนักงานเทศบาลพิเศษ และผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ทวีติยาภรณ์ช้างเผือกหรือมงกุฎไทย	นำหลวง ทับทูน	เพลิงหลวง
สตรีผู้มีเกียรติที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์ตติยจุลจอมเกล้า	นำหลวง ทับทองทราย	เพลิงหลวง รดวยเชิญทับศพ

ชั้น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
จมีน, พระ, พระยาที่มียศชั้นเสวกหรืออำมาตย์ นายพันทหารบก-เรือ-อากาศ, นายพันตำรวจ, ข้าราชการพลเรือนสามัญชั้นโท, เอก, สมชกวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งถึงแก่กรรมขณะดำรงตำแหน่งผู้ที่ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์จตุรถาภรณ์ช้างเผือกมงกุฎไทย,	นำหลวง ทับลายก้านแยง (ถ้าเป็นราชินิกุล หรือราชินีกุล พระราชทานทับทูน)	เพลิงหลวง

ช.น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
<p>ตรีตาภรณ์ช้างเผือก-มงกุฎไทย, ทิพยจุลจอมเกล้า ซึ่งเป็นตราสืบตระกูล และสตรีที่ไว้พระราชนาหราชอิสริยาภรณ์จุลจุลจอมเกล้า</p> <p>หมิ่น, ขุน, หลวง, รองเสวก, รองอำมาตย์, นายร้อยทหารบก-เรือ-อากาศ, นายร้อยตำรวจ,</p>	<p>นำหลวง หีบเชิงชาย</p>	<p>เพลิงหลวง</p>

ช.น, ยศ	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
<p>ข้าราชการพลเรือนสามัญ ชั้นตรี, สมาชิกกองอาสารักษาคืนแค้นตั้งแต่ นายหมวดตรี, พนักงานเทศบาลตรี, สมาชิกสภาจังหวัด และสมาชิกสภาเทศบาลที่ถึงแก่กรรม ขณะดำรงตำแหน่ง, ผู้ได้รับพระราชทานราชอิสริยาภรณ์เบญจมาภรณ์ช้างเผือก-มงกุฎไทย, ทิพยจุลจอมเกล้า ซึ่ง</p>		

ชน, ยศ เป็นตราสืบตระกูล หรือ ผู้ได้รับพระราชทาน รัตนโกสินทร์ศกฉบับปัจจุบัน	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อสิ้นชีวิต	เครื่องเกียรติยศที่พระราชทานเมื่อพระราชทานเพลิง
---	--	---

หมายเหตุ การเสด็จพระราชดำเนินชนพระราชทานเพลิงบนเมรุ หมายถึงเฉพาะศพที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้รับพระราชทานเพลิงที่เมรุหลวง ถ้าไม่ใช่ที่เมรุหลวง หากทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานเพลิง ก็ทรงจุดศกแก่พระราชทานเพลิง.

คำเตือน

การปฏิบัติราชการในราชสำนัก

ของ

พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์

คำเตือน การปฏิบัติราชการในราชสำนัก

ในระหว่างที่ข้าพเจ้าดำรงตำแหน่งเลขาธิการพระราชวัง เมื่อได้พบเห็นข้อบกพร่องหรือความไม่เรียบร้อยในส่วนราชการต่างๆ ของสำนักพระราชวัง ก็ได้ตักเตือนข้าราชการผู้มีหน้าที่นั้นๆ หรือเมื่อได้พบสิ่งใดที่ควรแก้ไขเปลี่ยนแปลง ก็ได้ปรับปรุงการปฏิบัติราชการให้เหมาะสมแก่กาลเทศะในปัจจุบัน เช่นการปฏิบัติในการพระราชพิธีบางประการเป็นต้น

ในส่วนการเปลี่ยนแปลงแก้ไขระเบียบปฏิบัติในการพระราชพิธี เมื่อได้ส่งการไปประการใดแล้ว ก็ให้เจ้าหน้าที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะเป็นระเบียบราชการที่จะต้องยึดถือปฏิบัติทั้งในปัจจุบันและอนาคต เกิดเป็นระเบียบประเพณีต่อไป บางเรื่องนอกจากระเบียบปฏิบัติในการพระราชพิธี ก็ได้นำมากล่าวในที่ประชุมหัวหน้ากอง ซึ่งประชุมเป็นประจำเดือน หัวหน้ากองต่างๆ ก็รับทราบและรับไปปฏิบัติ หรือส่งปฏิบัติอยู่แล้ว แต่การตักเตือนข้อบกพร่องในหน้าที่ราชการส่วนปลีกย่อย ข้าพเจ้ามักจะเตือนด้วยวาจาในเหตุการณ์เฉพาะหน้ากับข้าราชการผู้มีหน้าที่นั้นๆ ในระยะก่อนที่ข้าพเจ้าจะพ้นหน้าที่ราชการไปโดยเกษียณอายุ ข้าพเจ้าคิดว่าคำเตือนในประสพการณ์ของข้าพเจ้า อาจเป็นประโยชน์ต่อราชการในราชสำนักอยู่บ้างไม่มากนักน้อย และโดยส่วนรวมอาจจะเป็นการกระตุ้นให้ข้าราชการอื่นได้สังวรระมัดระวังในหน้าที่ยิ่งขึ้น คำเตือนที่ข้าพเจ้าจะกล่าวต่อไปนี้ มิได้

หมายความว่าข้าราชการปฏิบัติหน้าที่ราชการอยู่ในขณะนั้นบกพร่องเป็นการ
 จำหนึ เพราะในบางกรณีอาจปฏิบัติกันอยู่ดีแล้ว หากแต่ข้าพเจ้ามีความ
 ประสงค์จะให้ทราบกันทั่วๆ ไป เพื่ออาศัยเป็นแนวทางปฏิบัติที่ดีที่ชอบ
 เท่านั้นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งก็ขอได้โปรดอย่าเห็นว่าข้าพเจ้าก็จะพัน
 หน้าที่เลขาธิการพระราชวังไปแล้ว ยังจะมาสั่งกิจการในหน้าที่อยู่อีก เป็น
 การก้าวก่ายหน้าที่ไม่เข้าเรื่อง ที่ทำไปนั้นก็เพราะเป็นห่วงและรักงานที่ตนได้
 สนองพระมหากรุณาธิคุณมาเป็นเวลาถึง ๒๐ ปี ซึ่งนับว่าเป็นเวลานานพอ
 สมควร จึงได้ประมวลคำทักเตือนนี้รวมไว้ เพื่อให้ทราบโดยทั่วกัน และ
 ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติราชการเพื่อความเจริญ ซึ่งนอกจากจะเป็นความเจริญ
 ในหน้าที่ราชการของข้าราชการผู้นั้นโดยเฉพาะแล้ว ยังจะก่อให้เกิดความ
 เจริญส่วนรวม ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของราชการในราชสำนักอีกด้วย
 คำเตือนการปฏิบัติราชการในราชสำนักเท่าที่เห็นจำเป็นและนึกได้ มีบาง
 ประการดังนี้ คือ :-

การทรงบาตรในพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลขึ้นปีใหม่

การพระราชพิธีนี้ ถ้าสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี
 เสด็จพระราชดำเนินด้วย ให้จัดนำล้างพระหัตถ์ถวาย และถ้าสามารถจัดได้
 ให้จัดถวายพระบรมวงศ์ ตั้งแต่พระเจ้าบรมวงศ์ขึ้นไปที่สุดถึงไปในงาน
 พระราชพิธีนี้ทุกพระองค์ ซึ่งเป็นหน้าที่ของกองมหาดเล็กเตรียมภาชนะไป
 ใช้ให้เพียงพอ

งานเสด็จออกรับคณะทูตเข้าฯ ถวายพระพร ในการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา

ให้จัดตกแต่งพระที่นั่งมุขสถานให้เรียบร้อย งดงาม จัดดอกไม้
 ตั้งแจกันใบใหญ่ เวลาคณะทูตเข้าฯ เปิดพระทวารจะให้เห็นภายในงดงาม
 ควรจัดดอกไม้เป็นฉากในพระทวาร กับเปิดพระทวารระหว่างท้องพระโรง
 กลางและพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ ตกแต่งภายในให้เรียบร้อย แต่เปิด
 พระแกลดด้านหลังจนกว่าท้องพระโรงหลังจะซ่อมเสร็จ และให้เปิดน้ำพุด้วย
 ส่วนมุขกระสันทั้ง ๒ ด้าน ก็ให้ตกแต่งให้เรียบร้อยงดงาม

เวลาทูตเข้าเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายพระราชสาส์นหรืออักษรสาส์น
 ตราตั้ง ก็ให้จัดเช่นเดียวกัน เว้นมุขกระสันด้านที่ทูตไม่ได้เข้าไป และ
 ไม่ต้องเปิดพระแกลดด้านหลังพระที่นั่ง สมมติเทวราชอุปบัติ และไม่ต้องกัน
 พระฉากที่พระทวารอย่างที่ทำอยู่ในเวลานี้

งานพระเมรุและงานเมรุ

๑. งานพระราชทานเพลิงที่ทรงจุดผัดแค เมื่อชิงผัดแคแล้ว ให้
 เจ้าหน้าที่ตรวจสายผัดแคให้เรียบร้อยตลอดจนขดผัดแค อย่าให้สายผัดแค
 พับ ซึ่งจะทำให้ชนวนสะกุก สำหรับที่กันเพลิงใต้โกศศพนั้น ให้ตรวจดู
 อย่าให้ไฟกระโดดคึกคึกอีกซีกหนึ่งซึ่งเคยปรากฏมาแล้ว ทุกคราวให้มีหัวหน้า
 เจ้าหน้าที่รับผิดชอบโดยเฉพาะ ถ้าเกิดการขัดข้องเสียหายจะได้มีผู้รับ
 ผิดชอบโดยตรง

๒. เมื่อเสร็จการพระราชทานเพลิงคอนแรก (เผาหลอก) แล้ว
 ก่อนที่เจ้าหน้าที่จะเก็บดอกไม้รูปเทียนหรือทำความสะอาด ให้ปิดฉากบัง

เพลิงเสียก่อนแล้วจึงปฏิบัติการนั้น ๆ หากไม่แล้วผู้ไปในงานจะมองขึ้นไป
เห็นเจ้าหน้าที่ชนรูปเทียนกันโกลาหลดูไม่งาม

๓. ถ้างานพระเมรุหรือเมรุมีติดต่อกัน ปรากฏว่าการตั้งโต๊ะเก้าอี้
มักจะจัดทั้งไว้ บางงานตั้งหลายวัน ผู้คนมักจะจับสกปรก ฉะนั้นทุกครั้ง
ที่จะมีงานพระราชทานเพลิงพระศพหรือศพต่อ ๆ ไป ให้เจ้าหน้าที่ทำความสะอาด
สะอาดพลับพลาอิศริยาภรณ์ตลอดจนโต๊ะเก้าอี้ที่ตั้งแต่งทั้งไว้ให้สะอาดเรียบ
ร้อย

การส่งผู้ที่ได้รับเชิญมาในงานพระราชทานเพลิงพระมูขของรั้ว

ในการถวายพระกระยาหารหรือพระราชทานเลี้ยงอาหารพระมูขของ
รั้ว เมื่อเสด็จพระราชดำเนินกลับแล้ว เคยเรียกข้าราชการผู้ใหญ่มาช่วย
ข้าพเจ้าส่งผู้ที่ได้รับเชิญกลับ แต่ยังไม่ได้สั่งการเป็นลายลักษณ์อักษรไว้
ต่อไปให้มีข้าราชการสำนักพระราชวังชั้นผู้ใหญ่ เช่น เลขาธิการหรือรอง
เลขาธิการพระราชวังเป็นต้น ยื่นส่งผู้ที่ได้รับเชิญจนหมดในฐานะเจ้าของ
งาน

การถอนเครื่องพระราชพิธี

ปรากฏว่าเมื่อเสร็จงานพระราชพิธีแล้ว เจ้าหน้าที่มักจะรีบถอน
เครื่องพระราชพิธี บางครั้งถอนทั้งที่พระราชวงศ์หรือผู้มาเฝ้า ๆ ยังถวาย
สักการะอยู่ เป็นการไม่สมควร และสังเกตเห็นเจ้าหน้าที่ที่เข้าไปถอนเครื่อง
พระราชพิธี มักจะแต่งกายไม่เรียบร้อย บางคนก็ถอดเสื้อชั้นนอกเหลือแต่

ชั้นใน เพราะถือว่าเสร็จงานแล้ว ไม่คำนึงว่าจะเป็นการขาดระเบียบและ
ไม่งดงามต่อผู้พบเห็น ฉะนั้น ให้รอจนผู้มาเฝ้า ๆ กลับแล้วจึงถอนเครื่อง
พระราชพิธี และเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติการต้องแต่งกายให้เรียบร้อย

อนึ่ง ในงานพระราชพิธีต่าง ๆ เมื่อแขกกลับหมดแล้ว ให้รีบตรวจดู
สิ่งของซึ่งอาจจะมีผู้ทำตกไว้ ถ้ามีสิ่งของตกอยู่ก็ให้เก็บนำมามอบผู้บังคับ
บัญชาโดยด่วน โดยมากมักจะเป็นราชอิสริยาภรณ์หรือเครื่องอาภรณ์ต่าง ๆ
ขอให้ทุกคนซื่อสัตย์ต่อหน้าที่เพื่อชื่อเสียงของราชสำนัก

การถอนพระราชอาสน์

ในงานเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น
ยกข้อฟ้าโบสถ์ วังศิลาฤกษ์ หรือเบ็คอาคารต่าง ๆ ปรากฏว่าเมื่อเสด็จพระ
ราชดำเนินกลับ แต่แขกผู้มาร่วมพิธียังกลับไม่หมด เจ้าหน้าที่มักจะถอน
พระราชอาสน์ทันที ทำให้เกิดการโกลาหลและลศกเกียรติของงานลงทันที
ต่อไปให้รอไว้ก่อนจนกว่าผู้มาในงานกลับกันหมดแล้ว เว้นแต่งานที่จะต้อง
เปลี่ยนแปลงสถานที่ เช่น เสด็จฯ งานรื่นเริงที่สวนอัมพร ซึ่งเมื่อเสด็จฯ
กลับแล้วจะต้องจัดสถานที่ใหม่ก็ถอนได้

ในการตั้งเก้าอี้สำหรับผู้มาเฝ้า ๆ แวดหน้าให้มีโต๊ะเส็กสำหรับวาง
พวงน้ำและที่เชียบูหรือถ้วย การตั้งโต๊ะและที่เชียบูหรืนี้ให้เป็นหน้าที่หมวด
วราชสน์ปฏิบัติเป็นประจำ

รถยนต์พระที่นั่ง

ในการเสด็จพระราชดำเนินไปที่ใด เมื่อเสด็จลงจากรถยนต์พระที่
นั่งแล้ว ให้รถยนต์พระที่นั่งอยู่ในสภาพพร้อมที่จะเคลื่อนที่ได้ทันที อย่า

ให้มีสิ่งใดขวางหน้ารถยนต์พระที่นั่ง ถ้าสารพัดรถยนต์พระที่นั่งมีกิจจำเป็นที่จะไปหน้ารถยนต์พระที่นั่ง ก็ให้มีพนักงานหมวดยานยนต์หลวงอื่นอยู่เผ้าและพนักงานผู้นั้นต้องขับรถยนต์พระที่นั่งคนนั้นได้

อนึ่ง ปรากฏว่าพนักงานที่จะขับรถยนต์พระที่นั่งได้มีอยู่น้อย ให้แผนกพระราชพาหนะฝึกพนักงานที่ขับรถยนต์ได้ดี มีความประพฤติเรียบร้อย มีสมรรถภาพทางร่างกายและจิตใจดี ให้ขับรถยนต์พระที่นั่งได้สำรองไว้หลาย ๆ คน

สารพัดรถยนต์พระที่นั่งที่มีอายุมาก ก่อนจะขอต่ออายุราชการ ให้ได้รับการตรวจร่างกายโดยละเอียดทุกครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หู ตา และประสาท

ส่วนการปฏิบัติคนในหน้าที่ของพนักงานหมวดยานยนต์หลวง ได้มีคำสั่งวางระเบียบไว้เป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว ให้หัวหน้าตรวจตราให้พนักงานปฏิบัติตามโดยเคร่งครัด

กระบวนรถยนต์พระที่นั่ง

เคยปรากฏว่ากระบวนรถยนต์พระที่นั่ง เมื่อเรือพระที่นั่งทรงเกิดอุปสรรคเดินทางไม่ได้ ต้องเปลี่ยนทรงเรือลำอื่นในกระบวนแต่เรือที่ทรงนั้นมีสภาพไม่เรียบร้อย เช่นม่านขาดชำรุด ภายในเรือไม่สะอาดเรียบร้อยเป็นต้นที่เป็นเช่นนี้คงเป็นเพราะเจ้าหน้าที่สนใจแต่เฉพาะเรือพระที่นั่งให้มีสภาพเรียบร้อยสะอาดงดงาม แต่เรือกระบวนลำอื่นที่มีเครื่องประกอบตกแต่งชำรุดก็มีได้เปลี่ยนทำให้ดีและเรียบร้อยสมเป็นกระบวนเรือพระที่นั่ง ต่อไป

ขอให้ตรวจตราดูแลเรือทุกลำในกระบวน เช่น เบาะ ม่าน หลังคา อย่าให้ขาดชำรุด หรือสกปรก เรื่องนี้เคยสั่งให้จัดเตรียมกระบวนเรือเสด็จพระราชดำเนินไว้ให้พร้อมแล้ว แต่ขอกำชับอีกครั้ง

ภัตตาหารถวายพระ

ภัตตาหารที่จัดถวายพระในการพระราชพิธีนั้น ทำมาจากพระบรมมหาราชวัง และต้องทำก่อนเวลาถวายพระเป็นเวลานาน อาหารที่ควรจะได้ฉันร้อน ๆ เช่นแกงจืด จึงได้จัดหาหม้อเกาเหลาไว้ให้ใช้ เพื่อได้รักษาความร้อน ฉะนั้น ขอให้ตรวจดูเป็นพิเศษ ให้แกงนั้นร้อนจริง ๆ เช่นให้มีถ่านไฟแดง ๆ ในหม้อไฟ

ในการปรนนิบัติพระขณะฉันภัตตาหาร โดยมากเมื่อนำน้ำเข้าไปตั้งแล้ว มักจะปล่อยให้จวนฉันเสร็จ แล้วจึงจะนำน้ำชาร้อนเข้าไปถวายพระอีกครั้งหนึ่งเป็นเสร็จหน้าที่ ไม่ค่อยจะคอยเติมเมื่อก่อนฉันหมด โดยเฉพาะโศกาทพระภิกษุที่ชราท่านชอบฉัน ขอให้หมั่นตรวจดูถ้วยที่รับน้ำไปเติมไม่ต้องรอให้ผู้ปรนนิบัติจะเรียกขอ เรื่องนี้ก็เป็นหน้าที่ของมหาดเล็กรับใช้

หน้าที่มหาดเล็กรับใช้

ตามปรกติก่อนจะตั้งเครื่องภาชนะในการรับประทาน เป็นหน้าที่มหาดเล็กจะต้องเช็คดูภาชนะนั้นๆ ให้สะอาด ขอให้ใช้ผ้าที่สะอาด ถ้าเช็คด้วยผ้าชิ้นก็ให้ใช้ผ้าแห้งเช็คให้สะอาดอีกครั้ง มิฉะนั้นกลิ่นที่เกิดจากความชื้นของผ้าจะติดภาชนะนั้น ๆ

มหาดเล็กผู้มีหน้าที่ยกอาหารและเครื่องคัม ในบางกรณียกไปตั้งไว้ เพื่อรอเวลาที่จะนำเข้าไปให้ หรือประจวบกับเป็นเวรออกมหาดเล็กผู้อื่น มาปฏิบัติหน้าที่แทน ก่อนที่จะนำเข้าไปตั้งให้ตรวจอาหารนั้น ๆ อย่าให้มีคหรือแมลงตกอยู่ในอาหาร หรือถ้าอาหารที่ควรจะต้องในสภาพที่ร้อน เช่นน้ำซาก็ให้จัดการเปลี่ยนเสียใหม่ สำหรับอาหารบางชนิดถ้าเบี๋ครบลมไว้ นานอาจจะเหม็นสะโอดมได้ เช่น แดงโม สับปะรด ส้ม หรือน้ำส้มคั้นเป็นต้น ให้ตรวจดู ถ้าไม่ดีคือมีกลิ่นสะโอดมก็ให้จกเปลี่ยนเสียใหม่

โดยเฉพาะมหาดเล็กเชิญเครื่อง ก่อนจะนำเข้าไปทูลเกล้าฯ ถวาย ต้องเทียบคู่ให้เรียบร้อยทุกคราว และให้ระมัดระวังเป็นพิเศษอย่างยิ่ง

หน้าที่มหาดเล็กข่าวที่

ให้ตรวจตราดูแลสถานที่และภาชนะเครื่องตักแต่งประจำสถานที่ ให้มีสภาพสะอาดเรียบร้อยอยู่เสมอ สิ่งใดชำรุด ถ้าซ่อมทำเองได้ก็ให้ดำเนินการซ่อมทำ ถ้าซ่อมเองไม่ได้ให้รีบรายงานขอซ่อม และต้องติดตามเรื่อง นั้นให้เป็นผลโดยรวดเร็ว

ให้ตรวจไฟฟ้าและน้ำตลอดจนซักโครกให้เป็นที่เรียบร้อย ทุกๆ เย็น เวลาเปิดไฟให้ตรวจโคมไฟฟ้าทุกดวง ถ้าเสียต้องรีบเปลี่ยน และต้องทำความสะอาดทั้งโປ้ะและดวงโคมอยู่เสมอ กระจกพระเกล้าให้หมั่นเช็ดดูเป็น ครั้งคราว ลูกบิดกลอนต่างๆ ต้องหมั่นซักและตรวจให้ใช้การได้สะดวก

ผู้ดูแลพระที่นั่งที่มีคนเข้าชม ขอให้ทำความสะอาดฝุ่นละอองทุกเช้า เวลาเช้าเวร ได้ขอพระราชทานเครื่องแต่งกายให้แล้ว ต้องระวังให้เครื่อง

แต่งกายสะอาดหมคจก เวลาผู้ชมถ่ายรูปพระที่นั่งจากข้างนอกก็ให้หลบเข้าไปเสียข้างใน อย่าออกมายืนดูเขาถ่ายรูปที่พระทวารหรือพระบัญชา เมื่อผู้ชมซักถามอะไรก็ตอบด้วยความนอบน้อมแสดงกิริยาให้สุภาพเรียบร้อยเสมอ ถ้าเขาให้รางวัลก็ขอร้องอย่ารับ และปฏิเสธเขาอย่างนุ่มนวล เพื่อเกียรติศักดิ์ของราชสำนักเป็นส่วนรวม

เมื่อเวลาฝนตั้งเค้า ต้องเตรียมตัวที่จะปิดบานพระเกล้า ถ้าเห็นว่า ฝนจะตกแน่ก็ปิดบานพระเกล้า เมื่อฝนหยุดตก หรือตกปรอยๆ ไม่สาตกก็เปิดบานพระเกล้า ไม่ต้องเตือนให้เปิด เมื่อเปิดแล้วก็ทำความสะอาดส่วนที่ เบียดกะของฝน เช่นขอบพระบัญชาเป็นต้น

ผู้ที่เข้าไปเฝ้าฯ จะเป็นเรื่องคนตรีภคิ แบตมินตัน เอ็กเซอร์ไซ หรือถวายพระอักษรทูลกระหม่อมภคิ ให้ถือว่าเป็นแขกผู้มีเกียรติของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ฉะนั้น ขอให้ต้อนรับและช่วยเหลือตามแต่จะทำได้ เช่นช่วยยกสิ่งของทั้งมา และกลับ ช่วยเหลือเขา อย่าดูถูก ถ้ายังไม่เสด็จออกก็จัดหาที่นั่งพัก รอคอย และติดต่อกับเจ้าหน้าที่จัดน้ำเลี้ยงเป็นต้น กิจการเหล่านี้ให้ถือว่าเป็น ฎวาย ไม่ได้ทำให้แก่แขกเหล่านั้น จึงไม่เป็นการเสียเกียรติอย่างใด

หน้าที่มหาดเล็กห้องพระบรรทม

มหาดเล็กห้องพระบรรทมมีหน้าที่ปฏิบัติราชการประสานกับคุณข้า หลวง ขอให้ดูแลห้องพระบรรทม หมั่นเช็ดดูให้สะอาดโดยทั่วไปทุกซอก ทุกมุมโดยเฉพาะห้องสรงให้สะอาดเรียบร้อย น้ำเดินสะดวก เครื่องทำน้ำ

ร้อนให้ใช้งานได้ดีอยู่เสมอ ชักข้ออย่างไรให้รับดำเนินการแก้ไขเสีย ที่ลงพระบงคนต้องให้สะอาดเรียบร้อยใช้การได้สะดวกก็ ทำความสะอาดแปรงพระหนัด และมีคโณพระมัสสุ อย่าให้ยาสีพันตึกค้างที่แปรง และมีคโณก็ให้ล้างสบู่หรือครีมโกนหนวดออกให้หมดและเช็ดให้แห้ง โดยเฉพาะใบมีคโณต้องเช็ดให้แห้งจริงๆ ถ้ามีน้ำคติดอยู่ จะเกิดสนิมทำให้ใบมีคทื่อและต้องหมั่นเปลี่ยนทั้งแปรงและใบมีค เมื่อเห็นว่าเสื่อมคุณภาพไม่ต้องรอพระราชกระแสรับสั่ง พระสงฆ์และแปรงเส้นพระเจ้าให้หมั่นทำความสะอาด ควรมีไว้สัก ๓ ชุด เมื่อเปลี่ยนแล้วก็ถอนองค์เก่ามาล้างสบู่ เช็ดและตากให้แห้ง หุ้มพลาสติกหรือห่อผ้าสะอาด ๆ เตรียมไว้สับเปลี่ยนกับองค์ที่ถวายทรงใช้

ทุก ๆ เย็นเวลาทำพระที่ ก่อนรูดพระวิสูตร ควรยกพระยี่งู่ออกทำ ความสะอาดพระแท่นบรรทม ทั้งข้างบนข้างล่าง และตรวจพระยี่งู่และพระเชนย โดยเฉพาะตามตะเข็บอย่าให้มีแมลงหรือสัตว์อาศัยอยู่ เช่นพวกแมงคาเรือง แมงมุม แมลงบึ้ง จิ้งจก ฯลฯ ซึ่งตามปกติก็ไม่ควรจะมี แต่เพื่อความสะอาดและไม่ประมาท

เรื่องการจัดเตรียมเครื่องแต่งพระองค์นั้น เคยได้สั่งให้ถ่ายรูปไว้ชุดใดจักอย่างไร เข้ากับพระมาลา กระบี่ จลองพระบาทอย่างไร ระวังอย่าให้มีผิดพลาดได้ รวมทั้งการประดับราชอิสริยาภรณ์ ทั้งของไทยและต่างประเทศให้ถูกต้องตามหมายและเหตุการณ์ เช่นงานทูตเผ่า ๆ ทูนเกล้า ๆ ถวายพระราชสาส์นหรืออักษรสาส์น ถ้าเป็นงานไว้ทุกข์ก็อย่าลืมแขนทุกข์ ในเรื่องแขนทุกข์นี้ ขอให้จัดหาผ้าโปร่งตัดเย็บถวาย อย่าใช้สักหลาด

เพราะผ้าโปร่งชนิดนี้เขาทำไว้สำหรับการไว้ทุกข์โดยเฉพาะ เคยสั่งมาเป็นการส่วนตัวจากประเทศฝรั่งเศสและแบ่งส่งมาไว้ถวายทรง ใช้ครั้งหนึ่งแล้วแต่นานมาแล้วขอให้ตรวจดู ถ้าหมกก็จัดการส่งเข้ามา การเย็บต้องเย็บสองชั้น มิฉะนั้นจะบางเกินไปไม่งาม จลองพระองค์ทุกชุดก่อนจักถวายต้องตรวจเนื้อผ้าและคุม อย่าให้ขาดหรือเป็นจุดเป็นรอย ถ้าปรากฏว่ามีขาดหรือเป็นจุดเป็นรอยให้แก้ไข ถ้าแก้ไขไม่ได้ก็ให้เลื่อนเสีย อย่างนำขึ้นไปถวายทรงอีกต่อไป ความจริงเป็นหน้าที่พนักงานพระภุชจาจะต้องตรวจก่อนซัก ถ้าขาดก็ต้องเย็บต้องซ่อมเสียก่อน และเมื่อซักเสร็จแล้วก่อนเชิญขึ้นส่งห้องพระบรรทมก็ต้องตรวจตราให้ดีเสียก่อน เพราะอาจเกิดชำรุด ในขณะที่ซักหรือรีดก็ได้

ตามปกติ ก่อนเสด็จเข้าพระที่ เสด็จไปทรงจุกุรูปเทียนสักการะพระรัตนตรัยในห้องพระก่อน เมื่อเสด็จออกจากห้องพระแล้ว มหากเล็กห้องพระบรรทมหรือคุณข้าหลวงจะต้องตรวจรูปเทียนที่ทรงจุกให้ปักบนที่ปักให้มั่นคง อย่าให้ล้มลงได้

คลังเครื่องโต๊ะ

เคยปรากฏว่ามีสิ่งของเก่าชำรุดใช้การไม่ได้อยู่เป็นจำนวนมากเสมอ นาน ๆ ก็ให้สำรวจทำบัญชีขอจำหน่ายเสียบ้าง ผ้าปูโต๊ะที่ขาดหรือมีจุดจะคัดทอนนำไปใช้อย่างอื่นได้หรือยอลงมาสำหรับปูโต๊ะเล็กลงไปก็ให้พิจารณา คำนึงการ อย่าเก็บทิ้งไว้โดยเปล่าประโยชน์แล้วขอเบิกใหม่เป็นการสิ้นเปลือง ที่น้ำชาจีนเขาจัดเป็นชุด เวลาจักนำออกมารับแขก ขอให้ตรวจว่าดู

เข้าซุกกันหรือไม่ทั้งขนาดทั้งสีและลาย จักผึกออกไปอายุเขา ทั้งนี้รวมทั้งงาน ชาม มีก ช้อนช้อมถ้วย สำหรับมีก ช้อนช้อนนั้นให้หมั้นตรวจอย่าให้ลอกหรือเป็นสนิม ถ้าปรากฏว่าเป็นเช่นนั้นก็ให้จกดำเนินการชุบเสียใหม่อย่านำออกมาใช้

สัตว์เลี้ยง

สัตว์ต่าง ๆ ที่มีผู้นำมาถวาย ส่วนมากมักจะเป็นสัตว์ที่มีลักษณะดีหรือลักษณะประหลาด หายาก จึงขอให้ผู้เลี้ยงเลี้ยงด้วยความเอาใจใส่เลี้ยงด้วยความเมตตา สถานที่เลี้ยงดูแลให้สะอาด เคยตรวจเห็นมีมดตอมอาหารที่จัดไว้ให้สัตว์ บ่อน้ำสำหรับให้สัตว์กินก็ขอให้หมั้นวิดและเปลี่ยนน้ำใหม่ เคยพบมีเศษอาหาร หญ้า ใบไม้ตลอกจากมูลสัตว์ตกจมอยู่ทำให้น้ำสกปรก ผู้เชี่ยวชาญในเรื่องอาหารสัตว์เคยให้คำแนะนำไว้แล้ว สัตว์ชนิดใดต้องเลี้ยงด้วยอาหารประเภทใด ขอให้เจ้าหน้าที่ศึกษาในเรื่องอาหาร และให้อาหารตามประเภทของสัตว์นั้น ๆ การให้อาหารสัตว์นี้ตามปรกติก็ให้เข้ากับปาย แล้วเจ้าหน้าที่ก็มีได้มาตรวจดูอีกในตอนกลางวันไปทำหน้าที่อื่นเสีย ต่อไปขอให้หมั้นตรวจอาการกิริยาของสัตว์ว่าสมบูรณ์หรือป่วยไข้ อาหารกินได้เพียงใด ชอบอาหารชนิดใดมากก็ขอเบิกมาให้ ไม่ชอบอะไรก็ให้งดเสีย ขอให้คิดว่าสัตว์เหล่านั้นนั้นพูดไม่ได้ ขอร้องไม่ได้แสดงอาการปรารถนาเองไม่ได้ ปลูกใจให้เกิดรักและเอ็นดูสัตว์เหล่านั้น พยายามทำให้เป็นงานอดิเรกจะเพลิดเพลินและเป็นกุศลแก่ตัวเองด้วย

การถ่ายภาพ

ช่างภาพเวลาถ่ายรูปหรือภาพยนตร์มักจะมุ่งแต่งงานที่ตนปฏิบัติเพื่อให้ได้ผลดี จนลืมสิ่งแวดล้อม บางครั้งปรากฏว่ายืนบังหน้าหรือยืนเคียงไหล่พระราชวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ บางทีถ่ายข้ามศีรษะ ข้ามไหล่ และบางทีถึงกับถ่ายข้ามศีรษะพระสงฆ์ ต้องคอยตักเตือนอยู่เสมอ ขอให้ระวังในเรื่องนี้ให้มาก คือก่อนจะถ่ายไม่ใช่แต่จะดูเฉพาะจุดที่จะถ่ายให้ครบทั่วเสียก่อนคว่ำว่าควรจะเข้าตรงไหน ยืนหรือนั่งตรงไหนจึงจะเหมาะสม

การถวายความปลอดภัย

ในเรื่องการถวายความปลอดภัยเท่าที่ปฏิบัติอยู่ในขณะนี้ เช่นการตรวจรถไฟพระที่นั่ง และสถานที่ภายนอกที่เสด็จพระราชดำเนิน เมื่อเจ้าหน้าที่ศูนย์รักษาความปลอดภัยพิเศษตรวจแล้ว มอบให้เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังเฝ้าดูแลต่อไป ได้ทูลสมุหราชองครักษ์ทรงทราบด้วยวาจาแล้ว ขอให้หมั้นเจ้าหน้าที่ศูนย์รักษาความปลอดภัยพิเศษร่วมอยู่ด้วยจนเสด็จพระราชดำเนินถึง เพราะเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังมีหน้าที่เฉพาะการปฏิบัติถวายไม่มีเครื่องมือสำหรับตรวจสอบ ในเรื่องนี้ผู้อำนวยการกองมหาดเล็กเป็นผู้แทนของสำนักพระราชวังร่วมอยู่ด้วยแล้ว เมื่อได้ตกลงในหลักการและวิธีการอย่างไรให้ปฏิบัติโดยเคร่งครัดและระมัดระวังเป็นพิเศษ

อนึ่ง ในการให้เจ้าหน้าที่ศูนย์รักษาความปลอดภัยพิเศษเข้าตรวจในที่โรฐานั้น ได้ทูลตกลงกับสมุหราชองครักษ์แล้วว่าอนุญาตให้เข้าตรวจได้เฉพาะหัวหน้าผู้ถือบัตรอนุญาตผ่านเข้าสวนจิตรลดาแบบ ๑. กับผู้ติดตามไม่เกิน ๒ คนเท่านั้น ให้แจ้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทราบทางปฏิบัติไว้เสียด้วย

การเข้าพระบรมวงศานุวงศ์

ในงานพระราชพิธี หรือแม้แต่การจำลองเมื่อจะเข้าเฝ้าพระบรมวงศานุวงศ์ เช่นมีกิจที่จะต้องไปกราบทูล หรือเชิญพระราก็ควรรับสั่งไปให้ทรงทราบ จะต้องเข้าเฝ้าโดยอาการที่เรียบร้อย นอบน้อม โดยเฉพาะเข้าเฝ้าพระบรมวงศ์ ควรกราบ แล้วหมอบกราบทูลข้อความ หรือหมอบรับรับสั่ง เมื่อจะกลับจากเฝ้าก็กราบอีกครั้งหนึ่ง

การประสานราชการ

โดยที่สำนักพระราชวังและสำนักราชเลขาธิการเป็นส่วนราชการในพระองค์ด้วยกัน และราชการก็สัมพันธ์กันอยู่มาก ตลอดจนชื่อตำแหน่งก็ละม้ายคล้ายกันมาก ทำให้บุคคลภายนอกเข้าใจสับสน จึงปรากฏบ่อยๆ ว่า ราชการบางเรื่องซึ่งควรส่งไปสำนักราชเลขาธิการ แต่ส่งมาทางสำนักพระราชวัง ในกรณีเช่นนี้ สำนักพระราชวังควรนำเรื่องไปหาหรือสำนักราชเลขาธิการ ว่าควรจะดำเนินการอย่างไรเป็นการภายในเสียก่อน คือว่า จะดำเนินการเสียเองหรือทางเรื่องส่งไปสำนักราชเลขาธิการทันที ซึ่งควรจะเป็นการก้าวข้ามหน้าที่หรือส่งงานหรือบ่งข้อความรับผิดชอบไป โดยเฉพาะราชเลขาธิการองค์นี้ ท่านเป็นผู้ใหญ่สมบูรณ์ด้วยวิญญูและคุณวิญญู สมควรจะถวายเกียรติท่าน

เบ็ดเตล็ด

ในงานพระราชพิธีก็ดี หรือตามเสด็จพระราชดำเนินไปในงานใดๆ ก็ดี ขอให้ผู้บังคับบัญชาเฝ้าสังเกตผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาในการปฏิบัติหน้าที่ หรือในอิริยาบถนั่งยืนให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยสำรวม โดยเฉพาะงานศพ

ซึ่งเป็นงานเศร้า ห้ามคุย ห้ามหัวเราะ จะพูดกันก็เฉพาะงานในหน้าที่ ให้ทุกคนอ่านหนังสือกิริยามารยาทและการใช้ถ้อยคำในราชสำนัก เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติตน

อันงานในหน้าที่ของสำนักพระราชวังนั้นกว้างขวางและละเอียดมากที่ข้าพเจ้านำมาเตือน ทำเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้นนี้เป็นบางส่วนที่ निकออกแต่ยังมีอีกมากมาย ปลีกย่อยเล็กๆ น้อยๆ ซึ่งไม่สามารถนำมาเขียนไว้ให้ครบถ้วน เป็นเรื่องของพวกเรา โดยเฉพาะผู้บังคับบัญชา ควรสังเกตกันคิดและปรับปรุงให้เรียบร้อยเหมาะสมแก่กาลสมัยยิ่งขึ้น และคำเตือนของข้าพเจ้าเหล่านี้แม้ว่าจะได้ปฏิบัติกันก็อยู่แล้ว ก็ขอให้ถือว่าเป็นคำเตือนของข้าพเจ้า ซึ่งมีความห่วงใยในราชการในราชสำนักอยู่เสมอ คำเตือนของข้าพเจ้านั้นเป็นหน้าที่ของส่วนราชการใด ก็ขอให้ผู้บังคับบัญชารับไปพิจารณาและตักเตือนให้ข้าราชการผู้มีหน้าที่ได้สังวรและยึดถือเป็นระเบียบปฏิบัติโดยเคร่งครัด ซึ่งเชื่อว่าจะคงเป็นประโยชน์ต่อราชการในราชสำนักบ้างไม่มากนักน้อย ทั้งในปัจจุบันและอนาคต.

พลตรี พรหมลิขิต

(หม่อมท้าววงศ์ถวัลย์ศกดิ์)

เลขาธิการพระราชวัง

๒๘ มิถุนายน ๒๕๐๕

